

Valtasuhteita kääntämässä
Mitä tapahtuu toiseudelle?

Janika Hurtig
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Monikielinen viestintä ja käännöstiede, B-työkieli englanti
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2014

Tampereen yliopisto
Monikielinen viestintä ja käännöstiede, B-työkieli englanti
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

HURTIG, JANIKA: Valtasuhteita kääntämässä: Mitä tapahtuu toiseudelle?

Pro gradu -tutkielma 71 sivua ja englanninkielinen tiivistelmä 9 sivua
Huhtikuu 2014

Diskurssit heijastelevat valtasuhteita. Siksi kääntäminen diskurssien ja representaatioiden välittämisenä on kahdella tavalla osallistumista valtasuhdekierroihin: toisaalta kääntäminen välittää valtasuhteita rakentavia, uusintavia ja purkavia tekstejä; toisaalta kääntämällä kulttuurit käyttävät valtaa kääntää toisten kulttuurien tekstejä omien tavoitteidensa mukaisesti. Tässä tutkimuksessa perehdyn jälkikolonialismin lähtökohdasta tarkastelemaan sitä, mitä kääntämisen tutkimus voi paljastaa valtasuhteista.

Tutkimukseni lähestyy valtasuhdekysymyksiä toiseuden käsitteen kautta. Keskityn tutkimuksessani siihen, miten toiseusdiskurssien välittämälle toiseudelle tapahtuu käännettäessä tekstejä, jotka heijastelevat representoijan ja representoidun valtasuhdetta. Pohdin toiseuden kautta lisäksi, minkälaiseksi kääntämisprosessi maalaa kääntävän ja käännettävän kielen ja kulttuurin valtasuhteen. Lähdän tarkastelemaan aihettani määrittelemällä valtasuhteiden ja ideologian käsitteet sekä selventämällä niiden liittymäkohtia käännöstieteeseen. Kääntämisen kontekstien ja niiden vaikuttavuuden pohdinta muodostaa teoreettisen näkökulmani. Teoriaosuudessa pohdin siksi, minkälaiset kontekstit vaikuttavat valtasuhteisiin ja kääntämiseen. Käsittelen globalisaatioprosessin vaikutusten lisäksi sitä, miten Suomen konteksti voidaan ymmärtää esimerkiksi keskustan periferiana tai kolonialistisena osallisuutena.

Tutkimusaineistoni muodostavat kahdeksan National Geographic -lehdessä julkaistua englanninkielistä artikkelia sekä niiden suomenkieliset käännökset, joita tarkastelen kontrastiivisen diskurssianalyysin avulla. Analyysini etenee lähtötekstiaineiston analyysistä lähtö- ja kohdetekstien vertailevaan analyysiin. Tutkimuskysymykseni liittyvät siihen, välittykö lähtötekstin näkökulma toiseuteen kohdekuulttuuriin, mitä käännettäessä tapahtuu toiseusdiskursseille ja niiden representaatiolle sekä mitä tulokset paljastavat lähtö- ja kohdekuulttuurin suhteesta.

Analyysissä raportoin kolme keskeistä toiseusdiskurssia, jotka vaikuttavat toiseuden välittymiseen tekstin kautta lukijalle. Nämä ovat kertojadiskurssi, merkityksenannondiskurssi sekä järjestelmädiskurssi. Tutkimukseni osoitti, etteivät toiseusdiskursseissa tapahtuneet muutokset olleet johdonmukaisia. Diskursseihin eniten vaikuttivat kääntämisestä johtuva tiivistyminen ja poistot. Vaikka tiivistyminen ja poistot saattoivat usein olla seurausta tiivistystarpeesta, myös kohdekuulttuurin normit ja konventiot vaikuttivat diskursseihin. Keskeisin muutos liittyi kertojanäkökulmaan, joka tiivistymisen seurauksena muuttui häilyvämmäksi ja loi objektiivisuuden harhan. Lähtötekstin itseys muuttui yleisemmäksi ja käännöksen vastaanottajalle tutummaksi. Tulosten epäjohdonmukaisuudesta johtuen vaikuttaisi siltä, etteivät kääntäjät tietoisesti kiinnitä huomiota valtasuhteita välittävien toiseusdiskurssien välittymiseen. Koska sekä lähtö- että kohdekuulttuuri hyötyvät kääntämisestä, kääntäminen tuottaa valtaa molemmille.

Avainsanat: Valtasuhteet, toiseus, kääntäminen.

1. JOHDANTO	1
2. VALTASUHTEET	3
2.1 VALTA.....	3
2.1.1 Jälkikolonialistinen tutkimus	3
2.1.2 Kääntäminen ideologisena ja politisoituneena toimintana	5
2.2 GLOBAALI VALTA: HEGEMONIAT, PERIFERIA JA OSALLISUUS.....	8
2.2.1 Sijainti tuotetaan diskursseissa: keskustan periferia -ajattelu ja kolonialistinen osallisuus	9
2.2.2 Miten sijainti ja globalisaatio vaikuttavat kääntämiseen: Venuti.....	11
2.3 TOISEUDEN REPRESENTOIMINEN.....	13
2.3.1 Representaatio on erilaisuutta korostavan toiseusdiskurssin perusta	13
2.3.2 Esimerkki toiseuttamisesta: Edward Saidin Orientalismi	15
2.3.3 Toiseus kääntyy: Niranjana, Venuti ja muita käännöstieteen tutkijoita	17
3. TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄ.....	20
3.1 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET.....	20
3.2 TUTKIMUSAINEISTO	22
3.3 TUTKIMUSMENETELMÄ.....	25
4. TOISEUS SYNTYY DISKURSEISSA	29
4.1 KERTOJADISKURSSI	30
4.1.1 Kertojadiskurssi tuottaa tekstin itseyden samaistamalla lukijan itseensä	31
4.1.2 Luotettava kertojadiskurssi vahvistaa toiseusdiskursseja	32
4.1.3 Kertojadiskurssi käännettäessä.....	35
4.2 MERKITYKSENANNONDISKURSSI	36
4.2.1 Merkityksenannossa on kyse painotuksista	38
4.2.2 Merkityksenanto kohdistuu sekä itseyteen että toiseuteen.....	39
4.2.3 Merkityksenanto paljastaa tekstin asenteet ja kontekstin	40
4.2.4 Merkityksenanto määrittää historiaa	40
4.2.5 Ulkopoliittiset suhteet tuottavat merkityksiä.....	41
4.2.6 Merkityksenanto käännettäessä	43
4.3 JÄRJESTELMÄDISKURSSIT	44
4.3.1 Kehitysaste järjestelmien erilaisuuden perustana	45
4.3.2 Toiseusjärjestelmän piirteet	48
4.3.3 Toiseus on uskonnon ja konfliktien vaikutuspiiri	50
4.3.4 Järjestelmädiskurssikin muuttuu – joskus	53
5. TOISEUSDISKURSSIEN MUUTOKSET JA VALTASUHTEET	58
5.1 TOISEUS VALTASUHTEIDEN PEILINÄ.....	58
5.2 MENETELMÄN JA TUTKIMUKSEN ARVIOINTI.....	62
LÄHTEET	65
ENGLISH SUMMARY	

1. JOHDANTO

Tutkielmassani tarkastelen toiseusdiskurssien välittymistä lähtötekstin kulttuurista, Yhdysvalloista, käännöksen kohdekuulttuuriin, Suomeen. Tutkin toiseusdiskursseja ja niiden muutoksia valtasuhteita mahdollisesti ilmentävinä tekijöinä. Pohdin siksi tutkimukseni edetessä, ilmentävätkö toiseuden kuvauksen muutokset kohdekuulttuurin ja lähtökuulttuurin välistä valtasuhdetta. Toisin sanoen pohdin, alistuuko Suomi Yhdysvaltojen hegemoniseen valtaan. Tarkasteluni näkökulma on jokseenkin epätavallinen, sillä vaikka tutkimieni artikkelien kääntämiskonteksti on hegemonian ja periferian, eli Yhdysvaltain ja Suomen, valtasuhde, artikkelit ja oletettavasti myös käännökset sisältävät kuvauksia toisista samanlaisista valtasuhteista, joissa hallitseva kulttuuri on Yhdysvallat. Kyse on näin tarkastelunäkökulmasta, joka perehtyy valtasuhdekuvauksen sisältävien tekstien siirtämiseen toista valtasuhdetta ilmentävänä toimintana.

Tarkasteluni nojautuu lähtökohtaisesti jälkikolonialistiseen viitekehykseen. Pohdin kääntämistä osana globalisaatioprosessia. Laajennan kontekstien vaikutuksen pohdintaa lainaamalla teoriaosuudessa *keskustan periferia* -ajattelua (Lehtonen & Löytty 2007) ja *kolonialistisen osallisuuden* käsitettä (Keskinen ym. 2009). Pohdin siis, miten kohdekuulttuurin valtasuhdeasema vaikuttaa kääntämiseen. Teoreettinen pohdintani kulminoituu toiseuttamisessa muodostuviin toiseusdiskursseihin, joita havainnollistan avaamalla Edward Saidin (2011) orientalismin käsitettä.

Tutkielmani taustalla on ajatus tekstien ideologisesta sekä poliittisesta luonteesta, minkä seurauksena kääntäminen tekstien välittämisenä on sekin valtasuhteita luovaa, uusintavaa sekä purkavaa toimintaa. Koska ymmärrän kääntämisen kulttuurituotteena, joka ilmentää kääntävän kulttuurin sijoittumista valtasuhteiden kentälle, käyttämäni tutkimusmenetelmä on laadullinen diskurssianalyysi. Pyrin sen avulla tuottamaan tietoa rajatusta aineistosta, joka käsittää kahdeksan *National Geographic* -lehden englanninkielistä artikkelia suomenkielisine käännöksineen.

Valitessani tutkimusaihetta mietin, miksi juuri tämä aihe on tärkeä. Mitä uutta tällainen lähestymistapa tuo käännöstutkimuksen piiriin? Syy aihevalinnalle on se, että uskon tulosten kuvaavan sitä, miten kääntäjät sijoittuvat laajempaan sosiaaliseen kontekstiin sekä sitä, millainen rooli kääntäjällä on vallankäyttäjänä ja miten hänen on mahdollista käyttää valtaa. Kääntäjän vaikutuksen ja roolin esiintuominen on tärkeää, koska osana omaa kollektiivista ryhmäänsä – kansakuntaa, perinnettä ja niiden suuntaa – kääntäjä viestii käännöksissään jaettuina

suhtautumistapoja ja asenteita. Lisäksi tulokset voivat auttaa ymmärtämään, millaiseksi kääntäjä tulkitsee yhteisön, jolle hän viestii, ja yhteisön, josta hän viestii. Paljastamalla nämä taustalla vaikuttavat maailmankatsomukset tutkimus voi auttaa eettisessä pohdinnassa. Ehkä tärkein kriteeri tutkimusaihetta valitessani oli sen kyseenalaistava luonne. Omalla tutkimuskysymykselläni haluan osaltani kyseenalaistaa suomalaisten sivullisuuden – oli se sitten ideologista, kolonialistista, hegemonista tai rasistista.

Vaikka tarkoitukseni on kyseenalaistaa, pyrin analyysissä aineiston avoimeen, ennakkoluulottomaan ja mahdollisimman objektiiviseen tarkasteluun. Täysi objektiivisuus ei kuitenkaan ole minkään tutkimuksen piirissä mahdollista. Tästä syystä pyrin esimerkein selittämään tekemääni analyysia mahdollisimman tarkasti ja siten mahdollistamaan analyysini kriittisen arvioinnin. Tiedostan laadullisen menetelmän luonteen enkä siksi pyri tekemään yleistyksiä analyysini perustella.

Tutkielmani alkaa luvussa 2 teoreettisen taustan tarkastelulla. Selitän aluksi jälkikolonialistisen käänöstutkimuksen lähtökohtia, minkä jälkeen pohdin kääntämisen nykyisiä konteksteja ja kontekstien vaikutuksia kääntämiseen. Hyödynnän globalisoitumisen, keskustan periferian ja kolonialistisen osallisuuden käsitteitä. Avaan lopuksi representaation ja toiseuden käsitteitä ja esittelen niiden aiempaa käänöstieteellistä tutkimusta. Luvussa 3 esittelen tutkimukseni tavoitteet, tutkimuskysymykset ja tutkimusmenetelmät. Tässä tutkimusta käsittelevässä luvussa perustelen diskurssianalyysin sopivuutta muun muassa sillä, miten representaatiot liittyvät irrottamattomasti diskursseihin. Lisäksi tarkennan omaa tapaani ymmärtää diskurssit. Luku 4 käsittää itse analyysin. Kuvaan analyysiluvussa aineistossa käytettyjä representaatiokeinoja ja siirryn käsittelemään kolmea keskeisintä toiseusdiskurssia. Näistä ensimmäinen liittyy kertojanäkökulmaan, toinen merkitysten tuottamiseen ja kolmas toiseuden järjestelmäluonteeseen. Kääntämisestä seuranneita muutoksia ja niiden vaikutuksia käsittelemän omilla alaluvuissaan tulosten selkeyttämiseksi. Luvussa 5 esitän lopuksi yhteenvedon ja johtopäätelmät. Pohdin tuloksia myös teoriataustaa vasten. Lopuksi arvioin tutkimukseni ja käyttämieni menetelmien onnistumista ja esitän ideoita tutkimuksen soveltamiseksi ja laajentamiseksi.

2. VALTASUHTEET

2.1 Valta

2.1.1 Jälkikolonialistinen tutkimus

Kolonialismi on diskurssi (Tiffin & Lawson 1994), jota jälkikolonialismi purkaa.

Jälkikolonialistinen kritiikki kohdistuu etnosentrisyyteen, eritoten eurooppakeskeisyyteen eli eurosentrisyyteen, ja pyrkii paljastamaan valtasuhteiden toimintamekanismit ja luomaan uusia, vaihtoehtoisia esittämisen tapoja (Kuorti 2007: 11, 15). Kielten ja diskurssien tutkimuksessa, myös käänntieteessä, tutkimusperinne painottaa kielten merkitystä valtasuhteiden luomisessa (Shamma 2009: 119). Vaikka jälkikolonialistinen tutkimusperinne yhdistelee useita tieteenaloja, se on kulttuurintutkimuksen haara, jonka tutkimuskohteesta ei olla yksimielisiä (Robinson 1997: 13).

Douglas Robinsonin mukaan jälkikolonialistisen tutkimuksen kohde on:

- 1) Euroopan entisten siirtomaiden keinot vastata ja selviytyä kolonialismin seurauksista siirtomaavallan päättymisen jälkeen; ja/tai
- 2) Euroopan entisten siirtomaiden keinot vastata ja selviytyä kolonialismin seurauksista siirtomaavallan alkamisen jälkeen; ja/tai
- 3) minkä tahansa kulttuurin, maan tai kansakunnan suhteet muihin kulttuureihin, maihin tai kansakuntiin sekä sen keinot vastata ja selviytyä siihen kohdistuvasta pakottamisesta. (Robinson 1997: 13.)

Kolmannen määritelmän kautta tarkasteltuna jälkikolonialistisen tutkimuksen piiriin kuuluvat kaikki valtasuhteet, joihin liittyy minkäänlaisia poliittisia, kulttuurisia, taloudellisia tai sotilaallisia jännitteitä. Pohjimmiltaan jälkikolonialistinen tutkimus pyrkiikin paljastamaan diskursseihin hautautuneita ideologioita, joiden kautta valta ja vastarinta toimivat. Tästä seuraa, että kolonialismi ja jälkikolonialismi ovat molemmat ideologisesti suuntautuneita.

Basil Hatim ja Ian Mason (1997: 144) ovat ideologiapohdinnoissaan määritelleet ideologiat erilaisiksi olettamuksiksi, uskomuksiksi ja arvojärjestelmiksi, joita erilaiset sosiaaliluokat jakavat keskenään. Louis Althusser (1984: 32, 36) puolestaan on esittänyt ideologiat yksilöitä ja ryhmiä hallitseviksi ideoiden ja representaatioiden järjestelmiksi, jotka heijastelevat ja viittaavat

todellisuuteen ilman, että muodostaisivat todellisuutta. Ideologiat toimivat häneen mukaansa niin sanotusti interpellaation kautta eli muuttamalla yksilöt haluamukseen subjekteiksi värväämällä nämä uskomusjärjestelmän osallistujiksi (Althusser 1984: 44, 48). Douglas Robinsonin mukaan subjektifikaatioprosessissa muodostuu yksilöitä, jotka ovat sekä tiedostavia että hegemonisesti hallittuja, koska interpellaatio muuttaa kohteensa siksi, miksi sitä kutsuu (Robinson 1997: 23). Ideologiat siis tarjoavat tulkintoja todellisuudesta, ja nämä tulkinnat hyväksymällä yksilö vahvistaa ideologioita ja hyväksyy ideologian itselleen tarjoaman subjektiposition. Koska yksilö hyväksyy ideologian tarjoamat selitykset todellisista asiantiloista, ideologia alkaa määrittää, jopa tuottaa todellisuutta. Niinpä esimerkiksi hegemonia on jaettu ideologinen mielentila, joka perustuu interpellaatioon: toisin sanoen hegemoninen järjestelmä tuottaa itse hallitsevat ja hallitut subjektit, koska näitä ei ole olemassa hallitsevina ja hallittuina ennen ideologiaa (Robinson 1997: 23–24). John Agnew'n (2005) mukaan hegemonioiden keskeinen pyrkimys onkin muiden ihmisten ja instituutioiden saattaminen hegemonian sanelemien kulttuuristen normien ja standardien piiriin (Agnew 2005: 2). Hegemonia on siten kolonialistista toimintaa, jonka pyrkimys on ideologisen vallan kasvattaminen esimerkiksi omien kulttuurituotteiden jakamisen kautta.

Althusserin, Robinsonin ja Agnew'n määritelmien kautta hahmottuu, miten diskurssien välittämät ideologiat ovat tiedostettuja tai tiedostamattomia vallan lisäämisyrityksiä. Toisin sanoen diskurssien välittämät väittämät ja representaatiot ovat yrityksiä lisätä taustalla vaikuttavien ideologioiden valtaa. Diskursseista voidaan tehdä tällaisia väittämiä, jos hyväksytään, että diskurssit ovat asenteellisuutta ilmaisevia, institutionaalisia puhe- ja kirjoitustapoja (Hatim & Mason 1997: 144). Tästä syystä en tutkimuksessani viittaakaan ideologian kielteisiin konnotaatioihin, vaan ylipäättään siihen, että kaikenlaisia ideologioita välitetään jatkuvasti diskursseissa. Koska diskurssien muodostumiseen ja muodostamiseen liittyy aina ideologisia ulottuvuuksia, on kääntäminen diskurssien välittämisenä ideologioille altis. Myös esimerkiksi käännettävän aineiston valinta, valitsematta jättäminen ja välittäminen ovat vallan käyttöä (esim. Fawcett & Munday 2008: 137–138) ja ideologisesti suuntautunutta toimintaa.

Aiemmin esittämäni jälkikolonialismin laajimpaan määritelmään nojautuen jälkikolonialistinen käänöstutkimus tarkastelee kääntämistä kulttuurien välisenä ja niiden suhteita heijastelevana siirtämisenä (Hui 2008: 200). Tutkimuksen kautta pyritään tunnistamaan kulttuurien epätasa-arvoisuutta ja valtaeroja sekä vastaamaan siihen, miten valtaerot vaikuttavat kääntämiseen, mitä kääntäminen paljastaa valtasuhteista ja miten kääntämällä voidaan vaikuttaa kolonialismin

perinteeseen (Hui 2008: 200). Koska diskursseja ja kulttuurisia representaatioita välittävänä toimintana kääntäminen on tiedostettua tai tiedostamatonta vaikuttamista, kääntäminen voidaan ajatella ideologioiden ja diskurssien neuvottelualustaksi, joka mahdollistaa sekä kulttuurisen ja kielellisen kolonisaation että resistanssin (Hui 2008: 201; Robinson 1997: 31). Jälkikolonialismin näkökulmat tiedostavan kääntämisen tavoite on ymmärryksen lisääminen ja kielellisen hegemonian vastustaminen (Hui 2008: 203).

Jälkikolonialistisen käännostutkimuksen heikkouksiin lukeutuu sen epäkonkreettisuus. Monissa tutkimuksissa kääntäminen ymmärretään totuttua laajempaa käsitteenä, eräänlaisena ”metaforana kolonialistisille transaktioille” (Hui 2008: 203, oma käänös). Kritiikkiä on saanut osakseen myös aineistoanalyysin keskittyminen käänöksiin lähdetekstien ja käänösten kontrastiivisen tarkastelun sijaan (Hui 2008: 204). Ongelmia tuottaa lisäksi tarkastelun keskittyminen hallitseviin, kolonialistisen historian värittämiin kulttuureihin ja niiden alistamiin kulttuureihin. Tutkimus siis usein keskittyy Robinsonin kahden ensimmäisen määritelmän mukaisiin tutkimuskohteisiin. Tutkimuksia, jotka käsittelevät muita valtasuhteita tai hallitsevien valtasuhteiden siirtämistä valtasuhdeverkoston muihin kulttuureihin, on huomattavasti vähemmän.

Tutkimukseni sijoittuikin jälkikolonialismin viitekehykseen juuri kolmannen määritelmän kautta. Jälkikolonialismi ei täten ole historiallisesti määriteltävä konteksti, vaan kaikenlaisten valtasuhteiden kuvaamista. Pyrin vastaamaan viitekehykseen kohdistuneeseen kritiikkiin tuottamalla uutta tietoa siitä, miten valtasuhteita kuvaava teksti käännetään kuvauksessa ensisijaisen valtasuhdeparin ulkopuolella.

2.1.2 Kääntäminen ideologisena ja politisoituneena toimintana

Kääntämisen ideologisuutta voitaisiin valottaa tarkastelemalla, miten käänösprosessissa käytetään valtaa. Kaikissa vaiheissa aineiston valintaprosessista (mitä käännetään, mitkä käännökset julkaistaan?) lähdetekstin tulkintaan (käänösstrategioiden valinta, kääntäjän kommenttien tai alaviitteiden lisääminen) ja käänöksen funktion määrittelyyn (sama vai eri kuin alkutekstin?) käytetään valtaa muokata tekstin ideologiaa omien tavoitteiden mukaisesti (Fawcett & Munday 2008, 137–139; Lambert 1995/2006: 95–96).

Myös erilaiset näkemykset kääntämisen luonteesta paljastavat määrittelijöidensä näkemykset kääntämisen ideologisesta vaikutusvallasta. Esimerkiksi Susan Bassnettin ja André Lefeveren

(1992: vii) tulkinta kääntämisestä ideologisen vallankäytön välineenä perustuu siihen, että kääntäminen uudelleenkirjoittamisena on manipulaatiota. Lefeveren mielestä ideologia ei kuitenkaan ole kääntämisen ominaispiirre, vaan johtuu kääntäjien ideologioista, ja niin hän jakaakin kääntäjät kahteen ryhmään sen mukaan, painottuvatko näiden näkökulmissa lauseiden ja sanojen merkitykset vai välitettävä kulttuuri (1992: 41, 51). Lefeveren mukaan kääntäjän ratkaisuihin vaikuttavat lähtötekstin ja kääntäjän suhtautumisen lisäksi kohdekulttuuri ja -yleisö (1992: 87). Lefeveren väittämä, jonka mukaan kulttuurit, joilla on heikko omakuva, vastaanottavat käännoiksi mieluiten kulttuureista, joita pitävät ylempinään (Lefevere 1992: 89), on osoitus siitä, että hän ymmärtää kohdekulttuurin ideologian ja vallan vaikuttavan kääntämiseen huomattavasti.

Myös Hatim ja Mason (1997) uskovat, että käännostrategiat ovat vähintäänkin implisiittisesti ideologisia ratkaisuja ja että kirjoittajan asenteet välittyvät diskursseissa. Lefeveren tavoin he esittävät, että kääntäjän maailmankuva yhdessä kohdeyleisön sekä käännoksen funktion kanssa vaikuttavat tekstin tulkintaan ja viestimiseen käännoksella (Hatim & Mason 1997: 147). Ideologian havaittavuutta he jopa kuvaavat asteikolla, jonka toiseen ääripäähän sijoittuvat alkutekstin ideologiaa mukailevat käänokset ja toiseen käänokset, joiden välittämä ideologia poikkeaa lähtötekstistä huomattavasti (Hatim & Mason 1997: 147, 158). Myös Maria Tymoczko (2003) uskoo, että kääntämisen ideologisuus johtuu kääntäjän positiosta eli hänen kulttuurisista ja ideologisista kytköksistään. Hänen mukaansa ideologisuus voidaan havaita muun muassa ilmaisun asenteellisuudesta sekä asenteiden relevanssista kohdekulttuurissa (Tymoczko 2003: 183).

Róman Álvarezin ja Carmen-Africa M. Vidalin (1996) esitykset kääntämisen luonteesta puolestaan perustuvat ajatukseen kääntämisestä poliittisena vallankäyttönä: kääntämällä siirretään toisessa kulttuurissa tuotettua tietoa ja luodaan kohdekulttuuriin kulttuurisia representaatioita. Heidän mukaansa kääntäminen on hallitsemista etenkin silloin, kun kääntäjä tukeutuu stereotypioihin poliittisten tavoitteidensa saavuttamiseksi (Álvarez & Vidal 1996: 39). Lähestyttäessä kääntämistä politisoituneena toimintana tiedostetaan, että kääntämällä voidaan tuottaa tekstejä, jotka eivät ole tasa-arvoisessa asemassa alkutekstin kanssa. Tällöin käänno viestii kohdekulttuurin suhteesta lähtökulttuuriin ja sen toiseuteen (Álvarez & Vidal 1996: 4–5). Useat tutkijat ovat sitä mieltä, että tuottaessaan valta-asemia kääntäminen toimii usein kääntävän kulttuurin eduksi. Esimerkiksi José Lambert (1995/2006: 91–92) väittää, että kohdekulttuurin pyrkimys säilyttää autonomiansa näkyy siinä, miten lähde- ja kohdekulttuurin epätasapainotilan aikana kohdekulttuurin normit hallitsevat

kääntämistä. Koska valtasuhteet ovat aina jollakin tapaa epätasapainossa, poliittiset voimat vaikuttavat aina kommunikaatioon (Lambert 1995/2006).

Vallankäytön muotona kääntäminen ei siis ole vain ideologista vaan myös poliittista. Christina Schäffnerin (2003: 23) mukaan kääntämisen ideologisuus itse asiassa juontaa juurensa haluun hyödyntää tekstejä kääntäjän tai julkaisijan intressien, tavoitteiden ja päämäärien saavuttamiseksi. Poliittisuudella tarkoitetaan tässäkin tutkimuksessa vaikuttamaan pyrkivyyttä, joka voidaan ajatella jopa kaikkien tekstien piirteenä (esim. von Flotow 2001). Esimerkiksi John Fiske (1993) on korostanut kielen poliittisuutta. Kääntäminen voidaan jopa ymmärtää kaksinkertaisesti poliittisena, koska sen lisäksi että alkuteksti on poliittinen, kääntäjä lisää käännökseen uuden poliittisuuden tason tulkitsemalla lähtötekstiä omasta poliittisesta asemastaan (von Flotow 2001: 9). Kääntämisen poliittiset ja ideologiset seuraukset johtuvat siis sekä tiedon tuottamisesta että siirtämisestä.

Poliittisuuden säilyminen alkutekstistä käännökseen muuttumattomana ei näin ole itsestäänselvää. Muuttuminen voi johtua esimerkiksi tekstin funktion vaihtumisesta. Ahmed Abdel Azim ElShiekh (2012) on tutkinut, miten kääntäjät voivat latautuneita sanoja ja ilmauksia kääntäessään tuottaa käännöksissä erilaisia ideologioita ja/tai poliittisia kannanottoja kuin lähtötekstit. Hänen päätelmänsä onkin, että kääntäminen voi yhdistämisen sijaan myös etäännyttää kulttuureja, erityisesti kun kääntämisen lähtökohta ei ole alkuperäisen viestin välittäminen. ElShiekh väittääkin, että kääntäjän näkymättömyys johtaa tämän tulkitsemiseen neutraalina ja puolueettomana viestinvälittäjänä, jolloin lukija unohtaa, että käännösstrategioilla ideologioita voi niin vahvistaa kuin horjuttaaakin. (ElShiekh 2012: 29.) Pohdinnoissaan ElShiekh vaatii, etteivät kääntäjät saisi antaa henkilökohtaisten tai kollektiivisten tunteidensa vaikuttaa työhönsä (ElShiekh 2012: 31). Puolustaessaan lähtötekstin asenteita, uskomuksia ja ideologioita ElShiekh on valmis antamaan kääntäjän äänen kuulua muualla, esimerkiksi alaviitteissä, tunnistamatta kuitenkaan näiden leipätekstin ulkopuolelle jäävien kommenttien vaikutusta tekstin uskottavuuteen ja tulkintaan.

Erot lähtö- ja kohdekulttuurien välillä eivät lähtökohtaisesti tarkoita, että kääntämisestä seuraa alkuteksteistä ideologisesti ja/tai poliittisesti poikkeavia käännöksiä. David A. Lopez (2001) on tutkimuksessaan todennut, että erilaisista poliittisista lähtökohdista huolimatta lähtötekstin ja käännöksen tehtävät kulttuureissaan voivat olla samanlaiset. Kääntämisestä vastarintana on puolestaan puhunut Maria Tymoczko (1993, 1999). Hänen mielestään kääntäminen voi myös mahdollistaa kulttuurien myönteisen kohtaamisen. Toisaalta Oumelbanine Zhirin (2001) tutkimus

on osoittanut, että lähtöteksti voi muuttua poliittisesti ja ideologisesti toimittamisen ja kääntämisen aikana varsin paljon (lisää luvussa 2.3.3).

2.2 Globaali valta: hegemoniat, periferiat ja osallisuus

Michael Cronin (2008) määrittelee globalisaation 1900-luvun lopulla alkaneiksi muutoksiksi, jotka vaikuttavat yhteiskuntiin, kulttuureihin ja niiden talouksiin ympäri maailmaa. Muutoksiin hän lukee muun muassa informaation merkityksen kasvamisen ja siitä seuranneen lokalisointiteollisuuden kasvun. Myös kieli on noussut entistä keskeisemmäksi, koska sitä tarvitaan informaation välittämiseen, vastaanottamiseen ja saavuttamiseen. Seuraukset eivät rajoitu vain kieleen – ne ovat poliittisia, taloudellisia ja kulttuurisia. On jopa esitetty, että kansallisvaltioajattelusta ollaan globaalistumisen myötä siirtymässä kohti maailmanlaajuisia ongelmanratkaisua. (Cronin 2008: 126–127.)

Cronin on jaotellut globalisaation seuraukset sentripetaalisiin ja sentrifugaalisiin. Ensimmäiset länsimaistavat osallistujia ja tukevat imperialismi- ja hegemoniapyrkimyksiä. Sentrifugaaliset puolestaan tukevat kansallisvaltioiden muodostumista ja itsenäistymistä sekä kannattavat hybridistymistä ja sekoittumista. (Cronin 2008: 127–128.) Jaottelu osoittaa, ettei globalisaation seurauksia voida määritellä yksiselitteisesti vain lokalisoitumiseksi tai kansainvälistymiseksi (Cronin 2005). Norman Fairclough (2006: 1–3) onkin esittänyt, että globalisaatioprosesseissa on kyse virroista, yhteenliittymistä ja verkostoista, joilla välitetään kuvia, representaatioita, diskursseja, narratiiveja ja vuorovaikutusta mediaa ja viestintäteknologiaa apuna käyttäen. Faircloughin viittaus representaatioihin, narratiiveihin ja diskursseihin tekee kielen, siten myös käännosten, merkityksestä entistä keskeisempää. Croninkin on esittänyt, että kääntäminen sekä mahdollistaa globaalistumisen että on seurausta siitä: samanaikaisesti kun kääntäminen mahdollistaa tuotteiden ja palvelujen leviämisen, kääntämisvaatimukset ja kääntämisen merkityksen korostuminen ilmentävät lokaalin resistanssia globalisaatiota vastaan (2005: 111–112).

Globalisaatio vaikuttaa valtasuhteisiin. Vallanjaon ja resurssien epätasaisuudesta seuraa, että uutisarvo ja ylipäättään median välittämät representaatiot globalisoituvat ja yhdenmukaistuvat. Fairclough on esimerkiksi kutsunut syyskuun yhdennentoista päivän pommi-iskuja globalisoituneelle yleisölle tuotetuksi globaaliksi tarinaksi, jota käytettiin terrorismin vastaisen liikkeen tukemiseen. Valta-asetusta tuotetut globaalit tarinat välittävät valikoituja viestejä, joita

voidaan hyödyntää poliittisten väittämien perustelemiseen, tukemiseen ja oikeuttamiseen. Keskeistä globaalin valtamedian välittämässä viesteissä on, että ne pyrkivät synnyttämään globaalin yleisön ja mielipiteen. (Fairclough 2006: 97–98, 103–104.)

Stuart Hall (2003: 83) onkin esittänyt, että globalisaatio kutsuu omaksumaan länsimaisen kuluttajaidentiteetin sekä unohtamaan traditiot ja (tiettyjen) kulttuurien väliset erot. Hall on puhunut globalisaatiosta tekijänä, joka vaikuttaa kansankulttuurin representaatiojärjestelmiin, joissa kulttuuri on vallan väline (Hall 1992: 296). Pohtiessaan, mitä kansalliselle identiteetille tapahtuu globalisaation seurauksena, Hall esittää, että globaalit virrat mahdollistavat yhteisen identiteetin muodostumisen ja kansallisen kulttuurin löystymisen. Identiteetit muuttuvat kulutuksen lisääntyessä vähemmän aikaan, paikkaan, historiaan ja perinteeseen sidonnaisiksi. Ääritapauksessa seurauksena on kulttuurien yhtenäistyminen. Koska globaalit virrat ovat epäsuhtaisia ja suuntautuvat pääasiassa läntisestä maailmasta muihin maailmankolkkiin, globalisaation seuraukset ovat erilaiset eri puolilla maailmaa ja vastakkaisiakin ilmiöitä esiintyy. (Hall 1992: 302–304.)

Globalisaatio tarjoaakin uusia tapoja ja mahdollisuuksia käyttää valtaa ideologioiden levittämiseen. Seuraukset eivät ole kuitenkaan yksiselitteisiä tai helposti ennustettavissa: globalisaatio voi yhdistää, yhdenmukaistaa tai tuottaa eroja, ja sillä on seurauksensa myös kääntämiseen.

2.2.1 Sijainti tuotetaan diskursseissa: keskustan periferia -ajattelu ja kolonialistinen osallisuus

Douglas Robinson on esittänyt, että valta jakautuu usein keskukseen ja periferiaan: keskus on vallan keskipiste ja periferia kaikki keskuksen ulkopuolelle jäävä (1997: 77). Vaikka jako on kätevä, se ei ehkä toimi kovin hyvin globalistuvan maailman jaottelamiseen, sillä onhan globalisaatiossa kyse valtasuhteista, jotka eivät ole aivan näin jyrkkärajaisia. Näkökulmana se tarjoaa kuitenkin oivan lähtökohdan Suomen kontekstin ja sijainnin merkityksen pohtimiselle. Suomen suhde kolonialismiin ja jälkikolonialismiin on nimittäin epäselvä: jotkut ehkä laskevat Suomen osaksi länsimaiden hegemonista kulttuurikonstruktiota, toiset taas ennen kaikkea osaksi puolueettomia Pohjoismaita. Jos Suomi on osa länttä, onko se myös valtakulttuuri? Entä jos se onkin vain niin sanotusti puolueeton Pohjoismaa?

Mikko Lehtonen (2004) on esittänyt tukensa ajatukselle Suomesta periferiana (2004). Hän perustaa mielipiteensä Suomen maantieteellisen sijainnin periferisyyteen, kielen ja valtion koon pienuuteen sekä ulkopuolisten kulttuurivaikutteiden keskeisyyteen (Lehtonen 2004: 188). Myöhemmin

Lehtonen yhdessä Löytyn kanssa (2007) laajentaa väittämää. Heidän mukaansa Suomi on ennemminkin *keskustan periferia* eli periferinen osa keskusta. Tämä väittämä perustuu sekä Suomen maantieteellisen sijainnin syrjäisyyteen, väestön vähälukuisuuteen, maan erikoistuneeseen rooliin maailmantaloudessa sekä maan rooliin kulttuurin tuojana viennin sijaan (Lehtonen & Löytty 2007: 110). Suomen osallisuus länsimaiseen projektiin näkyy kuitenkin siinä, että Suomen taloudellinen, poliittinen sekä kulttuurinen modernisoituminen tuotettiin aikanaan Suomessa muiden länsimaiden mallin mukaan omaksumalla Suomelle vieras maantieteellinen identiteetti eli länsimaalaisuus (Lehtonen & Löytty 2007: 110–111). Suomen asema osana länsimaista hegemoniaa tuotettiin näin tietoisesti länsimaisia diskursseja omaksumalla ja lainaamalla (Ruuska 2004).

Keskustelu Suomen *kolonialistisesta osallisuudesta* (Keskinen ym. 2009) auttaa sekin ymmärtämään maan keskeistä, samalla sivullista roolia. Käsitteellä pyritään ilmaisemaan se, että Pohjoismaat muiden Euroopan maiden tapaan ovat osallistuneet kolonialistisiin ja jälkikolonialistisiin prosesseihin ja valtakursseihin. Osallisuus syntyy suurella osin vallan tavoittelun ajamana kolonialististen diskurssien hyväksymisen, omaksumisen ja välittämisen kautta. Kyse on ilmiöstä, joka on havaittavissa mielikuvissa, tavoissa ja tuotteissa, jotka siirtyvät osaksi identiteettiä, perinnettä ja kansalliskulttuuria. Keskuksen periferia -ajattelua vastaa vallan jakaminen keskustoisiin ja marginaalin periferioihin. Suomen tilannetta värittää se, ettei sen historiallinen suhde kolonialistiseen perinteeseen ole yksiselitteinen. Vaikka monesti unohdetaan, Suomellakin on kolonialistinen historia. Se, ettei Suomea silti yhdistetä kolonialismin perinteeseen, tekee siitä lähes näkymättömän kolonialistisessa järjestyksessä. Näkymättömyys yhdessä kolonialismin kritiikin puuttumisen kanssa on luonut omanlaisensa kolonialistisen perinteen, jossa representaatioita ei osata tulkita rasisisiksi, kolonialistiseen kuvastoon ja diskurssiin kuuluviksi. Keskinen ym. (2009) ovat artikkelikokoelmassaan pohtineet nationalismin, maahanmuuton, sukupuolen, syrjinnän sekä jälkikolonialistisen osallisuuden yhteenliittymiä pohjoismaisissa valkoisuuden diskursseissa. Näiden diskurssien avulla luodaan kansallinen identiteetti rotuun ja/tai etnisyyteen perustuvan kansalainen–maahanmuuttaja-kahtiajaon kautta. Keskeistä pohdinnoissa on hyvinvointiyhteiskunnan ja sen sukupuolistetun sekä rodullistetun toiseuden suhde. Toiseuteen liittyvien diskurssien avulla rakennetaan siis suomalaisuutta. (Keskinen ym. 2009: 1–5, 8.)

Kolonialistista osallisuutta ilmentävillä diskursseilla rakennetaan muun muassa stereotyyppioita muista ja itsestä. Esimerkiksi Ulla Vuorelan (2009) mukaan Suomi on maa, joka huolimatta siitä, ettei se koskaan ollut kolonialismin keskusvalta tai uhri, ei ole myöskään ulkopuolinen

kolonialismin projektista. Osallisuudella hän tarkoittaa sitä, että Suomi osallistuu hegemonisiin diskursseihin. Hegemoniset diskurssit on hänen mukaansa hyväksytty Suomessa äänettömästi osana yritystä lähestyä valtapositiota. Niinpä suomalaiset lastenkirjat, oppimateriaalit, antropologia ja kehitysyhteistyö voidaan nähdä kolonialistisen osallisuuden ilmentyminä ja tuottamiskeinoina. (Vuorela 2009, 19–29.)

Jaana Vuori (2009) on artikkelissaan sivunnut kääntämisen merkitystä kolonialistisen osallisuuden viitekehykseen. Hän esittää, että suomenkielisistä alkuteksteistä maahanmuuttajille käännetty tekstit tuottavat naismaahanmuuttajat diskursseissa suomalaisnaisten vastakohtaparina (Vuori 2009). Myös Suvi Keskinen (2009) sivuaa kääntämistä tutkimuksessaan, joka keskittyy siihen, miten niin sanottu kunniaväkivallan diskurssi on saapunut Ruotsista Suomeen mediateksteissä (Keskinen 2009). Vaikka Suomen etäisyys tapahtumiin tuotti kriittisiäkin näkemyksiä, Ruotsissa tuotetut diskurssi- ja narratiivirakenteet on uudennettu pääosin samanlaisina suomalaisessa uutisoinnissa (Keskinen 2009: 262). Se, että Suomessa käyty keskustelu ohitti täysin Ruotsissa esitetyt rasismiväitteet, ilmentää sitä, miten rasismi jää usein käsittelemättä ja retoriikka saa kukoistaa rasistisenakin, koska rasismia ei haluta tai osata liittää omakuvaan (Keskinen 2009: 268).

2.2.2 Miten sijainti ja globalisaatio vaikuttavat kääntämiseen: Venuti

Lawrence Venuti (1998) on esittänyt, että kääntäminen on osallisuutta globaaliin markkinatalouteen. Vaikka globaalin talouden vaikutuksia kääntämiseen ja sitä ohjaaviin motivaatioihin ei pidä unohtaa, kääntäminen tapahtuu paikallisten motiivien sanelemana. Taloudellinen tavoittelu saa hegemoniat kääntämällä tuottamaan alistetuista kulttuureista representaatioita, jotka tukevat ja vahvistavat asenteellisia, hegemonisia kulttuureita hyödyttäviä stereotyyppioita. Samalla kun hegemoniat kääntämällä tuottavat kuvauksia omasta itseystään ja itselleen vieraasta toiseudesta, kehittyvissä maissa tuotetaan esityksiä niiden omasta itseystään ja sen suhteista vieraiden hegemonioiden muodostamiin toiseuksiin (lisää itseystään ja toiseudesta luvussa 2.3). (Venuti 1998: 158–159.)

Venuti on esittänyt, että globalisaatio maailmanlaajuisten markkinoiden ja englannin kielen leviämisen kautta välittää hallitsevia angloamerikkalaisia arvoja käännoksissä eri puolille maailmaa (Venuti 1998: 159). Globalisaation ja kääntämisen tarkastelu paljastaa epätasa-arvon, joka ilmenee kulttuurien tuottamien käännosten lukumäärien epäsuhtaisuutena (Venuti 1998: 160–165).

Länsimaiset monikansalliset yritykset kasvattavat kulttuurista ja taloudellista valtaansa globaalistuvilla markkinoilla antamatta muille kulttuureille puheenvuoroa näitä kääntämällä (Venuti 1998: 176). Kun ennen kääntämisen kulttuurisuus näkyi siinä, että käännökset tukivat kolonialismia (ks. Niranjana 1992), nykyisin sitä käytetään tukemaan kapitalismia (Venuti 1998: 165).

Voitaisiinko siis puhua globalisaatiosta imperialismiin uutena kontekstina? Ainakin Venutin mukaan kolonialistisille prosesseille ja globalisaatioprosesseille on yhteistä se, että kääntämisen käytänteillä tuotetaan “hierarkinen suhde enemmistö- ja vähemmistökielten sekä hegemonisten ja alistettujen kulttuurien välillä” (Venuti 1998: 165, oma käännös). Richard Jacquemondkin (1992) on todennut, että hänen tutkimusaineistonsa tukee ajatusta, että länsimaiset diskurssit ja arabikulttuurin representaatiotavat ovat muuttuneet hallitseviksi. Globalisaatio tuntuisi tukevan ennen kaikkea Yhdysvaltojen valta-asemaa, sillä se hyötyy myymistään käännösoikeuksista eniten samalla, kun käännösten osuus maassa julkaistavista kirjoista on vain noin 2–4 prosenttia. Tämä osoittaa, miten globaalien virtojen suunta tukee Yhdysvaltojen poliittista, taloudellista sekä kulttuurista hegemoniaa varmistaen samalla, etteivät globalisaation seuraukset kosketa maata samalla tavalla kuin muuta maailmaa. (Venuti 2008: 325.)

Nykytilanteesta huolimatta kääntäminen on ollut keskeisessä roolissa Yhdysvaltojen synnyssä ja kehityksessä hallitsevaksi kulttuuriksi. Kääntäminen toimi valloittajien apuna alkuperäisasukkaiden alistamisessa ja riistämässä (Venutin 2008; Niranjana 1992). Myöhemmin kääntämällä tuotettiin Yhdysvaltain kansallista kulttuuria ja identiteettiä sekä tuettiin maan kehittymistä hegemoniaksi. Kääntämällä maahan tuotiin ideologioita ja politiikkaa käsittelevää kirjallisuutta, johon maan poliittinen traditio perustuu. Kääntäminen on myös ollut maan keino välittää propagandistista tietoa vastustajille. (Venuti 2008: 321–325.)

Myös keskuksen periferiat, kuten Suomi, ovat hyötäneet kääntämisestä. Suomen kohdalla käännöskirjallisuuden merkitys on keskeistä ja heijastelee maan suhteita ja arvostusta muita maita ja kulttuureja kohtaan. Kääntämisen johdosta Suomeen on virrannut kulttuurisia ja kirjallisia vaikutteita pääasiassa Ruotsista, Venäjältä ja Saksasta. Nykyään merkittäväksi vaikuttajaksi on noussut angloamerikkalainen kulttuuri. Tiedon siirtämisen lisäksi motiivina on toiminut oman kulttuuri-identiteetin luominen. 1500-luvulta eteenpäin kääntämällä haluttiin lisätä suomen kielen arvostusta, opettaa kansaa ja rikastuttaa kieltä eivätkä 1800-luvulla alkaneen kaunokirjallisen kääntämisen motiivitkaan juuri poikenneet näistä. Nykypäivänä kääntämisellä on merkittävä rooli kirjallisessa elämässä, sillä erityisesti käännetty kaunokirjallisuus edustaa vuositasolla merkittävää

osaa julkaistuista teoksista. (Chesterman 2008: 938–403.) Vaikka Yhdysvaltojen ja Suomen kontekstit ovat erilaiset, niiden kääntämisen lähtökohdat eivät ole aina olleet niin erilaisia.

2.3 Toiseuden representoiminen

2.3.1 Representaatio on erilaisuutta korostavan toiseusdiskurssin perusta

Oxford Dictionary of English (2013) määrittelee englannin kielen sanan *representation* seuraavasti:

- 1) “The action of speaking or acting on behalf of someone or the state of being so represented.”
- 2) “The description or portrayal of someone or something in a particular way.”
- 3) “(*Representations*) formal statements made to an authority, especially so as to communicate an opinion or register a protest.”

Kyse on siis jonkin asian, ilmiön tai ihmisen esittämisestä jollakin tavalla jonkinlaiseksi. Representaatio voi ilmetä fyysisenä, symbolisena, kuvaavana tai kielellisenä uudelleen tai toisin esittämisenä (Lehtonen 1998: 45). Koska esittämisen ja edustamisen keinona representaatio sekä luo merkityksiä että välittää ajatuksia ja tunteita (Väliaverron 1998: 19) representoiminen on vallankäyttöä. Niinpä esimerkiksi John Fiske on esittänyt, että ”vallan diskurssit tukeutuvat kykyynsä tuottaa representaatioita maailmasta” (Fiske 2003: 131). Valtaa siis käytetään representaatioiden avulla, ja siksi niiden avulla kulttuurien itselleen vieraista kulttuureista välittämät pelkistykset toimivat vahvemman kulttuurin vallan ja itseiden ilmauksina (Fiske 2003: 133). Vaikka diskursseilla ja representaatiolla voidaan lisätä moniäänisyyttä ja tasa-arvoa, ne myös mahdollistavat valtasuhteiden uusintamisen (Fiske 2003: 134).

Eri tutkijat ovat määritelleet representaation toimintaperiaatteet hieman eri tavoin. Fiske (2003) mukaan representaatio toimii kolmella tavalla. Ensiksi kyse on todellisuudesta tuotetusta yksinkertaistuksesta, jota pidetään edustavana. Toisekseen representaatio antaa merkityksen representoidulle. Viimeiseksi representoija voi toimia valtaa lisätäkseen ja tuottaa kuvaamansa todellisuuden. Representaation keskeisimpiin strategioihin lukeutuu ennen kaikkea *toiseksi tekeminen*, josta jatkossa puhun *toiseuttamisena*. Toiseuttamisen kautta tuotettu *toiseus* on representaation tuotos, ei-todellinen, ja siksi toiseuttaminenkin on representaatiossa tapahtuvaa vallankäyttöä. (Fiske 2003: 135.)

Representaatiojärjestelmät (Hall 1997b: 17–18) ovat tapoja järjestää ja luokitella konsepteja ja niiden välisiä suhteita siten, että syntyy monimutkaisia ajatuksia, ideoita ja merkityksiä.

Representaatiot ja representaatiojärjestelmät voivat epäonnistua tarkoituksessaan ja ne voivat välittää viestejä, joita niiden ei alun perin tarkoitettu viestivän. Representaatioiden tulkintaa ei myöskään voida rajata irralleen tulkitsijasta (Väliverronen 1998: 19). Representaatioita voidaan silti tarkastella sen tulkinnan suhteen, jota ne pääasiallisesti pyrkivät välittämään. Stuart Hall (1997a) on käsitellyt asiaa puhumalla *ensisijaisesta merkityksestä*. Ensisijainen merkitys hahmottuu diskursseissa ja se on keskeisin merkitys, jota teksti keskittyy välittämään (Hall 1997a: 228).

Hall (1992) on lisäksi puhunut postmodernista subjektista, jonka identiteetti muodostuu ja muuttuu representaatioiden kautta – representaatio siis vaikuttaa myös omaan identiteettiin, *itseyyteen*. Tämä tarkoittaa sitä, että itsestä luodun narratiivin avulla tuotetaan harha oman identiteetin yhtenäisyydestä, ja sama periaate pätee myös kansalliseen identiteettiin (Hall 1992: 277, 291–292). Kansalaiset osallistuvat kansallista identiteettiä tuottavaan kulttuuriseen representaatiojärjestelmään samaistumalla kansallisessa kulttuurissa ilmaistuun kansanluonteeseen ja jakamalla sitä (Hall 1992: 292). Jaettuina kokemuksia ilmaisevien representaatioiden avulla vaikutetaan näin kansallisen kulttuurin, kansanluonnetta kuvaavan diskurssin eli itseyyden, syntymiseen ja tuotetaan merkityksiä, jotka vaikuttavat käytökseemme ja ymmärrykseemme itsestämme (Hall 1992: 292–293). Kansallinen identiteetti tukeutuu myös väittämiin kansakunnan jatkuvuudesta, jaetuista perinteistä, perustamismyytistä ja ajattomuudesta (Hall 1992: 294–295). Yhtenäiseksi kuvatun identiteetin muodostuminen mahdollistaa, jopa vaati, erilaisuutta edustavan toiseuden olemassaolon itseyyden tukemiseksi ja tuottamiseksi.

Hall (1997a, 1997b) on käsitellyt myös toiseusdiskursseja. Rotuun perustuvien erojen representaatioissa representoijan käyttämä sosiaalinen ja symbolinen valta on ehkä helpoin ymmärtää. Hallin mukaan rodullistavissa toiseusdiskursseissa tavallisia representaatiokeinoja ovat binaarivastakohtien (esimerkiksi musta–valkoinen, sivilisaatio–raakalaisuus) ja polarisoitujen ääripäiden (esimerkiksi kulttuuri–luonto) hyödyntäminen sekä erilaisuuden luonnolliseksi esittäminen (1997a: 243–245). Dualismipareja edustaa myös jalovilli–kannibaali-jaottelu (Löytty 1997). Näillä keinoilla tuotetaan erilaisuus ja toiseus, jotka rodusta puhuttaessa tukeutuvat usein väittämiin kuvauksen kohteen alempiarvoisuudesta, luontaisesta laiskuudesta, primitiivisyydestä, yksinkertaisuudesta ja kulttuurisesta ulkopuolisuudesta (Hall 1997a: 244–245). Representaatioon yhdistyy usein myös seksuaalisuuden ja sukupuolen yliedustuminen (Hall 1997b: 231).

Toinen tuotetaan siis monesti liittämällä tähän merkityksiä, jotka ilmentävät itseyden ylivertaisuutta ja valta-asemaa (Fiske 2003:136). Stereotyyppit toimivat usein näin, sillä ne ovat yksinkertaistettuja ja kärjistettyjä representaatioita, jotka jäsentävät maailmaa (Löytty 1997: 31). Niiden etu sekä haitta on se, että ne selkeyttävät käsiteltäviä asioita jakamalla ne tuttuihin, turvallisiin ja hallittaviin kategorioihin (Löytty 1997: 31). Yleistävän luonteensa vuoksi ne tukevat itsestä erilaisuutta korostamalla.

Yksi tapa tuottaa toiseus on myös puhua niin sanotusta kolmannesta maailmasta. Puhe kolmannesta maailmasta ilmentää Fiske mukaan imperialisoivaa tiedon valtaa, joka tuotetaan sorron ja tukahduttamisen keinoin (Fiske 2003: 149). Sortamalla representoitu toiseutetaan ja eksotisoidaan tuottaen samalla imperialismiin ympäristö; tukahduttamalla sen sijaan häivytetään tai esitetään valheellisenä epäedullinen tieto (Fiske 2003: 149). Esimerkiksi Olli Löytty (1997) on tutkimuksessaan hyödyntänyt Stuart Hallin kolonialististen suhteiden tuottamisen strategioita. Löytyn mukaan toiseuttamisen diskursiivisia strategioita ovat muun muassa idealisointi, omien halujen tai rakkien fantasioiden projisoiminen, arvostamatta jättäminen sekä länsimaisten kategorioiden ja normien soveltaminen muihin kuin itseyden tuotteisiin (Löytty 1997: 26).

Tiivistettynä representaatiot siis tuottavat kulttuuria ja nojaavat jaettuihin käsityksiin ja uskomuksiin (Väliaverron 1998: 19) samalla tavalla kuin diskurssit. Itseyden ja sille vieraiden kulttuurien erilaisuuden korostaminen kasvattaa yhteisötunnetta ja vahvistaa kollektiivista kansantunnetta. Tätä ilmaistaan muun muassa puhumalla kollektiivisista rakenteista, ”meistä” ja ”heistä” (Hall 2003: 86.) Tämä prosessi – toiseksi tekeminen eli toiseuttaminen – tuottaa kansallistunnetta ylläpitävän kertomuksen ja representaation siihen kuulumattomasta kulttuurisesta vieraasta. Tuotettu itseus on toiseuden tavoin jatkuvan representoinnin kohde, ja siksi toiseuttaminen kertoo representoidun sijaan itsestä ja sen kuvitellusta suhteesta toiseuteen.

2.3.2 Esimerkki toiseuttamisesta: Edward Saidin Orientalismi

Sanat *orientalism* ja *orientti* eivät ole yksiselitteisiä – niillä voidaan viitata erilaisiin tutkimusperinteisiin ja näkökulmiin. Tämän tutkimuksen näkökulmasta valaisevin on Edward Saidin kirjassaan *Orientalismi* (2011) esittämä tarkastelutapa. Saidille orientalism on lännen toiseuttava diskurssi orientista (puhun jatkossa *toiseusdiskursseista*). Orientalismin muodostavat yksinkertaiset käsitteet ja kielikuvat, joita käytetään puhuttaessa itämaista (Said 2011: 74–75).

Orientalismia tukevat erilaiset instituutiot, sanastot, tutkimustiedot, kuvastot ja oppijärjestelmät sekä varsinkin aiemmin siirtomaahallintojen koneistot (Said 2011: 13–14). Orientalismi voi ilmetä erilaisina asenteina, sekä ihannointina että halveksuntana (Said 2011: 147). Se on ajattelutapa ja näkökulma, jolla:

eurooppalainen kulttuuri valistusajan jälkeen käsitteli ja hallitsi orienttia ja jopa tuotti sen poliittisesti, sosiologisesti, sotilaallisesti, ideologisesti, tieteellisesti ja kuvitteellisesti [---]. (Said 2011: 15.)

Orientalismille on ominaista, että se jakaa maailman kahteen, orienttiin ja oksidenttiin, ja tätä kahtiajakoa ylläpidetään diskurssien avulla (Said 2011: 23). Kyse ei kuitenkaan ole todellisuudesta – orientti on vain representaatio todellisuudesta ja siksi myös väritynyt. Saidin mukaan juuri tästä syystä orientti kertoo enemmän tuottajastaan ja tuottamiskeinoista kuin kuvauksen kohteesta (Said 2011: 23).

Orientalismi ei ole ainoastaan kuvaus toiseusdiskurssista ja sen tuottamisen perinteestä; se on myös valtasuhteiden tutkimista. Vaikka Saidin mukaan eurooppalaisista englantilaisilla ja ranskalaisilla on vahvin orientalismin perinne johtuen niiden vanhasta siirtomaapolitiikasta, hän ymmärtää orientalismin laajempänä ilmiönä, myös osana amerikkalaisia diskursseja (Said 2011: 13). Saidin Yhdysvaltoihin kohdistuva kritiikki muistuttaa hieman Fiske'n väittämiä ”Yhdysvaltain nykyisin harjoittamasta kolonisaation muodosta” ja sen rinnastettavuudesta eurooppalaiseen kolonialismiin (Fiske 2003: 152–153). Said on nostanut esiin esimerkiksi Yhdysvaltojen suhtautumisen muslimeihin ja väittää, että Yhdysvaltojen imperiumi luo islamin uskon diskurssissaan orienttia (Said 2011: 269). Hän on esittänyt myös, että osan Yhdysvaltojen medioista diskurssissaan ilmaisema tuki Yhdysvaltojen armeijan voimankäytölle Lähi-idässä on osoitus Yhdysvaltojen siirtomaavalloilta perimästä hegemonisesta vallasta (Said 2001: 305–308). Said on tutkinut esimerkiksi sanomalehtiä ja tullut siihen lopputulokseen, että nämä osallistuvat kolonialistiseen diskurssiin hyväksymällä myönteiset kuvaukset Afrikasta vain kun niissä suhtaudutaan myös kolonialismiin ja modernisaatioon myönteisinä, Afrikkaa hyödyttävinä ilmiöinä (Said 2001: 301).

Tämä tutkimus ei lainaa Saidilta ensisijaisesti orientalismin käsitettä, vaan tämän tapaa hyödyntää toiseusdiskursseja valtasuhteiden tarkastelun apuna. Saidin (2011) mukaan jokainen kirjoittaja joutuu pohtimaan omaa sijoittumistaan suhteessa toiseuteen, ja tämän pohdinnan tulos voidaan havaita representaatiosta (2011: 30). Törmätessään tekstiin kääntäjäkin pitäisi siis miettiä, miten suhtautuu toiseuden representaatioon. Yksiselitteistä ei kuitenkaan ole, mitä kääntäjä tekee sille

kääntäessään, mistä syistä hän niin tekee tai tekeekö hän ylipäätään mitään. Pohtiiko hän esimerkiksi sitä, että vanhoihin stereotyyppioihin tukeutuvat käännökset voivat erottaa kulttuureja toisistaan, kuten Carbonell (1996: 83) on esittänyt?

Saidin orientalismia on myös kritisoitu (esim. Shamma 2009). Abdulla Al-Dabbagh (2009) on esittänyt, että toiseuden representaatiota ja ymmärtämistä on käytetty Yhdysvaltojen kirjallisuudessa myös yhteiskunnallisena itsekritiikkinä (Al-Dabbagh 2009: 56). Hänen mukaansa 1800-luvun amerikkalaisessa kirjallisuudessa orientalismin toiseutta representoidessaan onnistunut luomaan hyvin sympaattisia kuvauksia idästä, lisäämään kohdeyleisön ymmärrystä ja vähentämään ennakkoluuloja (Al-Dabbagh 2009: 54). Said (2001) on itsekin myöntänyt, etteivät kaikki aineistot ole yhtä ideologisia: vaikka media on hänen mukaansa usein vahvasti ideologioiden kyllästävä, myös sen piiristä löytyy poikkeuksia.

2.3.3 Toiseus kääntyy: Niranjana, Venuti ja muita käännoätieteen tutkijoita

Tejaswini Niranjanan (1992) väittämät kolonialististen subjektien rakentumisesta ovat läheistä sukua muun muassa Saidin orientalismille. Toisin kuin Saidia, Niranjanaa on syytetty tutkijana epäkonkreettisuudesta ja abstraktista kääntämisen käsitteestä. Niranjanan (1992) teoretisoinnin keskiössä ovat representaation, vallan ja todellisuuden kääntämiseen tuomat ongelmat.

Kääntäminen on hänen mukaansa ”taistelulenttä, jolla taistelevat tarinat yrittävät selittää ja kuvata ihmisten, rotujen ja kielten välisten suhteiden epäsymmetriaa ja epätasa-arvoa” (Niranjana 1992: 1, oma käänös). Hänen mukaansa kolonialismille ominainen subjektifikaatio (ks. luku 2.1.1) tuotetaan imperialistisen koneiston lisäksi erilaisissa diskursseissa, kuten historian kirjoituksessa, kirjallisuudessa ja kielitieteissä (Niranjana 1992: 1).

Niranjanan mukaan kääntäminen tukee länsimaisia diskursseja välittämällä alistetuista subjekteista representaatioita, jotka tukevat ja oikeuttavat kolonialistiset valta-asemat. Kääntäminen on representaatioita tuottaessaan hallitsemisen muoto, joka tukee vallitsevia käsityksiä alistetuista. Kääntämällä kulttuurit siis osallistuvat kolonialististen subjektien muodostamiseen. (Niranjana 1992: 2–3, 11.) Argumentoinnin keskiössä on kolonialistinen diskurssi, jonka Niranjana määrittelee kaikiksi tiedoiksi, representaatioiksi, menetelmiksi ja keinoiksi, joilla varmistetaan kolonialistisen hallinnan jatkuminen (1992: 7, 11). Esimerkkinä hän antaa muun muassa intialaisten tekstien kääntämisen, joka toimi brittihallinnon epäsuorana hallintakeinona ja tuotti todeksi ymmärrettyjä

kuvauksia Intiasta (1992: 33, 74). Niranjanan tapa ymmärtää kääntäminen muistuttaakin ajatusta kolonialistisesta osallisuudesta.

Niranjana on antanut useita esimerkkejä siitä, millainen kääntämällä tuotettu toiseus on. Usein toiseus tuotetaan esittämällä representoitu vääristyneenä, epäkypsänä ja/tai alikehittyneenä (1992: 11). Hän on esittänyt omat tulkintansa muun muassa William Jonesin vaikutuksesta eurooppalaisten tietouteen Intiasta: tämän representaatioiden kautta hindut opittiin näkemään alistuvana, mytologian ja uskonnon pauloissa olevana kansana, joka on kykenemätön johtamaan itseään (Niranjana 1992: 14). Niranjanan teoreettinen pohdinta tekee kääntämisen näin osaksi toiseuttamiskysymystä. Hänen esimerkkiensä kontekstit eivät kuitenkaan ole kovin ajantasaisia hyödyttääkseen nykytilanteiden pohdintoja. Niranjanan määritelmä kääntämiselle ei sekään ole yksiselitteinen. Koska Niranjanan tutkimuksen konteksti liittyy vahvasti kolonialistisiin valtasuhteisiin ja omaan valtasuhteisiin yleensä, tutkimusten ja tulosten vertaaminen on hankalaa.

Tutkija, jonka teoretisointi koskettaa enemmän nykypäivää, on Lawrence Venuti. Niranjanan tavoin hän on esittänyt kääntämisen kulttuurisena toimintana, johon ympäröivät valtasuhteet vaikuttavat (Venutin 1998). Myös Venuti väittää käännosten palvelevan kääntävää kulttuuria: kääntämällä se osallistuu vieraiden tekstien ja kulttuurien hyväksikäyttöön ja etnosentriseen toimintaan (Venuti 1998: 4). Kääntävän kulttuurin keskeisyyttä on perusteltu muun muassa sillä, että aloite kääntämiseen tulee usein kääntävästä kulttuurista (Venuti 1998: 11). Väite ei kuitenkaan huomioi tilanteita, joissa kääntävä kulttuuri ei ole kulttuuri- ja kieliparin hallitseva osapuoli (hegemonia tai imperialistinen valta) tai sitä, että kääntävä kulttuuri voi nimenomaan olla kiinnostunut kääntämällä osallistumaan lähtökulttuurin tapoihin tuottaa ja välittää tietoa. Monikansallisten yhtiöiden ollessa kyseessä ei myöskään ole yksiselitteistä määritellä lähtökulttuuria. Venuti ei mietikään, miten kääntäminen voi palvella myös käännettävää kulttuuria. Jotkin käännostrategiat, jotka osoittavat selvää kolonialistista osallisuutta, palvelevat molempien kulttuurien motivaatioita, koska samalla kun toista tuetaan, toinen osallistuu valta-asemaan.

Venuti uskoo, että kääntäminen rakentaa kulttuuri-identiteettejä representoimalla vieraita kulttuureita. Toistuvat käännostrategiat voivatkin muuttua stereotyyppioiksi erityisesti, jos kääntäminen ajaa kääntävän kulttuurin tavoitteita eli esimerkiksi pyrkii kohottamaan kääntävän kulttuurin statusta tai omanarvontunnetta. Stereotyyppiat voivat myös stigmatisoida lähdekulttuuria ja lisätä ennakkoluuloja. (Venuti 1998: 67.)

Vakuuttavuudestaan huolimatta Venutin väittämistä löytyy aukkojakin. Vaikka hänen mukaansa kääntämistä hallitsevat geopoliittiset suhteet (Venuti 1998: 67–68), hän ei puhu lainkaan siitä, miten monenlaisia seurauksia ja esiintymismuotoja valtasuhteilla on ja miten niitä on vaikea ennustaa. Hän ei puutu esimerkiksi siihen, voivatko lähtökulttuurista kääntävään kulttuuriin siirretyt valta-asetat, stereotyyppit tai ennakkoluulot toimia kohdekulttuurissa samalla tavalla kuin lähtökulttuurissa (esimerkiksi vastaanottajien ennakkoluuloja tukien). Miten ylipäätään kohdeyleisön vaihtuminen vaikuttaa diskurssien tai representaatioiden tulkintaan? Venutin pohdintoihin soveltuvien tekstien määrä jää suppeaksi, koska monien muiden tutkijoiden tavoin hän ei tarkastele kääntämistä kuin ilmiselvien valtasuhteiden kautta (länsi–itä, keskukset–periferiat). Venutin kääntämisen uudeksi tavoitteeksi asettama erilaisuuden etiikka – joka vaatii kääntäjiä taistelemaan niitä hallitsevia kotoisia ideologioita ja instituutioita vastaan, jotka tuottavat osittaisia tai puutteellisia representaatioita vieraista kulttuureista (Venuti 1998: 83) – onkin sovellettavissa helposti vain tähän osaan käännettävistä aineistoista ja valtasuhteista. Noudattaakseen Venutin ohjetta suomalaisen kääntäjän tulisi tietää ja uskoa, että Suomessa tuotetaan kotoisesti kolonialistisia diskursseja (esim. Löytty 2006) eikä riittäisi, että hän itse tulkitsee käännettävän aineiston toiseusdiskurssit kyseenalaisiksi. Venuti vaatiikin ennen kaikkea kääntäjiä poikkeamaan kolonialististen diskurssien kotoisista käytännöistä, muttei niinkään tunnu välittävän siitä, että muuttumattomat tekstit välittävät alkutekstien kolonialistisia diskursseja kohdekulttuurin omaksuttavaksi.

Sitä, mitä käännettäessä tapahtuu toiseusdiskursseille, ei ole yksiselitteistä eikä sitä ole juurikaan käännöstieteessä tutkittu. Tuloksista voidaan esittää arvauksia aihetta osittain käsittelevien tutkimusten valossa. Alberto Orengo (2005: 179) on esittänyt, että sanomalehtikäänttäminen voi tukea kohdeyleisön ideologiaa, koska hänen tutkimansa ideologinen aineisto upotettiin käännettäessä osaksi kohdekulttuurin (ei-hegemonian) lehtikokonaisuutta siten, että käännökset vahvistivat lehden ja lukijoiden poliittisia kantoja. Voikin olla, että lähdekulttuurin ideologisesti ja poliittisesti väritynyt toiseus kääntyy kohdekulttuuriin tai tekstikokonaisuuteen sopivaksi. Oumelbanine Zhirin (2001) tutkimus puolestaan on osoittanut, että toiseuden kääntäminen voi tukea hegemonian valta-asemaa. Hänen tutkimuksensa osoitti muun muassa, että käännsstrategioiden, erityisesti poistojen ja tiivistymisen, seurauksena kohdetekstin representaatiot Afrikasta muuttuivat lähtökulttuurin kolonialistisia pyrkimyksiä tukeviksi. Myös näkökulman vaihtuminen muutti tekstin sävyä ja välittyviä suhdekuvauksia. (Zhiri 2001: 165–172.) Orengon ja Zhirin tutkimusten valossa toiseus voi siis käännettäessä muuttua paljonkin, jos muuttuminen hyödyttää kääntävää kulttuuria.

3. TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄ

3.1 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimukseni sijoittuu kulttuurintutkimuksen, jälkikolonialistisen tutkimuksen ja käännöstieteellisen tutkimuksen piiriin. Sen lähtökohtana on oletus todellisuuden sosiaalisesta luonteesta: kuten kulttuuri ja valta, kääntäminen on osa sosiaalisia suhteita ja siksi se myös tapahtuu ja siihen vaikuttavat erilaiset sosiaaliset suhteet. Samasta syystä kääntäminen heijastelee todellisuutta ainakin osittain. Aiheet, joita tutkimuksellani kosketan, ovat siis laajat. Tulokset varmasti puhuvat omaa tarinaansa kääntämisen funktioista, luonteesta ja osuudesta valtasuhteissa. Samalla ehkä valottuu kääntäjän roolin merkittävyys. Vaikka sananvalinnoissani usein päädyn puhumaan persoonattomasti kääntämisestä tai siirtymisestä, joskus siirtämisestä, haluan tutkimuksellani herättää lukijani pohtimaan kääntäjää ja kääntämisestä päättäviä henkilöitä valtaa käyttävinä toimijoina.

Tutkimukseni pääasiallinen tavoite on selvittää rajatusta aineistosta, mitä toiseudelle tapahtuu, kun kääntäjä siirtää merkityksiä kulttuurista ja kielestä toiseen. Jokseenkin suppeaa aineistoa tarkastelemalla yritän selittää, mitä lähtötekstin kirjoittajan yksilöllisille tai kollektiivisille asenteille tapahtuu kääntämisen seurauksena. Samaistaako kääntäjä käännöksen vastaanottajan ja käännöksen funktion alkutekstin kohdeyleisöön ja funktioon? Mitä alkutekstistä välittyy kohdekulttuuriin kääntämisen seurauksena? Olettaako kääntäjä esimerkiksi, että suomalainen lukija suhtautuu tekstin kuvaamiin ilmiöihin ja ihmisiin samalla tavalla kuin amerikkalainen lukija? Jos kyse olisi esimerkiksi suomalaisten esittämisestä hullunkurisina, siirtäisikö kääntäjä *ajatuksen* suomalaisten hullunkurisuudesta vai painottaisiko hän käännöksessään sitä, että kyse on amerikkalaisten *tulkinnasta*?

Järkevän tutkimusasetelman luomiseksi päätin tarkastella aiheitani toiseuden näkökulmasta. Koska toiseus on representaatiossa tuotettu diskurssi, sen tarkastelu rajaa tutkimuskysymyksen hallittavaan kokoon. Kahteen ensimmäiseen kysymykseen vastaamalla pyrin lisäämään tietämystä siitä, mitä teksteille tapahtuu kääntämisen seurauksena. Lisäksi nämä mahdollistavat kolmannen kysymyksen tarkastelun. Ytimekkäämmin ilmaistuna tutkimuskysymykseni ja siihen liittyvät tarkentavat kysymykset ovat:

1. Välittääkö käänнос lähtötekstin näkökulman tekstissä representoituun toiseuteen?
2. Muuttuuko prosessin aikana jokin (representaatio, toiseus, näkökulma)? Miten?
3. Kertovatko tulokset jotain lähtö- ja kohdekulttuurin suhteesta?

Tutkimusasetelmani perustuu ajatukseen kääntämisestä keskeisenä representaatioiden ja diskurssien välittämisen keinona ja kanavana. Tästä lähtökohdasta kääntämistä voidaan tarkastella itseään suurempana toimintana, muunakin kuin kääntämisenä. Perehtymällä tutkimusaineistoon näiden tutkimuskysymysten kautta toivon voivani vastata siihen, kuinka paljon valtasuhteet oikeastaan heijastuvatkaan teksteihin ja kääntämiseen, ja herättää muitakin pohtimaan samaa. Tarkoitukseni ei ole esittää väittämiä siitä, mistä toiseus ja esimerkiksi stereotypiat kumpuavat eli mistä ne ovat lähtöisin. Mikään kulttuuri-ilmiö ei synny tai kehity tyhjiössä. Epäoleellisen pohdinnan sijaan keskityn siihen, seuraako ennakkoluulottomasta lähtötekstistä ennakkoluuloton käännos ja ennakkoluuloisesta tekstistä ennakkoluuloinen käännos, vai tapahtuuko jotain aivan muuta.

Pyrin lähtemään aineistoanalyysiin itse ennakkoluulottomasti, vaikka viittaa esimerkiksi Keskinen (ym. 2009) ja Löytyn (2006) väitteisiin toiseusdiskurssien läsnäolosta suomalaisissakin diskursseissa. Pohdin kääntämisen suomalaisia konteksteja kolonialistisen osallisuuden kautta rikastuttaakseni teoreettista pohdintaa tutkimusalalla, jonka piirissä on usein ollut tapana keskittyä puhtaasti valtakielten ja -kulttuurien valta-asemien kritisointiin. Jos kolonialistista osallisuutta ja keskuksen periferia -ajattelua haluttaisiin tutkia itsessään, voitaisiin niitäkin tutkia käännosien kautta. Niihin keskittyminen ei kuitenkaan ole hedelmällistä oman tutkimusasetelmani valossa.

Ideologisuuden ja vallan ollessa tutkimukseni keskiössä tuntuisi sopivalta pohtia kääntämisen etiikkaa ja sitä, onko kääntäjällä edes oikeutta muuttaa lähtötekstiä. Tuodakseni oman näkökulmani ilmi esittelen lyhyesti oman näkemykseni. Mielestäni kääntäjällä on oltava oikeus ja mahdollisuus kieltäytyä kääntämästä tekstiä mistä tahansa eettisestä syystä. Sen lisäksi uskon, että tekstien erilaisista funktioista johtuen kääntäjä joutuu ja pääsee ajoittain muokkaamaan tekstejä huomattavastikin. Usein taidamme kuitenkin ajatella kääntäjiksi ne, jotka eivät merkittävästi muuta tekstejä. Itse ymmärrän kääntämisen myös erilaisten tekstilajien ja -tyyppien muokkaamiseksi niin, että ne vastaavat kullekin käännoستهtävälle asetettuja tavoitteita. Täten myös henkilö, joka muokkaa tekstiä huomattavasti, kääntää, vaikkei aivan sanan yleisimmässä merkityksessä. Uskon myös, että tekstien kustantajat ja muut tekstien parissa työskentelevät toimijat käyttävät valtaa päätöksiä tehdessään. Minkäänlaisten tekstien viestimistä ei tarvitse lähtökohtaisesti välttää – väitän

silti, että tekstien tuottamiskontekstit olisi hyvä saattaa lukijan tietäväksi ja arvioitavaksi, vähintään tuomalla lukijan tietoon kirjoittajan henkilöllisyys. Joissakin tapauksissa tekstin tavoitteeksi voitaisiin asettaa valtasuhteiden tasoittaminen. Uskon, että mahdollisuus tähän tarjoutuu ainakin tekstien funktioita muutettaessa. Toivoisin, että kääntäjillä olisi mahdollisuus tehdä muutoksia tekstiin ilman, että hänen täytyy piilottaa lähtötekstin kulttuuri ja itsensä käännöksen syövereihin.

3.2 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistoni muodostuu kahdeksasta *National Geographic* -lehden englanninkielisestä artikkelista ja niiden suomenkielisistä käännöksistä. Aineisto jakautuu ajallisesti kolmeen.

Lähtöteksteistä yksi julkaistiin vuonna 2000, neljä vuonna 2003 ja kolme vuonna 2012.

Käännetyistä artikkeleista viisi julkaistiin vuonna 2003 ja kolme vuonna 2012. Vuoden 2000 englanninkielinen artikkeli päättyi tutkimusaineistoon lähes sattumalta, sillä etsiessäni artikkeleita kahdesta vuoden 2003 suomenkielisestä julkaisusta oletin virheellisesti, että myös lähtötekstit olisivat peräisin kahdesta julkaisusta. Näin olikin yhtä artikkelia lukuun ottamatta. Vuoden 2012 alkutekstit ja käännökset olivat sen sijaan kaikki peräisin yhdestä englanninkielisestä ja yhdestä suomenkielisestä julkaisusta. Valitsin artikkelit alun perin edustamaan kahta ajallisesti etäistä vuosikertaa (2003 ja 2012), koska tavoitteeni oli vertailla aineistoa myös julkaisuajankohdan mukaan. Rajatessani tutkimustani päädyin luopumaan vertailuasetelmasta, mutta sisällytin aineistoon kaikki artikkelit, jotta analyysi ei jäisi vain yhden lehden ja sen sisältöjen ja ratkaisujen varaan. Sisällytin vanhemman aineisto-osan tutkimusaineistoon lisärajausten jälkeen myös siksi, etten osannut arvioida rajauksen välttämättömyyttä ajoissa.

Hyvin aikaisessa vaiheessa päädyin myös rajaamaan kuvat, kuvatekstit, kartat ja tilastot tutkimukseni ulkopuolelle enkä siksi tarkastele niitä lainkaan. Perustelen rajaustani sillä, ettei vuosien 2000 ja 2003 englanninkielisiä artikkeleita ollut kätevästi saatavilla niiden alkuperäisessä julkaisumuodossa kuvineen ja karttoineen. Jos aineiston saatavuus- ja tutkielman pituusrajoitteiden puitteissa olisi ollut mahdollista, olisin käsitellyt näitä osia, koska ne merkittävästi vaikuttavat artikkelien kokonaistulkintaan. Kuvat, kuvatekstit, kartat ja tilastot viestivät kuitenkin omilla ainutlaatuisilla keinoillaan. Niiden ja tekstin yhteisvaikutus on monimutkainen prosessi enkä näe järkeväksi käsitellä sitä nyt, koska käsittely jäisi parhaassakin tapauksessa pintapuoliseksi. Osana laajempaa tutkimusta näitä seikkoja olisi kuitenkin järkevää tutkia, miksi ei jopa omana aiheenaan.

Aineiston valintaa ohjasi pyrkimykseni löytää suomeksi käännettyjä tekstejä, joiden englanninkieliset lähtötekstit käsittelevät aiheita, jotka sijoittuvat lähtötekstille tarkoitetun laajimmin ymmärretyn kohdeyleisön ja -kulttuurin välittömän kokemuspiirin ulkopuolelle. Valitsin *National Geographic* -lehden, koska totesin, että ainakin osa siinä julkaistavista artikkeleista täyttää vaatimuksen. Sisällytin valintahetkellä viimeisimmästä julkaisusta tutkimusaineistoon ne, jotka käsittelivät jotakin muuta valtiota kuin Yhdysvaltoja. Yhdysvaltoja käsitteleviä artikkeleita en sisällyttänyt aineistoon, koska niiden kohdalla olisin joutunut valikoimaan tarkoitushakuisesti ne artikkelit, joissa oletan esiintyvän toiseutta. Koska lähtötekstit ovat Yhdysvaltojen markkinoille suunnattuja, ne oletettavasti puhuttelevat juuri yhdysvaltalaista lukijaa. Aineiston rajaus tällä tavoin mahdollistaa valtasuhteiden tarkastelun.

Syy lehtiartikkelien valitsemiseen oli tekstilajin informatiivinen funktio: lähtötekstien tarkoitus on jakaa tietoa ja ymmärrystä sekä opettaa viihdyttävässä ja mielenkiintoa herättävässä muodossa. Artikkelien funktiosta jo ylipäättään seuraa, että tekstit kirjoitetaan *jostakin* näkökulmasta *jollekin* yleisölle tavoitteena *representoida jotakin* tuntematonta asiaa tai tuttua asiaa uudesta näkökulmasta. Tekstien tavoitteet oli tärkeä ottaa huomioon myös analyysivaiheessa. Niinpä pohdin suomenkielisen lehden funktioita ja totesin sen noudattelevan pääpiirteissään alkuperäislehden funktioita. Tämä lisää tutkimusasetelman kiinnostavuutta, koska tekstien tavoitteiden samankaltaisuuden takia muutokset saattavat liittyä selvemmin siihen, minkälaiseksi kääntäjä ja/tai toimittaja käännösten vastaanottajat tulkitsee. Juuri se, että kääntäminen tuo tämän kaltaiseen kulttuurien kohtaamiseen kolmannen osapuolen, mahdollistaa valtasuhteiden tarkastelun. Aineistonvalinta varmistikin, että sen kautta on mahdollista tarkastella, kumman kulttuurin – Yhdysvaltojen vai representoidun kulttuurin – käänнос välittää lukijalle ensisijaisena kuvauksen kohteena. Koska lähtötekstien representaatiot kertovat enemmän representoijista kuin representoiduista, loogista olisikin ehkä, että käänнос keskittyisi representoimaan Yhdysvaltoja eli välittämään suomalaiselle lukijalle tietoa siitä, minkälaista amerikkalaisuutta lähtöteksti rakentaa.

National Geographic -lehteä julkaistaan siis eri kielillä, ja sitä tuottavat useat eri toimitukset. Lehden suomenkielistä julkaisua tuotetaan lehden pohjoismaisessa toimituksessa. Sisällöllisesti lehti muistuttaa nykyisinkin artikkelisisältöjensä puolesta englanninkielistä lehteä, tosin suomenkielinen versio on suppeampi ja esimerkiksi palautepalsta on todennäköisesti pohjoismaisen toimituksen kokoama. Lehden monikansallisuuden vuoksi sen konteksti on hieman pulmallinen,

sillä kustannus- ja julkaisupäätöksiä ei tee suomalainen kustantaja suomalaiselle yleisölle, vaan mahdollisesti ulkopuolinen taho. Artikkeleista ei käy selville, kuka ne on kääntänyt.

Lehtenä *National Geographic* on populaaria yleisöä puhutteleva aikakauslehti, joka sisältönsä puolesta tarjoaa popularisoitua tietoa muun muassa luonnontieteistä, historiasta ja kulttuureista. Artikkelien aiheet vaihtelevat eläinten (esimerkiksi tiikerien) esittelystä, luonnonilmiöiden tarkasteluun ja vieraiden kansojen esittelyyn. Ajoittain lehti käsittelee myös pohjoisamerikkalaisia aiheita.

Tutkimusaineistoon sisältyvät artikkelit ovat pääasiassa reportaaseja, vaikka toisinaan jotkin artikkeleista muistuttavat esimerkiksi matkakuvauksia ja ovat saaneet vaikutteita muista medioista. Alle olen koonnut listan aineiston muodostavista artikkeleista, niiden englannin- ja suomenkielisistä nimistä, julkaisuvuosista ja kirjoittajista. Artikkelien tarkat tiedot löytyvät lähdeluettelosta. Girardetin (2003a, 2003b), Godwinin (2000, 2003), Gorneyn (2012a, 2012b), Hodgesin (2003a, 2003b) ja Vivianon (2003a, 2003b) artikkelit ovat puhtaita reportaaseja, joissa kuvataan, miten kirjoittaja oleskelee vieraassa maassa, tapaa paikallisia ihmisiä ja tutustuu paikalliseen kulttuuriin. Pringlen (2012a, 2012b) ja Vesilindin (2003a, 2003b) artikkelit puolestaan kuvaavat, miten kirjoittaja matkaa tapaamaan jotakin tutkimusryhmää ja saa näiltä tietoa jostakin vieraasta kansasta tai kulttuurista. Christyn (2012a, 2012b) artikkeli on poikkeus siinä, ettei se sijoitu varsinaisesti yhteen maahan tai kulttuuriin. Artikkelissa Christy kuvaa ensin norsunluun metsästystä eri puolilla Afrikkaa ja siirtyy kuvaamaan erityisesti Aasian maiden syyllisyyttä norsunluukaupan jatkumisessa. Kertoja esitetään matkustavaksi muun muassa Filippiineillä, Thaimaassa ja Kiinassa.

- Bryan Christy: Jumaloitu norsunluu. Laiton norsunluukauppa/Ivory Worship, 2012.
- Edward Girardet: Afganistan. Sodan ja rauhan välissä/Afghanistan, 2003.
- Peter Godwin: Zulut. Taivaan kansa/People of Heaven, 2003/2000.
- Cynthia Gorney: Uusi Kuuba/Cuba's New Now, 2012.
- Glenn Hodges: Mongolian paimenet. Kestäkö perinne nykyajan paineen?/Mongolian Crossing: Is Time Running Out on a Timeless Migration?, 2003.
- Heather Pringle: Viikingit ja intiaanit kohtasivat toisensa/Viking Discovery, 2012.
- Priit J. Vesilind: Mayat. Vesisten hautojen uhrin/Water Graves of the Maya, 2003.
- Frank Viviano: Saudi-Arabia. Kansakunta kriisissä/Kingdom on Edge: Saudi-Arabia, 2003.

3.3 Tutkimusmenetelmä

Käyttämäni tutkimusmenetelmä on diskurssianalyysi. Menetelmän valinta perustuu siihen, että diskurssianalyysia käytetään usein tässä tutkimuksessa keskeisten ilmiöiden tutkimiseen. Varsinkin ideologiaan liittyviä aiheita tutkittaessa diskursseja analysoimalla tuotetaan tietoa siitä, miten diskurssit vaikuttavat hallitsevan valta-aseman ja hegemonian strategioiden ja käytäntöjen saavuttamiseen ja ylläpitämiseen (Fairclough 2006: 15). John Fiske onkin esittänyt diskurssit keinoksi aktivoida tiedoksi naamioitu valta (1993: 13–14). Koska diskurssianalyysi korostaa, että viestinnällä ja vuorovaikutuksella luodaan ja ylläpidetään valtasuhteita (Väliaverron 1998: 23), menetelmä on omiaan valtasuhteiden tarkasteluun.

Diskurssien tutkimisen tekee ilmeiseksi lisäksi se, että representaatioista ja toiseudesta on lähes mahdotonta puhua mainitsematta diskursseja. Lehtosen mukaan:

Diskurssilla tarkoitetaan erityistä tapaa representoida (eli esittää jonkinlaiseksi) inhimillistä todellisuutta. Diskurssi on tietyn kielenkäytön alue, tapa puhua, kirjoittaa, ajatella. (Lehtonen 1998: 32)

Löytyn mukaan diskurssit ovat suhteita suoranaisesti representoivia keinoja, jotka muuttuvat ja kamppailevat keskenään (1997: 32). Diskurssit myös tuottavat erilaisia konstruktioita. Esimerkiksi ajatus *lännestä* on konstruktio, joka perustuu tiettyihin tapoihin, esimerkiksi historian kirjoituksen konventioihin, tuottaa tietoa ja on siten myös kielellä tuotettua valtaa (Löytty 1997: 19–20). Länsi voidaan määritellä historialliseksi konstruktiksi, jolla tarkoitetaan ”yhteiskuntaa, joka on kehittynyt, teollistunut, kaupungistunut, maallistunut ja moderni” (Löytty 1997: 18–19). Tämän kaltaisten konstruktioiden funktio on se, että niiden avulla luokitellaan ilmiöitä, tuotetaan mielikuvia ja tietoa ja verrataan asioita – funktiot ovat siis välineellisiä, eroja selittäviä ja ideologisia (Löytty 1997: 19). Löytyn väittämä siitä, että ”länsimaalainen kulttuuritausta yhdistää suomalaisetkin kolmannen maailman riistoon ja alistamiseen sekä erityisesti stereotyyppien uusintamiseen ja kierrättämiseen” (Löytty 1997: 11), on osoitus kolonialistisen osallisuuden tuottamisesta diskursseissa.

Tutkimusmenetelmäni liittyvä taustaoletus on, että diskurssit ovat historiallisesti ja sosiaalisesti muuttuvia käytäntöjä (Väliaverron 1998: 25, Hall 1997a). Diskurssianalyysillä samoin kuin muilla laadullisen tutkimuksen menetelmillä ei tavoitellakaan yleistettäviä tuloksia. Diskurssianalyysi on nimensä mukaisesti diskurssien analysoinnin menetelmä, joten kyse on tulkinnallisten ilmiöiden

tutkimisesta rajattujen aineistojen avulla. Yleistettävyyden puuttumisesta huolimatta tuloksiin voidaan ja pitää mielestäni suhtautua kuin mihin tahansa tuloksiin – kriittisesti, mutta myös avoimesti.

Niin kuin Peter Fawcett ja Jeremy Munday muistuttavat ideologian tutkimiseen liittyen, tutkijan ideologinen näkökulma vaikuttaa aina jossain määrin hänen väittämiinsä (2008: 139). Tämäkin tutkimus on muodostunut sellaiseksi kuin se on oman näkökulmani läsnäolon seurauksena. Tutkimukseni ei ylipäätään olisi sellainen kuin se on, jollen olisi kiinnostunut valtasuhteiden tutkimisesta. Varmasti omat, osittain kulttuuriset, kokemukseni ja tietoni ovat ohjanneet tutkimusasetelman muodostumista ja tekemiäni tulkintoja. Koska en pyri yleistettäviin tuloksiin, nämä vaikutukset voidaan mielestäni nähdä tutkimusta rikastuttavinakin, sillä ne saattavat avata uusia ajatuspolkuja. Jotta lukija voisi arvioida tekemäni analyysin luotettavuutta, olen analyysiosassa pyrkinyt hahmottamaan tulkintaprosessin etenemistä mahdollisimman monin esimerkein.

Yksi näkökulmaani rajoittava tekijä on se, että uskon diskurssien sekä muokkaavan sosiaalista ulottuvuutta mutta myös muokkautuvan ajallisten ja paikallisten tapojen, normien ja konventioiden mukaan (Löytty 1997: 70, 46). Diskurssien kierrättäminen tapahtuu näin kulttuurisen sosialisoinnin ja kulttuuristumisen kautta – esimerkiksi diskursseja välittävien kulttuurituotteiden avulla – huomaamattomasti (Löytty 1997: 13). Tarkastelunäkökulmani on siis sosiaaliskonstruktivistinen ja nojaa olettamukseen diskurssien sosiaalista todellisuutta rakentavasta ja sosiaalisesti rakennetusta luonteesta. Kulttuurituotteista, jotka tarjoavat mahdollisuuden tutkia diskurssien kautta kulttuureille ja kirjallisuuksille tunnusomaisia tapoja representoida toiseus ja representaatioissa tapahtuneita historiallisia muutoksia, ovat Löytyn (1997, 2006) mukaan muun muassa Afrikan tähti -peli, Tarzan-kirjat ja kansallinen kirjallisuus. Huomautettakoon Tarzan-kirjojen mainitsemisesta vielä erikseen, että käännösten merkitys on jo aiemmin tehty tiettäväksi ohimennen. Tarkastelun avoimuuden varmistamiseksi en analyysissä kuitenkaan lähde aiemmin esitetyistä malleista tai löydöksistä.

Perustelen laadullisen tutkimusmenetelmän valintaa kulkemisena Shamman (2009) viitoittamalla tiellä. Tutkittuaan Tuhannen ja yhden yön satujen kääntämistä hän päätyi esittämään, ettei yksittäisten käänösstrategioiden seurauksia ja vaikutuksia voida teoretisoida vakuuttavasti. Hänen mukaansa sosiopoliittisen kontekstin ja käänösstrategian yhteisvaikutus on niin

tilannesidonnainen, ettei toiseuden syntymistä ja sen luonnetta voida ennustaa. Yleistysten tekemisen ja yksittäisten strategioiden soveltamisen tutkimisen sijaan hän suosittelee perehtymään toiseuden toteutumiseen käänöksien erilaisissa konteksteissa strategioiden sopivuutta ja onnistumista samalla arvioiden (Shamma 2009: 116). Kun analyysi suoritetaan huolellisesti, ongelmia ei pitäisi syntyä, koska tutkimukseni tarkoitus on perehtyä yksittäiseen aineistoon ja kontekstiin.

Aineistoanalyysi tapahtui siten, että perehdyin yksitellen jokaiseen englanninkielisen ja suomenkielisen artikkelin muodostamaan artikkelipariin. Aloitin analyysin jokaisen parin kohdalla tutustumalla ensin englanninkieliseen tekstiin. Analysoin artikkelit tarkastelemalla niitä seuraavien kysymysten valossa:

1. Miten kuvauksen kohde representoidaan tekstissä?
2. Muodostuuko representaatioissa erilaisuuteen ja vierauteen perustuva toiseus ja itseys? Millaisiksi ne representoidaan?
3. Minkäläisten diskurssien välittämistä representaatiot palvelevat? Ovatko ne myönteisiä vai kielteisiä? Mitä merkityksiä ne pyrkivät välittämään?
4. Mitkä tekstuaaliset keinot palvelevat toiseuden ja itseiden syntymistä?

Tämän jälkeen siirryin tarkastelemaan kunkin artikkeliparin toista artikkelia. Tarkastelin tekstejä ensin yksin ja sitten siirryin vertaamaan artikkeleja pareina. Vertasin artikkeleita sen kannalta, minkälaisia muutoksia käänöksestä paljastuu. Vertasin käänöstä lähtötekstiin ja tarvittaessa palasin aiemman analyysivaiheen muistiinpanoihin. Vertasin artikkeleja seuraavien kysymysten kautta:

1. Mitä selkeitä eroja artikkelien välillä on? Mikä muuttuu? Mikä ei muutu?
2. Mitkä eroista vaikuttavat havaittuihin toiseuden representaatiokeinoihin? Mitkä vaikuttavat lähtötekstin tapaan representoida itseys?
3. Mitä muutosten seurauksena tapahtuu toiseudelle ja itseydelle?
4. Miten muutokset vaikuttavat välitettyihin diskursseihin? Muuttuvatko ne?

Toisen analyysivaiheen jälkeen jaoin englanninkielisten artikkelien representaation ominaispiirteet sekä käännettäessä tapahtuneet muutokset ryhmiin niiden aiheiden mukaan. Niin esimerkiksi syntyi historiaa määrittävien tekstiosuuksien ryhmä (katkelmat, joissa toiseuteen liittyvää historiaa

määritellään) ja ryhmä, jonka tekstiosuuksissa korostetaan toiseuden uskonnollisuutta (esimerkiksi epäoleelliset viittaukset uskonnollisuuteen). Jako käsiteltävien aiheiden mukaan ei kuitenkaan kerro kuin pintapuoleisesti, miten toiseus tuotetaan. Niinpä havaitsemistani toiseutta tuottavista ja tukevista tekstiosuuksista vertaamalla johdin lopulta kolme toiseusdiskurssia, jotka yksin tai yhdessä kussakin katkelmassa rakentavat jakoa itseyyteen ja toiseuteen. Aineiston jaottelu oli hyvin aineistopainotteista eivätkä luokat ole toisiaan poissulkevia. Luokat, joita kutsun diskursseiksi, ovat kertojadiskurssi, merkityksenannondiskurssi ja järjestelmädiskurssi.

Toiseusdiskurssien muodostamisessa keskeinen tekijä oli se, että ryhmän sisällä toiseuden tuottaminen perustuu samoihin tekijöihin. Mietin diskursseja luodessani esimerkiksi, mitä tekstiosuuksien poistamisesta seuraisi. Jos kertojadiskurssia toteuttavat tekstiosat poistettaisiin teksteistä, toiseus jäisi tekstiin enemmänkin luettavaksi rivien väleistä. Jos järjestelmädiskurssi poistettaisiin, toiseutta ei syntyisi sellaisena kuin se teksteissä pääasiassa ilmenee eli erilaisena kuin itseys. Kertojadiskurssi liittyy diskursseista eniten nimenomaan kääntämiseen, ja se on tärkeä nimenomaan sen takia, että se on pohja koko toiseuden representaatiolle.

Tutkimuksen edetessä olen joutunut rajaamaan tuloksia. Niinpä esittelen diskurssit käsittelemättä kaikkia niitä aiheita, joiden käsittelyn kautta toiseusdiskurssit syntyvät. Siksi en esimerkiksi käsittele lainkaan toiseuden syntymistä lähtötekstissä ja käännöksessä sukupuolen näkökulmasta. Olen pyrkinyt kuitenkin sisällyttämään analyysiosaan keskeisimmät ja useimmin toistuvat aiheet.

4. TOISEUS SYNTYY DISKURSSEISSA

Seuraavaksi käsittelen lyhyesti representaatiokeinoja, joilla toiseus toteutetaan aineistossa. Teen tämän selittääkseni sanoja ja termejä, joita käytän myöhemmin tekstissä. Jatkossa käytän englanninkielisistä lähtöteksteissä nimitystä LT-aineisto. Käännöksistä käytän nimitystä KT-aineisto. Representaatiokeinojen käsittelyä seuraavissa alaluvuissa selitän havainnollistavien esimerkkien avulla, miten ja millaiseksi toiseusdiskurssit muodostuvat ja miten ne muuttuvat käännettäessä. Olen jakanut diskurssit omiin lukuihinsa, joista kussakin kuvaan diskurssin erilaisia ilmenemismuotoja ja sen kääntämistä. Vertailun tulokset esitän pääasiassa kunkin diskurssin lopuksi.

Tutkimusaineiston representaatiosta tekee toiseuttavan se, että kuvauksen kohde ilmaistaan kirjoittajasta ja kohdeyleisöstä erilaisena, toiseutena. Toiseus saa erilaisia sävyjä ja ilmentymiä eikä sitä pääsääntöisesti välitetä negatiivien kautta tai edes kielteisesti. Artikkelien tavoite päinvastoin näyttäisi olevan jonkin ennestään tutun tai tuntemattoman asian kuvaaminen sen toiseuden vuoksi – erilaisuus suhteessa itseyyteen tekee kuvattavasta kiinnostavan. Tekstit pyrkivät myönteiseen suhtautumiseen ja kanssakäymiseen representoimansa toiseuden kanssa. Tästä funktiosta huolimatta, osittain sen seurauksena, artikkelit sortuvat paikoin värittämään toiseuden kielteiseksi: aivan kuin siinä olisi jotakin vialla. Kuvattavan sympatisoimisesta seuraakin ajoittain tekstien funktioiden vääristyminen ja muuttuminen omaa kulttuuria tukevaksi.

Kaksi aineistossa yleistä representaation ja toiseuttamisen keinoa ovat polarisointi ja yleistykset. Polarisoinnilla tarkoitetaan asioiden esittämistä äärimmäisen erilaisina. Tutkimusaineistossa tämä ilmenee toiseuden ja itseyyden esittämisenä toistensa ääripäinä, puhtaasti vastakkaisina asiantiloina, jopa dikotomioina. Polarisointia tapahtuu tekstuaalisia keinoja käyttämällä, erityisesti sananvalinnoissa. Aineistossa on havaittavissa suhteita kuvaavia vastapareja, ei vain representoijan ja representoidun välillä mutta myös eri kerronnan tasojen kesken. Vaikka valtasuhteista yleisin syntyy itseyyden ja sille kuvauksessa lähimmän toiseuden välillä, keskeisin itseys ja toiseus eivät aina sijoitu kerronnan ylimmälle tasolle. Esimerkiksi viikinkejä kuvaavassa artikkelissa (Pringle 2012a, 2012b) vastakohtapari sivistynyt–villi sijoittuu alemmalle kerronnan tasolle. Tekstin ylemmällä tasolla kertoja kuvaa arkeologista tutkimustyötä, alemmalla viikinkien retkiä. Koska polarisointi kulminoituu kertojanäkökulmaan ja ilmaisee tämän asenteita ja ennakkoluuloja, tekstit välittävät asennoitumistaan polarisoinnin avulla. Se on siksi itseyttä määrittävä poliittinen väline.

Vaikka polarisointi voidaan ajatella yhtenä yleistysten lajina, yleistystä on tarpeen tarkastella omana representaatiokeinonaan. Yleistyksen ovat usein mustavalkoisia väittämiä ilmiön tai asian tilasta tai luonteesta. Myös stereotypiat ovat siksi äärimmäisiä yleistyksiä. Sekä yleistyksen että stereotypiat välittyvät tutkimusaineistosta ekplisiittisinä väittäminä ja oletuksina mutta myös implisiittisinä tulkintoina, jotka tuotetaan lukemalla niin sanotusti rivien välistä. Yleistyksillä ja stereotypioilla pyritään helpottamaan lukijan samaistumista omaan lukijarooliinsa ja toiseuden tunnistamista. Toisinaan tekstit pyrkivät representaatioissaan purkamaan stereotypioita monesti siinä kuitenkin epäonnistuen. Vaikka valitettavan usein itsekkäiset yritykset purkaa ennakkoluuloja onnistuvat lisäämään niiden stereotypioiden uskottavuutta, joita ne yrittivät kumota, epäonnistuminen kertoo enemmän stereotypioiden juurtuneisuudesta kuin yrityksen puutteesta. Yhteisöllisyys on yksi ilmiö, joka usein joutuu yleistyksen kohteeksi, ja monesti yksilöt alkavatkin edustaa kokonaisuuksia. Myös yleistyksen ja stereotypiat ilmaisevat poliittisuutta.

Representaatiokeinot eivät rajoitu vain käsiteltyihin eivätkä ne toimi vain kielteisten tai myönteisten miellelyhtymien kautta. Yllä käsittelemäni keinot ovat aineistossa yleisiä, ja siksi toivon niiden olevan lukijalle hieman tuttuja, kun seuraavaksi siirryn käsittelemään toiseutta tuottavia diskursseja.

4.1 Kertojadiskurssi

Aineiston analyysissä ehkä keskeisimmäksi toiseusdiskurssiksi, eli toiseutta tuottavaksi diskurssiksi, nousi *kertojadiskurssi*. Kertojadiskurssi on lähtökohta kaikille muille diskursseille, koska muut diskurssit tuotetaan osaksi tai kokonaan kertojan kautta. Kerronnan muodostaman diskurssin tekee merkittäväksi lisäksi se, että diskurssi tuottaa tekstin tasolla toiseuden ja itseyden kirjoittajan implisiittisistä vastaanottajista tekemien oletusten ohjaamana. Tästä syystä kertojadiskurssin muuttuminen kääntämisen yhteydessä vaikuttaa siihen, millaiseksi LT-aineiston kohdekulttuurin valta-asema heijastuu KT-aineiston kohdekulttuurissa. Kertojadiskurssia käsitellessäni puhun kertojanäkökulmasta viitatessani siihen, miten tekstin fokalisaatio ilmenee kertojasta lähtöisin olevana suhtautumisena kuvauksen kohteeseen.

Koska kerronta fokalisoituu artikkeleissa kertojääniin, ensimmäisessä persoonamuodossa tapahtuva minä-kerronta tekee kerronnan näkökulman havaitsemisen helpoksi, kuten seuraava esimerkki osoittaa. Oleellista on huomata, että kerronnan minä-muodon puuttuminen toisista tekstiosista mahdollistaa paikallisen harhan kerronnan objektiivisuudesta (lisää luvussa 4.2)

On the third day it was my turn to test God's vigilance, letting the metal chair plop me down into the cool pond like a piece of bait. Treading water, I adjusted my eyes to the moonlight of the cave. [---] I scanned the slick limestone walls, and my heart pounded, feeling their [victims] terror. (Vesilind 2003b, oma painotus ja tarkennus.)

Kolmantena tutkimuspäivänä koittaa oma vuoroni testata Jumalan valppautta, kun minut lasketaan metallituolissa viileään veteen kuin paraskin syötti. Poljen vettä ja totuttelen luolan hämäryyteen. [---] Kun katselen sileitä kalkkikiviseiniä, sydämeni jyskyttää aistiessani uhrien kauhun. (Vesilind 2003a, oma painotus.)

Lainaamassani tekstikatkelmassa kertojanäkökulman selkeä läsnäolo havahduttaa lukijan huomaamaan, ettei kyse ole objektiivisesta näkökulmasta tuotetusta viestistä, vaan että (implisiittinen) kirjoittaja on tunteva ihminen siinä missä lukijakin. Lainatussa kohdassa kertojan läsnäolon on ehkä tarkoitus vetää lukija mukaan tarinaan. Tässä tekstiosassa kertojan läsnäolo myös inhimillistää kertojaa, esitetäänhän hänet empaattisena henkilönä. Muualla kertojan havaittavuudesta voisi olla kuitenkin haittaa. Jos kertoja esitettäisiin kielteisten asioiden ilmaisukanavana, lukija pitäisi tätä ehkä vähemmän luotettavana. Mitä lukija ajattelisi kertojasta, joka ilmaisee suoraan kielteiset mielipiteensä kuvattavasta?

4.1.1 Kertojadiskurssi tuottaa tekstin itseiden samaistamalla lukijan itseensä

Kertojanäkökulma vaikuttaa tekstin itseiden ja toiseuden rakentumiseen: kertojaan, tämän näkökulmiin ja väitteisiin samaistamalla lukija samaistuu tekstin itseeseen. Kertoja on tekstitasolla selkein itseiden merkki, jota muut toiseuttamisen diskurssit tukevat. Koska analysoidussa aineistossa kertojanäkökulma eksplikoidaan toisissa, ehkä strategisesti valituissa tekstiosuuksissa, itseys ilmenee ajoittain konkreettisempänä kuin puhtaasti vastakohtaisuuden kautta määriteltynä.

Kertojaan kohdistuvassa kerronnassa syntyy kollektiivinen itseys, joka muistuttaa kansallista identiteettiä. Kyse ei ole puhtaasti kansalaisuudesta, sillä teksteistä ei selviä, mikä kirjoittajan kansalaisuus on. Viittauksissa syntyy kuitenkin yhteys, jonka kautta tämä voidaan tulkita osaksi tiettyä kulttuuria tai kansaa, siis yhdysvaltalaiseksi. Tämä on osaksi varmasti seurausta halusta puhutella lukijoita, jolle teksti on suunnattu. Jaettu kansallinen identiteetti ilmenee siinä, että kertojat kuvaavat erilaiset ilmiöt yhdysvaltalaisesta näkökulmasta ja käyttävät yhdysvaltalaisille lukijoille tuttuja asioita vertauskohtina. Näin syntyy kuva kulttuurisesta samanlaisuudesta lukijan ja kertojan välillä, mikä puolestaan luo pohjan järjestelmädiskurssin ymmärtämiselle (lisää luvussa 4.3). Alla on esimerkki, joka sijoittaa kertojanäkökulman LT-aineiston vastaanottajien kontekstiin. Kuten esimerkki osoittaa, näkökulma voi hämärtyä käännettäessä.

Before I came to Mongolia, I was enormed with the notion that you can get on a horse at one end of the country and ride all the way to the other side – roughly the distance between Denver and my home in Washington D.C – without hitting a fence or a paved road. (Hodges 2003a, oma painotus.)

Ennen kuin tulin Mongoliaan, minua viehätti tieto, että koko 2400 kilometrin matkan maan laidalta toiselle voi ratsastaa törmäämättä kertaakaan aitaan tai päällystettyyn tiehen. (Hodges 2003b.)

Englanninkielisen tekstin lukija tietää kohdan luettuaan, että tekstin kertoja on amerikkalainen ja että teksti on siis kirjoitettu amerikkalaisesta lähtökohdasta. Käännöksen lukijalle kertojan taustan sijaan jää epäselväksi.

4.1.2 Luotettava kertojadiskurssi vahvistaa toiseusdiskursseja

Lukijan samaistuminen kertojaan ja tämän sanomaan varmistetaan esittämällä kertoja luottamusta herättävänä asiantuntijana, jonka asiantuntijuus rakentuu sekä objektiivisuuden että kokemuksen ympärille, ja joka siksi on kertojana uskottava. Esimerkissä alla rakennetaan luotettavaa, empaattista ja ymmärtämään pyrkivää kertojaa. Kertojan asiantuntijuutta on ennen lainausta rakennettu kertomalla tämän matkasta ympäri Saudi-Arabiaa.

The faces around me were a study in raptured mediation, and in the immense silence that enveloped the Prophet's Mosque, I fell into a reflective trance of my own. Then Ruyadh, whose father is an official of the hajj, gently touched my arm. "Now, my friend," he asked. "Do you understand?" [Kappaleen vaihto] Ruyadh's question was a central theme of my quest in his country: trying to understand the coexistence of Islam's rich worldwide diversity – its private song to God in 1.3 billion voices – and the monotone religious orthodoxy that prevails in the kingdom itself. (Viviano 2003a.)

Kasvot ovat vaipuneet hurmioituneeseen mietiskelyyn, ja Profeetan moskeijaa ympäröivä sanomaton hiljaisuus vie minutkin syvälle omiin ajatuksiini. Sitten Riyadh, jonka isä toimii hajjia järjestävänä virkamiehenä, koskee käsivarttani ja kysyy: "Ystäväni, ymmärrätkö nyt?" [Kappaleen vaihto] Riyadhin kysymys on matkani keskeinen teema, sillä yritän ymmärtää sitä, kuinka islamin monimuotoisuus eri puolilla maailmaa sopii yhteen Saudi-Arabiassa vallitsevan uskonnollisen vanhakantaisuuden kanssa. (Viviano 2003a.)

Koska kertojan on jo kerrottu tuntevan Saudi-Arabia, tämän väitteet maan ristiriitaisuudesta ovat vakuuttavampia kuin ilman taustoitusta. Samaistuminen kertojan väittämään siitä, ettei jokin kuvatussa toiseudessa ole ymmärrettävää, vaatii kuitenkin oman lukijansa – juuri niiden lukijoiden, joille teksti on suunnattu, oletetaan väittämät myös ymmärtävän ja juuri he muodostavat keskeisen itseyden. Muut lukijat jäävät ulkopuolisiksi ja todennäköisemmin kyseenalaistavat väittämät.

Alla on ote tekstiosuudesta, jossa kuvataan kertojan ennakkoluulotonta asennetta haastateltaviinsa. Vaikka tekstin tarkoitus on osoittaa, etteivät kaikki paikalliset halua hyötyä turisteista, tekstissä ilmaistu muunlainen hyötyminen vahvistaa oletusta.

Besides, a Cuban applying for a tarjeta blanca is supposed to have a visa from the destination country. Just to secure a spot on the consideration list for a U.S. visa, a Cuban has to pay \$160 and produce a written invitation from some actual person living in the United States. [Kappaleen vaihto] Eduardo had neither. I had expected him to solicit help from me, the money or the invite, but he never did; he just blurted out the boat plan one day in the middle of a long, talky car ride, as though he'd been desperate for a non-Cuban confessor [---]. (Gorney 2012a, oma painotus.)

Tarjeta blancaa anovalla kuubalaisella pitää sitä paitsi olla kohdemaan myöntämä viisumi, ja Yhdysvaltoihin mielivän on maksettava pelkästä viisumijonoon pääsystä 160 dollaria ja esitettävä jonkun Yhdysvalloissa asuvan esittämä kirjallinen kutsu. [Kappaleen vaihto] Eduardolla ei ollut sen paremmin rahaa kuin kutsuakaan. Ajattelin, että hän saattaisi jossain vaiheessa pyytää minulta apua jommankumman kanssa, mutta olin väärässä; yhtenä päivänä hän vain paljasti suunnitelmansa veneellä pakenemisestä kesken pitkää ja puheliasta automatkaa ikään kuin helpottuneena saadessaan vuodattaa asiansa ulkomaalaiselle. (Gorney 2012b, oma painotus.)

Edellinen esimerkki havainnollisti, miten kertojan yllätys ilmentää tämän ennakkoluuloja: koska tämä kertoo yllättyneensä siitä, ettei häneltä pyydetty apua, hän myöntää olettaneensa, että häneltä pyydetäisiin apua. Kertojan luotettavuutta voidaan lisätä myös osoittamalla itsekriittisyyttä, vaikka sekään harvoin johtaa ajatusmallien muuttumiseen. Esimerkiksi Yhdysvaltojen sekaantumista Afganistanin asioihin ei Girardetin (2003a, 2003b) artikkelissa kritiikistä huolimatta vaadita lopetettavaksi kokonaan. Sekaantuminen ilmaistaan sen sijaan auttamisena ja velvollisuutena, ja kritiikki kohdistetaan siihen, miten apu välitetään.

Seuraava esimerkki havainnollistaa kertojan tuottamien, kuvatus tuntemiseen perustuvien yleistysten käyttämistä toiseuden määrittämisen apuna. Esittämällä väittämiä, jotka perustellaan asiantuntijaroolista tai toiseuden tuntemisesta johtuviksi, kertoja voi representoida toiseuden haluamallaan tavalla, jopa stereotypisesti, ilman että tekstin keskeiset väittämät kyseenalaistuvat. Näin lukija ei tule kyseenalaistaneeksi, miten kuvattu innostus ja muut suhtautumistavat olisivat nimenomaan kuubalaisille luonteenomaisia suhtautumistapoja.

But Raúl Castro is not his brother, and there's a particularly Cuban combination of excitement, wariness, calculation, black humor, and anxiety that accompanies even the possibility of real change [---]. (Gorney 2012a, oma painotus.)

Raúl Castro ei kuitenkaan ole Fidel, ja jo aidon muutoksen mahdollisuus [---] on luonut maahan perikuubalaisen innostuksen, varautuneisuuden, laskelmoinnin, mustan huumorin ja levottomuuden ilmapiirin. (Gorney 2012b, oma painotus.)

Viimeiseksi kertojadiskurssin uskottavuutta vahvistetaan ja toiseutta hallitaan lainaamalla vieraan ääntä. Tämä tarkoittaa sitä, että representoidun repliikit asetetaan tukemaan kertojan väitteitä. Siksi kyse on vallan käyttämisestä kuten aina tekstejä tuotettaessa: teksti on valikoitujen mielipiteiden kollaasi. Luotettava kertoja pystyy tukemaan, jopa lisäämään, omaa luotettavuuttaan esittämällä

repliikejä, jotka ilmaisevat kuvauksen kohteen mielipiteitä. Näennäinen näkökulmien moninaisuus, jopa itseyden kritisoiminen, luo harhan kertojan objektiivisuudesta ja luotettavuudesta aivan kuin tekstiä ei olisi kirjoitettu jostakin näkökulmasta ja repliikejä valittu sen mukaisesti. Jotkin väittämät lähes vaativat, että ne ilmaistaan kertojaaänen sijaan vieraan äänellä. Seuraava esimerkki havainnollistaa juuri tätä.

Zulu law has long coexisted with codified Western law and is effective in dealing with crimes like cattle theft, hut burning, minor assaults, and ilobolo (pride price) disputes. “More serious matters like murder and rape and firearms offenses.” the chief had told me. “we send those to the police.” (Godwin 2000, oma painotus.)

Zulujen laki on elänyt pitkään virallisen länsimaisen rinnalla ja pystyy tehokkaasti käsittelemään pienempiä rikoksia kuten karjavarkauksia, majanpoltoja, lieviä pahoinpitelyjä ja *iloboloon* eli sulhasen maksamaan morsiusrahaan liittyviä riitoja. ”Vakavammat tapaukset, kuten murhat, raiskaukset ja aserikokset, jätämme poliisille”, päällikkö kertoo. (Godwin 20003, oma painotus.)

Esimerkistä käy ilmi se, miten kääntäminen voi tuottaa tekstiin sävyeroja. Suomenkielisessä esimerkissä kertojaaäni määrittää kuvattavaa enemmän kuin englanninkielisessä.

Englanninkielisessä kertojaaäni luettelee, minkälaisien rikosten ratkaisemiseen zulujen lakia käytetään, ja vieraan ääni ilmaisee, ettei sitä käytetän vakavampien rikosten hoitamiseen. Sen sijaan suomenkielisessä tekstissä kertoja tuottaa arvotuksen, jonka mukaan zulujen lakia käytetään vain pienten rikosten hoitamiseen, ja vieraan ääni tukee tätä väittämää.

Kuvausten tunnistaminen stereotypisiksi tai klisheisiksi voi heikentää kertojan uskottavuutta. Vaikka toisinaan stereotypisyydet lisäävät toiseuden tunnistettavuutta, nojaaminen vanhoihin esittämistapoihin voi vaikuttaa vanhahtavalta, mikä lehtiartikkelien kohdalla tuskin on toivottavaa. Monesti on kuitenkin hankala arvioida, miten lukija suhtautuu välitettyihin representaatioihin. Alla on esimerkki kohdasta, joka voi jakaa lukijoiden mielipiteet. Käännöksen lukijoille tätä tulkintaa ei ole jätetty tehtäväksi, sillä kohta on tiivistynyt pois.

It was just past dawn. As Zafer built a fire in the entrance to the tent to stave off the morning chill and make breakfast, teenage boys hammered out a drum rhythm in brass mortars, grinding down coffee beans. (Viviano 2003b, oma painotus.)

Aamu on koittanut. Zafer virittää tulen häätääkseen koleuden ja laittaaakseen aamiaista. (Viviano 2003a.)

Esimerkin kohta sijoittuu Saudi-Arabiaan. Kertoja kuvaa näkymää paikallisten teltassa ennen aamiaista. Oman tulkintani mukaan kohta käyttää klisheistä, eksotisoivaa kuvastoa yhdistäessään kuvauksessa aavikon, teltan, rumpurytmin ja kahvin.

Luotettavan kertojaaänen tuottaminen näyttäisi kuitenkin olevan kertojadiskurssin peruspilari: lukija samaistuu vain uskottavan kertojaaänen luomaan itseyteen. Uskottavassa kertojadiskurssissa välitettyihin representaatioihin on helpompi suhtautua luottavaisesti niitä kyseenalaistamatta. Ilman tällaista kertojadiskurssia muiden diskurssien välittäminen ei onnistu sujuvasti.

4.1.3 Kertojadiskurssi käännettäessä

Kertojanäkökulma muuttuu käännettäessä usein vähemmän selkeäksi KT- kuin LT-aineistossa. Alla oleva esimerkki havainnollistaa kertojadiskurssin tiivistymistä.

Meng chuckles as I pour him another bottle of beer. He tells me that after the African ivory arrived in China, a strange sound could be heard coming from one shipment. During the bidding South Africa's ivory had looked the best and the whitest. Now some tusks were splitting open. (Christy 2003a, oma painotus.)

Meng kertoo, että huutokaupan tarjouskauppakilpailussa Etelä-Afrikan norsunluu oli näyttänyt hienoimmalta ja valkoisimmalta, mutta nyt osa syöksyhampaista halkeili. (Christy 2003b.)

Kertojan havaittavuuden vaihtelu johtuu varsinkin siitä, että suomen kielessä persoonapronominien käyttö on helppo kiertää. Näin tapahtuu esimerkissä yllä. Lisäksi passiivirakenteet ovat suomeksi tavallisempia kuin englanniksi ja teksteissä näin yleisesti suositaan persoonatonta kerrontaa. Kertojadiskurssin hämärtyminen vaikeuttaa tästä huolimatta tekstin taustojen ja asenteellisuuden havaitsemisesta ja arvioimista, jolloin lukijan ei ole yhtä helppo havaita, mikä on tekstin lukijalle tarjoama itseys.

Kertojadiskurssin hämärtymistä lisää myös kirjoittajan läsnäolon ja taustatietojen katoaminen. Kirjoittajalla tarkoitetaan todellista kirjoittajaa (tai konstruktiota tästä), jonka nimi mainitaan kaikissa artikkeleissa niin LT- kuin KT-aineistossa. KT-aineistossa kirjoittaja tehdään LT-aineistoa vähemmän tiedäväksi, sillä monen englanninkielisen artikkelin sisältämä lyhyt kuvaus kirjoittajasta on poistettu käännöksistä. Esimerkiksi Peter Godwinin artikkelin käännöksestä on kadonnut seuraava tekstiosa:

Peter Godwin who grew up in Zimbabwe, is the author of Mukiwa: A White Boy in Africa. This is his first story for the magazine. (Godwin 2000.)

Myös Brian Christyn (2003b) artikkelista tehdystä käännöksestä puuttuu vastaava kappale, jossa kirjoittajan kerrotaan olevan salakuljettajia paljastanut tutkiva toimittaja. Vaikka nämä osiot ehkä lisäävät tekstin uskottavuutta ja kertojan asiantuntijuutta, ne ensisijaisesti taustoittavat kirjoittajaa.

Niiden tiivistymisen seurauksena käännöksen vastaanottaja kiinnittää kirjoittajan näkökulman vaikuttavuuteen ehkä vähemmän huomiota.

Käytin alaluvussa 4.1.1 esimerkkiä Hodgesin (2003a, 2003b) Mongoliaa käsittelevästä artikkelista. Muissakin artikkelin molempien kieliversioiden kohdissa on useita esimerkkiä muistuttavia viittauksia amerikkalaiseen kulttuuriin, varsinkin sen Suomessa tunnetuimpiin ilmentymiin (Hollywood, MTV). Käännöksestä monet näistä kertojääntä taustoittavista viittauksista ovat kadonneet. Samoin tapahtuu muissa artikkeleissa. Poistot tekevät kerronnasta pintapuolisesti objektiivisempää, jolloin representaation kriittinen arviointi tekstin tuottamisen taustoja vasten on hankalaa. Tekstistä tulee samalla vähemmän kulttuurisidonnainen ja tekstin tarjoama kulttuuri-identiteetti muuttuu hieman. Samalla teksti ja sen näkökulmat ovat helpommin tulkittavissa suomalaisessa kontekstissa tuotetuiksi. Tämän mahdollistaa se, että KT-aineiston yleisön on muutosten seurauksena helpompi samaistua tekstin itseyteen, joka on nyt enemmän geneerinen, vaikka muistuttaa yhä diskurssiensa puolesta lähtötekstiä.

Kääntämisestä johtuvien poistojen ja tiivistysten seurauksena ennakkoluulojen välittyminen kertojan reaktioissa ei ole KT-aineistossa aina yhtä selkeää. Osassa KT-aineistossa varsinkin yllättymistä kuvaavat kohdat tai ilmaisut on poistettu. Esimerkki Godwinilta luvussa 4.1.2 esittämäni lainaus havainnollisti, miten kertojadiskurssin rakentamistavat voivat muuttua.

Käännettäessä kollektiivinen määrittely muuttuu ajoittain erityisesti sananvalintojen seurauksena:

The collection, he pointed out, totaled 500,000 books – one-tenth the holdings of the main library in Cincinnati, Ohio. “More important, you’ll find very few key recent works from Europe, America, or East Asia here.” (Viviano 2003b, oma painotus.)

Kirjaston kokoelmaan kuuluu noin 500 000 nidettä, mikä on vain neljännes esimerkiksi Helsingin kaupunginkirjaston kokoelmasta. ”Merkittävämpää on kuitenkin uusien länsimaisten ja itäaasialaisten kirjojen hyvin pieni määrä.” (Viviano 2003a, oma painotus.)

Esimerkistä voi havaita, miten kääntäjä samaistaa suomalaiset ja amerikkalaiset ainakin osittain käyttämällä kirjallisuudesta yhteistä nimitystä *länsimaiset*, vaikka alkuteksti selvästi jaottelee eurooppalaisen ja amerikkalaisen kirjallisuuden erikseen.

4.2 Merkityksenannondiskurssi

Representaation toinen keskeinen diskurssi on *merkityksenannondiskurssi*, jossa on kyse merkitysten tuottamisesta. Merkityksenannossa tuotetaan representoijan hallinta-asema

määrittelyvallan avulla. Vallankäyttöä siitä tekee se, että määrittelyssä tieto esitetään totena usein näkökulman vaikutusta ilmaisematta. Merkityksenanto kiteytyy lopulta siihen, kuka tuottaa tietoa eli kuka representaatiota ja diskursseja hallitsee. Tutkimusaineistossa ilmeistä on, että merkityksenanto tuotetaan kertojanäkökulmasta usein yhdysvaltalaisia lukijoita ja itseyttä palvelevalla tavalla. Merkityksenanto on siten lähtöisin itseystestä, ei esimerkiksi vieraan äänestä.

Merkityksenanto poikkeaa kertojadiskurssista (luvussa 4.1). Kertojadiskurssin perustuessa kuviteltuun kerronnan tasoon, kertojaan, merkitykset ovat tekstistä luettavissa ilman kertojan havaittavaa läsnäoloa. Kun kertojanäkökulma paikantaa tekstin tuottamiskontekstit ja näkökulmat, merkityksenannondiskurssi on keino, jolla määritelmät ilmaistaan totena. Niin eksplisiittiset kuin implisiittisetkin toiseuteen ja itseyyteen liittyvät väittämät ja määritelmät yhdessä representaation kanssa myös tuottavat merkitykset samalla valtasuhteita heijastellen, uusiintaen ja toisinaan myös muuttaen.

Merkityksenannondiskurssi tuotetaan neuvottelussa itseyyden kanssa. Tekstit avaavat uusia näkökulmia kuvauksensa kohteisiin, mutteivät juuri murra käsityksiä itseystestä ja sen suhteesta representoituun. Vieraan ääni on valjastettu tähänkin tukemaan esitettyjä olettamuksia, väittämiä ja näkökulmia. Tekstitasolla merkityksenanto onkin usein näennäisen objektiivista ja harvoin ilmiselvästi kyseenalaistettavissa. Näennäisen objektiivisuuden harhan luo se, ettei kerronnan ensimmäistä persoonaa tai ylipäätään subjektiivista tulkintaa ilmaisevia johtolauseita sekoiteta merkityksenannondiskurssia tuottaviin tekstiosuuksiin.

The old man hates it that he can't talk. As his wife tells us about his recent stroke, he pulls the blanket over his head and lies there in bed, peeking out. [---] [Kappaleen vaihto] The old man, whose name is Purevsh, pulls the blanket from his face and calls to his son to help him sit up – “da da dad a dad a da.” Once they get his emanciated body upright, Purevsh looks around the room, his eyes brimming with tears. He knows what everyone's thinking: He's going to die in the mountains. (Hodges 2003a, oma painotus.)

Vanha mies vihaa sitä, ettei pysty puhumaan. Kun vaimo kertoo miehensä hiljattaisesta halvauksesta, tämä vetää peiton päänsä yli ja kurkistelee peiton alta. [---] [Kappaleen vaihto] Vanhus, jonka nimi on Purevsh, vetää peiton kasvoiltaan ja käskee poikaansa auttamaan ylösnousussa: ”da da da da da da.” Kun he saavat hänen riutuneen kehonsa pystyyn, Purevsh katselee huonetta kyneleet silmissään. Hän tietää, mitä kaikki ajattelevat: hän kuolee vuorille. (Hodges 2003b, oma painotus.)

Esimerkissä kertoja käyttää valtaa kuvata mies haluamallaan tavalla. Väittämät ovat kuitenkin täysin subjektiivisia tulkintoja, ja esimerkiksi viimeinen väittäjä kuvanee enemmän sitä, mitä kertoja itse ajattelee. Määrittely tuotetaan myös ilmaisematta sen tulkinnanvaraisuutta: Voitaisiinhan kysyä, mistä kertoja tietää miehen vihaavan puhekyvyn menetystä? Mistä tämä tietää,

mitä vanhus ajattelee? Kertoja ei ilmaise väittämiään aloittamalla asiaa selventävällä johtolauseella, kuten *luulen, että*.

4.2.1 Merkityksenannossa on kyse painotuksista

Merkitysten tuottamisessa tärkeää on se, mitä asioita käsitellään ja painotetaan. Tutkimusaineistossa keskeiseksi mutta huomaamattomaksi merkityskentäksi nousi muun muassa turismi, joka mainitaan eksplisiittisesti monissa artikkeleista. Turismi toimii merkityksenantoa ohjaavana tekijänä: sen avulla tuotetaan toiseuttava representaatio, sillä kuvauksen kohde tulee merkitykselliseksi turismin, sitä kautta itseyden, läsnäolon kautta.

With tourism on a fast uptick in the area, other herders may increasingly be able to follow Nyamhuu's lead. Already two foreign-funded tourist companies have set up shop in the Darhad [---] and three more companies run operations at nearby Lake Hovsgol, which was made a national park in 1992. [---] Five years ago, this valley was virtually undiscovered. (Hodges 2003a.)

Matkailu lisääntyy alueella vauhdikkaasti, joten yhä useampi paimen voi kenties jatkossa seurata Nyamhuun jälkiä. Jo kaksi ulkomaalaisten rahoittamaa matkailuyritystä on avannut toimiston Darhadissa, ja kolme muuta toimii lähistöllä vuonna 1992 kansallispuistoksi julistetun Hövsgöljärven alueella. [---] Viisi vuotta sitten koko laaksosta ei maailmalla tiedetty juuri mitään. (Hodges 2003b.)

Esimerkissä turismi maalataan Mongolian keinoksi pelastua kehittymättömyyden aiheuttamasta kärsimyksestä, ja siksi turismi on itseyden tapa luoda itselleen merkityksellinen rooli heikompien auttajana. Vaikka toisinaan turismi pysyy implisiittisempänä, se kuvataan yhä usein myönteisenä, toiseutta auttavana ilmiönä, joka on samalla osoitus itseyden hyväntahtoisuudesta. Kriittisesti turismin seurauksia, esimerkiksi sen kestävyyttä, ei juuri tarkastella tai kritiikkiä pehmitetään.

Where is all the fish? Ah, any Cuban will tell you, leaning in close, a merry gleam in his eye: glad you asked, *mi amor*. The fish is in the restaurants. The fish is in the hotel buffets, a popular amenity for tourists, where long counters are piled high with varieties and quantities of food no ordinary Cuban ever sees. (Gorney 2012a, oma painotus)

[---] minne kaikki kala on kadonnut? Kuubalainen kuin kuubalainen vastaa pilke silmässä puoleesi kumartuen: Jaa, kiva että kysyit, *mi amor*. Kala on ravintoloissa. Kala on turistien suosimissa hotellien noutopöydissä, jotka notkuvat kaikenlaista ruokaa, jota tavallinen kuubalainen ei koskaan näe. (Gorney 2012b, oma painotus)

Esimerkissä haastateltavan kritiikki puetaan kepeään muotoon, mikä vaikeuttaa turismin tulkittamista vain ongelmalliseksi siitä huolimatta, että se selvästi ongelmia aiheuttaa.

4.2.2 Merkityksenanto kohdistuu sekä itseyyteen että toiseuteen

Merkityksenantoon näyttäisi kuuluvan, ettei lukijaa ja itseyttä loukata syyttämällä tätä epäoikeudenmukaisuudesta varsinkaan väitettä pehmentämättä. Koska turismin rooli jäi edellisen esimerkin lähtötekstissä koko tekstin merkitysten kannalta sivulliseksi syytökset eivät kohdistu turisteihin vaan paikalliseen järjestelmään. Näin tapahtuu siitä huolimatta, ettei lukija välttämättä samaistu turistiin – samaistuminen on kuitenkin mahdollista.

Sen sijaan toiseuden määrittely arvottavalla tavalla ei uhkaa itseyttä eikä sitä siis vältetä. Niinpä huomautukset haastateltavien kielitaidosta ovat hyväksyttäviä, vaikka kohdistavat lukijan huomion epäoleelliseen seikkaan. Toisinaan tällaiset toiseutta määrittävät huomautukset katoavat käännettäessä, kuten ilmaus *practiced slangy English* (Gorney 2012a); toisinaan ne välittyvät käänöksessä:

”I have never lived in Afghanistan except as a little boy,” said Shamsuddin, a carefully groomed young man with Pakistani-school English. (Girardet 2003b.)

”En ole asunut Afganistanissa kuin pikkupoikana”, kertoo huolitellun näköinen Shamsuddin englanniksi pakistanilaisella korostuksella. (Girardet 2003a.)

Toiseuteen liittyviä merkityksiä luodaan edellisen esimerkin tavoin varsinkin sananvalintojen kautta. Erityisesti Pringlen (2012a, 2012b) artikkelissa keskeisen toiseusdiskurssin synnyttää kolonialistinen sanasto, jonka myönteisyys osoittaa sen olevan voimissaan. Pringlen viikinkien valloitusretkiä kuvaavan artikkelin representaatiossa sekä esimerkiksi paikkojen nimeämiskäytännöissä luodaan myönteinen assosiaatio kolonialistisiin projekteihin ja imperialistiseen vallankäyttöön. LT-aineisto sijoittaa sananvalinnoillaan *the New World* ja *the Old World* (Pringle 2012b) itsensä valloittajien kanssa samaan lähtörutuun. Käännöksen sananvalinnat *Pohjois-Amerikka* ja *Eurooppa* (Pringle 2012a) vähentävät yhteyttä kolonialismiin, joskin ilmaisevat nekin nimeämismäisyyttä omalla tavallaan. Se, että käännettäessä kolonialismisanasto heikkenee, johtuu paikoin kielten eroista ja konventioista. Esimerkiksi sananvalinnan *viking colonialist* (Pringle 2012b) kääntäminen *viikinkisiirtolaiseksi* (Pringle 2012a) tuottaa hienoisen merkityseron suomenkielen sanojen *kolonialisti* ja *siirtolainen* erilaisten merkitysten vuoksi.

Merkityksenanto ilmenee myös muunlaisissa sananvalinnoissa. Muun muassa seuraavassa esimerkissä on jokseenkin selvää, että merkittävyys määrittyy turistien, ei paikallisten, näkökulmasta.

We were quiet. Beneath us spread the most famous district in Cuba, the streets the tourists want to see first. (Gorney 2012a, oma painotus.)

Istuskelimme tovin vaitonaisina. Terassikahvilasta aukeni näkymä Kuuban kuuluisimmalle alueelle, kaduille, jotka turistit haluavat nähdä aina ensimmäiseksi. (Gorney 2012b, oma painotus.)

Puhuessaan kuuluisimmasta alueesta kirjoittaja ottaa vallan tuottaa merkityksiä. Määritelmä voitaisiin kyseenalaistaa: kenen näkökulmalla on väliä ja miten kuuluisuus edes määritellään?

4.2.3 Merkityksenanto paljastaa tekstin asenteet ja kontekstin

Monesti tekstin konteksti paljastaa näkökulman: artikkelit keskittyvät nimittäin käsittelemään ja tulkitsemaan asioita itseyyden perspektiivistä. Näin tapahtuu Girardetin (2003a, 2003b) artikkelissa, kun kertoja esittää väittämiä Afganistanin tilasta, historiasta ja kansalaisista. Artikkelin alussa kertoja kuvaa luonnontuhojen sekoittumista sodan tuhoihin väittäen, etteivät afganistanilaiset erota luonnontuhoja sodan aiheuttamista tuhoista. Voitaisiin kuitenkin kysyä, eivätkö nämä muka erota edes kuivuuden aiheuttamia tuhoja luodinrei'istä?

Itseyden oletettua mielipidettä välitetään myös muun muassa seuraavassa väittämässä, josta on tulkittavissa, mitä suhtautumista norsunluuhun teksti pyrkii välittämään.

Moi would later make a bigger symbolic gesture, setting fire to 13 tons of Kenyan ivory, perhaps the most iconic act in conservation history. (Christy 2003a, oma painotus.)

Myöhemmin Moi teki kyllä vielä suuremman symbolisen eleen, kun hän poltatti 12 tonnia kenialaista norsunluuta – se oli ehkä koko luonnonsuojeluhistorian näyttävinteko. (Christy 2003b, oma painotus.)

Norsunluun polttamisen esittäminen luonnonsuojeluhistorian näyttävimpänä tekona osoittaa, että kirjoittaja pitää tapahtumaa myönteisenä eikä välitä, että siitä seuraa omistaja maalle taloudellista tappiota. Samanlaisia asennoitumista välittäviä ilmauksia ovat Kiinan vertaaminen pulskaan puudeliin (*overfed poodle*) (Christy 2003b, 2003a) ja zuluhenkilön määrittelemisen eriskummallisena sekoituksena uutta ja vanhaa (*the most bizarre magpie regalia*) (Godwin 2003, 2000).

4.2.4 Merkityksenanto määrittää historiaa

Tekstielementit, joissa merkityksenannondiskurssit ilmenevät kenties selkeiten, ovat historian määritelmät. Merkityksenanto on monesti suoraan osa representaatiota, kun kuvatun kulttuurin, ilmiön, henkilön, kansan tai valtion historia, olotila tai luonne määritellään. Kertojaääni esittää

esimerkiksi Godwinin (2000, 2003) artikkelissa zulujuen historian *lyhyenä ja verisenä (short and bloody)*.

Merkityksenannondiskurssi on varsin vahva myös Vivianon (2003a, 2003b) artikkelin Saudi-Arabian historiaa käsittelevässä osassa. Alla on katkelma, joka valottaa, miten rajatuista, öljyn näkökulmista tehdään yleistyksiä ja luonnehdintoja.

The fulcrum of Saudi history can be pinpointed exactly: the Persian Gulf city of Dammam on March 3, 1938, when American engineers unleashed the kingdom's first commercially viable oil gusher after 15 months of drilling. [---] It would be impossible to exaggerate the shock waves that the discovery of oil sent through this landscape – and the life of its inhabitants. The Arabian Peninsula has seen more change in the past six decades than in the previous 13 centuries. (Viviano 2003a, oma painotus.)

Saudien historian käännekohta voidaan paikallistaa ja ajoittaa pilkuntarkasti: Persianlahden rannalla sijaitseva Dammamin kaupunki 3. maaliskuuta 1938. Silloin korkattiin 15 kuukauden koeporausten jälkeen kuningaskunnan ensimmäinen kaupallisesti kannattava öljylähde. [---] Öljyn löytämisen vaikutuksia Saudi-Arabiaan olisi vaikea liioitella. (Viviano 2003b.)

Kuten esimerkki osoittaa (alleviivatut kohdat), osa merkityksenannondiskurssia tuottavista väittämistä on karsiutunut kääntämisen seurauksena. Satunnaiset poistot eivät kuitenkaan muuta yleisvaikutelmaa siitä, että maa on merkittävä vain öljyntuottajamaana. Vesilindin (2003b) artikkelin otsikon käänöksessä (Velisind 2003a) tapahtuu lähes päinvastoin, sillä käänös määrittelee alkutekstiä enemmän. *Water Graves of the Maya* tuottaa vähemmän kielteisiä miellelyhtymiä kuin *Mayat. Vetisten hautojen uhrit*. Kyse onkin usein sävyeroista.

4.2.5 Ulkopoliittiset suhteet tuottavat merkityksiä

Toiseus määrittyy merkityksenannondiskurssissa usein ulkopoliittisten suhteiden ja niihin liittyvän toimijuuden kautta. Ulkopoliittiset suhteet, varsinkin suhteet Yhdysvaltoihin, nousevat keskeiseksi toiseutta määrittäviksi tekijöiksi. Esimerkiksi Gorney (2012a, 2012b) määrittelee Kuuban maastamuuton lähtömaaksi, Yhdysvallat kohdemaaksi; Kuuba on rahalähetysten kohde, Yhdysvallat lähde. Molemmista näkökulmista Yhdysvallat esitetään aktiivisena toimijana.

Esimerkiksi Hodgesilta (2003a, 2003b) jo alaluvussa 4.2.1 lainaamani esimerkki, jossa kertoja määrittää laakson tilaa, havainnollistaa hyvin, miten ulkopuolisten merkitys usein korostuu varsinkin LT-aineistossa. Girardetin (2003a, 2003b) artikkeli sen sijaan keskittyy korostamaan ulkopuolisten auttajien, kuten YK:n, Maailmanpankin ja avustustyöntekijöiden, auttajien roolia.

Seuraava esimerkki osoittaa, miten ulkopoliittisten suhteiden korostuminen tukee ajatusta itseystä hyväntahtoisena auttajana, ja samalla maalaa toiseuden siitä riippuvaiseksi.

Support for the refugees returning to Afghanistan is also heavily concentrated around Kabul and is dependent on foreign largesse. (Girardet 2003b, oma painotus.)

Myös Afganistaniin palaavien pakolaisten tukeminen keskittyy pitkälti Kabuliin ja on vahvasti riippuvainen ulkomaisesta anteliaisuudesta. (Girardet 2003a, oma painotus.)

Toiseuden erilaisuutta vahvistaa lisäksi toimijuuserojen ilmaiseminen kumpuavaksi itseyden oikeudenmukaisuudesta. Seuraavassa esimerkissä sanamuodot on valittu siten, että ne ilmaisevat avun kohdistuvan toiseuden toimijuuden lisäämiseen – tämä ei siis ole vielä itsenäinen tai aktiivinen, vaan tarvitsee siihen apua.

Aid officials want to help refugees return to their villages so they can start rebuilding their shattered lives. But “many Afghans no longer know their country,” said UNHCR representative Yusuf Hassan. “They’re afraid that it’s going to be too difficult to start again.” Often all that awaits them are destitute farms and abandoned settlements. Some disillusioned Afghans simply give up and go back to Pakistan and Iran. (Girardet 2003b, oma painotus.)

Avustustyöntekijät haluavat auttaa pakolaisia palaamaan omiin kyliinsä ja aloittamaan elämänsä sirpaleiden kokoamisen. Ongelmana on kuitenkin se, että ”monet afgaanit ei enää tunne maataan”, toteaa UNHCR:n Yusuf Hassan. ”He pelkäävät, että alusta aloittaminen on liian vaikeaa.” Palaajia odottavat usein vain rutiköyhät maatilat ja hylätyt asuinalueet. Osa antaa periksi ja palaa takaisin Pakistaniin tai Iraniin. (Girardet 2003a, oma painotus.)

Paikoin kyse on myös yhteistoiminnasta, jossa ulkopuolinen auttaja eli itseys, nojaa paikalliseen työvoimaan. Harvoin kyse on kuitenkaan toiseuden aktiivisesta roolista, jossa itseyden läsnäolo on tarpeetonta. Varsin keskeistä tämä on siinä, että Yhdysvaltojen rooli ilmaistaan usein aktiivisen auttajan roolina, joka on toiseuden selviytymisen takia välttämätöntä. Seuraavassa esimerkissä Yhdysvaltojen roolia korostetaan tuomalla sen vaikutus ilmi. Esimerkki on osoitus myös siitä, miten käännökset tiivistyvät.

The joint venture between U.S. petroleum companies and Saudi-Arabia’s ruler, King Abdul Aziz ibn Saud, put the fledgling nation on the global economic map. (Viviano 2003b.)

Amerikkalaisten öljy-yhtiöiden ja kuningas Abdul Aziz ibn Saudin yhteisyritys nosti kuningaskunnan talouselämän maailmankartalle. (Viviano 2003a.)

Seuraava esimerkki on saman artikkelin myöhemmästä kohdasta. Myös se havainnollistaa käännösten tiivistymistä.

From the moment the oil concession was granted, “modern” in Saudi Arabia came to mean American modern – and more precisely, the outsize, mass-consumer version of modern that American oilmen

carried with them from the U.S. Southwest, primarily Texas. Even apart from oil, the fit was in some ways natural. Like Texas, Saudi Arabia juxtaposes a long humid sea coasts and a huge arid interior scorched by extreme desert temperatures. Between its 1,6000 miles of Red Sea and Persian Gulf beaches lie 865,000 square miles of flat desert plains and mountains, more than three times the size of Texas itself and two and a half times the combined size of Germany and France. (Viviano 2003b, oma painotus.)

”Moderni” alkoi heti öljynetsintäluvan myöntämisestä alkaen tarkoittaa Saudi-Arabiassa massakulutukseen panostavaa nykyaikaa, jonka lähinnä teksasilaiset öljymiehet toivat tullessaan. (Viviano 2003a.)

Yllä ulkopuolisten valtioiden läsnäolon vaikutus vähenee vertausten kadotessa käännöksestä. Väittämistä tulee entistä objektiivisempia itseyden havaittavuuden ja ulkopuolisten valtioiden merkityksen korostamisen vähentyessä. Saman artikkelin myöhemmässä kohdassa kääntäjä on korvannut erään vertauksen kotoisella vertauksella (Viviano luvussa 4.1.3). Kun lähtötekstissä paikallista kirjastoa verrataan ohiolaiseen kirjastoon, käänöksessä sitä verrataan Helsingin kaupunginkirjastoon. Käännösstrategia tuovat määrittelyn avulla tekstin lähemmäs suomalaista kohdeyleisöä niin, että tekstin itseyden voidaan tulkita muuttuneen. Tämä hankaloittaa tekstin poliittisuuden arviointia. Samalla tavalla tapahtuu, kun Saudi-Arabiassa käännettävien kirjojen lukumäärien vertauskohta muutetaan Espanjasta Suomeen. Varsinkin tässä tapauksessa kääntäjä näyttäisi tuottavan saman merkityksenannondiskurssin, tosin toiselle itseudelle kuin lähtöteksti. Ristiriitaista on kuitenkin se, että käänнос näyttää sanovan ”mekin käänämme näin paljon”, vaikka lähtötekstissä on kyse itseyden suojelemisesta sillä, ettei siihen itseensä verrata: Yhdysvaltojen käännoskirjallisuustilastot kun nekään eivät taida päättää huimata.

4.2.6 Merkityksenanto käännettäessä

Olen jo tässä luvussa, varsinkin edellisessä alaluvussa, viitannut muutoksiin, joita merkityksenannon diskurssissa tapahtuu kääntämisen seurauksena. Käsittelen alla lyhyesti yhtä asiaa, joita en vielä käsitellyt, ja esitän yhteenvedon.

Gorneyn (2012a, 2012b) artikkeli on oiva esimerkki historian määrittelyn kautta tuotetuista merkityksistä. Seuraavalla sivulla on esimerkki tilanteesta, jossa historiaa määrittävää kappaletta on tiivistetty käännettäessä. Vaikka kohdassa lukija ei kuule ennenkuulumattomia tai kuubalaisten omia tulkintoja historiasta, mielenkiintoista on, että käännöksestä on kadonnut kohta, jonka suomalainen lukija ehkä tulkitsisi nimenomaisesti Yhdysvaltojen näkökulmaksi. Viittaus klisheiseen tulkintaan (Yhdysvallat kansainvälisen politiikan poliisina) on siis poistettu

käännöksestä. Kohdeyleisön muuttuessa Yhdysvaltoihin kohdistuvaksi kritiikiksinkin tulkittava osa saa entistä kriittisempiä tulkintoja, koska kohtaa ei enää voi tulkita sarkasmina.

[---] Cuba still grips the international imagination mostly because the dueling narratives of its history are so exaggerated by myth. Either a ruthless revolutionary took power in 1959, seized American corporate property, forced out his country's own professional classes, and silenced all opposition by creating a totalitarian police state (that's the version audible to this day on Miami's Radio Mambi, the broadcast voice of Florida's most vehement anti-Castro community); or a brilliant revolutionary led the overthrow of a corrupt dictatorship, shook off the colonialism of foreign companies and the Mafia, brought literacy and health care and egalitarian values to mobilized people, and created a university-educated bastion of socialism in spite of a half century of U.S. efforts to destroy it by prohibiting Americans from doing business with or spending tourist money in Cuba. (Gorney 2012a, oma painotus.)

[---] mutta kansainvälistä huomiota Kuuba saa silti yhä lähinnä myyttisiin mittoihin paisuneiden, kilpailevien historiakertomusten vuoksi. Yhden mukaan armoton vallankumouksellisten joukko kaappasi vallan vuonna 1959, takavarikoi amerikkalaisyritysten omaisuuden, ajoi ammattiväen maasta ja vaiensi kaiken vastustuksen luomalla totalitaarisen poliisivaltion. Toisen mukaan nerokas vallankumous taas kaatoi korruptoituneen diktatuurin, ravisti maan irti kolonialististen ulkomaalaisten yritysten ja mafian ikeestä, opetti väen lukemaan ja kirjoittamaan, järjesti terveydenhuoltopalvelut, edisti tasa-arvoa mobilisoituneen kansan keskuudessa ja loi yliopistokoulutukseen pohjautuvan sosialistisen linnakkeen, vaikka Yhdysvalta yrittikin puolen vuosisadan ajan vetää siltä mattoa alta kieltämällä amerikkalaisia käymästä kauppaa tai kuluttamasta matkailuun Kuubassa. (Gorney 2012b.)

Näyttäisi ainakin osittain siltä, että vaikka kääntäjät pyrkivät paikoin minimoimaan Yhdysvaltojen kielteiset assosiaatiot, aina niistä ei välitetä. Kun Yhdysvaltojen läsnäolo tekstissä vähenee, myös sen valta suomalaisen lukijan silmissä vähenee, vaikkei täysin katoakaan. Tekstit eivät tästä syystä rakenna suomalaisen lukijan silmissä Yhdysvaltoja yhtä hallitsevana. Vaikka tämän voisi tulkita osoittavan, että kääntäjät ovat kääntäneet tekstit suomalaista kohdeyleisöä ajatellen, Yhdysvaltojen implisiittinen läsnäolo tukee maan valtaa ja osoittaa, että toisinaan lukija tulee samaistetuksi yhdysvaltalaiseen lukijaan. Tulokset eivät kuitenkaan ole johdonmukaisia.

4.3 Järjestelmädiskurssit

Kolmas toiseuden representaatioissa hyvin yleinen diskurssi liittyy järjestelmiin, ja siitä syystä kutsun sitä *järjestelmädiskurssiksi*. Kyse on erilaisten taloudellisten, poliittisten ja/tai uskonnollisten järjestelmien erilaisuuteen perustuvasta toiseuttamisesta: toiseus upotetaan järjestelmään, joka on erilainen kuin itseysjärjestelmä (Yhdysvaltojen demokraattinen ja kapitalistinen järjestelmä). Usein järjestelmät polarisoidaan, ja toiseusjärjestelmä kuvataan vialliseksi tai toimimattomaksi. Gorneyn Kuuban nykytilaa käsittelevässä artikkelissa vieraan ääni valjastetaan välittämään seuraavaa sanomaa:

Nothing *works* here, Eduardo would cry [---]: The economic model is broken, state employees survive on their tiny salaries only by stealing from the jobsite, the national news outlets are an embarrassment of self-censored boosterism, the government makes people crazy by circulating two national currencies at once. (Gorney 2012a.)

Täällä ei toimi mikään, Eduardo huusi [---]: talousjärjestelmä on sirpaleina, valtion työntekijät tulevat toimeen pienillä palkoillaan vain varastamalla työpaikoiltaan, kansalliset uutislähettykset ovat vain noloa itse-sensuroitua itsekehua ja hallitus ajaa ihmiset mielipuoliksi kahden valuutan järjestelmällään. (Gorney 2012b.)

Kuuban toiseus tiivistyy näin sosialistiseen talousjärjestelmään, joka esitetään viallisenä jopa siihen osallistuvien mukaan.

4.3.1 Kehitysaste järjestelmien erilaisuuden perustana

Järjestelmien vastakohtaisuus peilautuu usein järjestelmien kehitysasteiden representaatioihin. Toiseusjärjestelmät sijoittuvat usein kehittyneet–kehittymään pyrkivä -dualismin ei-vielä-kehittyneeseen ääriilaitaan. Keskeiseksi ajatusrakenteeksi nousee olettaus, että kapitalistiset ja demokraattiset järjestelmät edustavat kehityksen normaalia suuntaa ja korkeinta ihannetta mahdollistaessaan individualismin, yksilönvapauden ja kuluttamisen. Itseysjärjestelmät kuvataan toisinaan jopa normatiivisina rakenteina: poikkeaminen Yhdysvaltojen asettamista kulutustottumuksista kuvastuu siksi joko hypermaterialismina tai alikehityksenä. Esimerkiksi Vivianon (2003a, 2003b) Saudi-Arabiaa käsittelevä artikkeli esittää Saudi-Arabian kykenemättömäksi sopeutumaan Yhdysvaltojen modernille asettamiin normatiivisiin rajoihin. Väittämien tukemiseen käytetään vieraan ääntä tai viittauksia siihen.

Bored young people with too much time on their hands: This is what the Saudis themselves regard as their seminal crisis, sown in the clash between borrowed modernization and threatened traditions – the root crisis from which a forest of others has sprung. [Kappaleen vaihto] “The hijackers were a direct product of our social failures – a generation with no sense of what work entails, raised in a system that operated as a welfare state,” a high-ranking government official told me. (Viviano 2003a.)

Pitkästyntä nuorisoa, jolla on liikaa aikaa – sitä saudit itse pitävät ongelmiensa perimmäisenä syynä. [Kappaleen vaihto] ”Lentokonekaapparit olivat suoraa seurausta yhteiskuntamme epäonnistumisesta. Kokonainen sukupolvi ei ymmärrä, mitä työnteko tarkoittaa”, selittää korkea hallituksen virkamies. (Viviano 2003b.)

Ongelma muodostuu näin järjestelmän epäonnistumisesta: työmoraalin puuttumisesta, liian pitkälle edenneestä vauraudesta ja hyvinvoinnista sekä ääreensä viedystä kulutuksesta. Erityisen kovaa kritiikkiä samassa artikkelissa välitetään vieraan äänellä seuraavassa katkelmassa.

”We Saudis should have used our oil wealth to create a genuinely modern society, to promote real development,” I was told in another sitting room, this time in downtown Riyadh. “Instead, we went on a five-star tourist trip, and now we’re seeing the consequences.” (Viviano 2003a.)

”Meidän olisi pitänyt rakentaa öljytulojemme avulla aidosti nykyaikainen yhteiskunta ja edistää todellista kehitystä”, saan kuulla toisessa olohuoneessa Riadin keskustassa. ”Sen sijaan lähdimmekin viiden tähden turistimatkalta, ja seuraukset ovat nyt nähtävissä.” (Viviano 2003b.)

Edeltäneessä ja seuraavassa esimerkissä on molemmissa kyse lukijan huomion kiinnittämisestä toiseusjärjestelmän kehityksen erikoisuuteen, jopa epäonnistumiseen. Uskonnon ja kehityksen yhdistäminen ilmaistaan suoranaisten paradoksinä, mikä osoittaa sekularisaation olevan yksi itseyden keskeisistä arvoista.

Jeddah, in the middle of the night, is the paradox of contemporary Saudi Arabia writ large. ”We are being carried in two directions at once, backward and forwards,” says Suad al-Yamani, a Saudi neurologist who sees, in her patients, the disorienting effects of changes that have rocketed a deeply conservative society from the 7th to the 21st century in the span of a few decades. (Viviano 2003a.)

Keskiyön Jeddah ilmentää oivasti nykypäivän Saudi-Arabian paradoksia: syvästi konservatiivinen yhteiskunta on sinkoutunut muutamassa vuosikymmenessä 600-luvulta 2000-luvulle. (Viviano 2003b.)

Edellisessä esimerkissä kuvataan toiseusjärjestelmän eli Saudi-Arabian epäonnistumista mukautua Yhdysvaltojen määrittämään moderniteettiin johtuvaksi ristiriidasta, aivan kuin konservatiivinen yhteiskunta ja nykyaika olisi mahdotonta yhdistää. Seuraavassa esimerkissä järjestelmädiskurssi toteutuu kehitysasteiden representaatioissa. Alikehittymisellä perustellun muutostarpeen suunnaksi vaaditaan muutoksia, jotka tekevät toiseusjärjestelmästä enemmän itseysjärjestelmää muistuttavan. Usein keskiössä onkin oikeanlaisen muutossuunnan tuottaminen. Oikea suunta ilmaistaan esimerkiksi ulkopuolisten kiinnostuksena ja haluna sekaantua representoidun järjestelmän muuttamiseen. Gorney kuvaa, miten nimenomaan kuubalaiset toisinajattelijat ja poliittiset aktivistit kiinnostavat ulkomaalaisia eivät sosialistiset johtajat:

”Dissident” is the right label for a subset of politically vocal Cubans, notably the bloggers whose critical online missives have gained big followings outside the country [---]. (Gorney 2012a)

Poliittisesti äänekkäitä kuubalaisia, etenkin ulkomaalaisten tiiviisti seuraamia kriittisiä bloggaajia, tavataan kutsua toisinajattelijoina [---]. (Gorney 2012b.)

Muutoksessa on osittain kyse toiseusjärjestelmän erilaisuuden poistamisesta. Keskiössä on niin sanottu länsimaistumis- ja/tai kansainvälistymisprosessi, joka tekee toiseusjärjestelmästä, jollei täysin kapitalistisen ja demokraattisen, ainakin yhteistyöhaluisemman tällaisten järjestelmien kanssa. Seuraavassa esimerkissä väittämiä tuetaan vieraan äänellä, joka uskoo tällaisen yhdyntymisen välttämättömyyteen. Väittäjä ehkä arvioitaisiin toisin, jos kertoja esittäisi sen.

”If we are to survive as a nation, we have to be fully part of the world again, fully engaged in it,” my guide to the library said. “We have to rid ourselves of the belief that we can protect our culture, protect Islam, with closed minds.” (Viviano 2003a.)

”Jos haluamme selvittää kansakuntana, meidän on tultava taas osaksi muuta maailmaa ja oltava siinä täysipainoisesti mukana”, kirjasto-oppaani sanoo. ”Meidän on päästävä irti siitä uskomuksesta, että voimme suojella kulttuuriamme ja islamia umpimielisyydellä.” (Viviano 2003b.)

Seuraavassa esimerkissä hahmottuu, miten muutosta vaaditaan. Kyse ei ole lopulta toiseuden hyvinvoinnista – muutos on merkityksellistä itseyden näkökulmasta.

A new golden age is being dreamed of in the kingdom, to reconcile the struggle between the past and the future, between the mutawaeen and the cell phone, between the seventh century of the Prophet and the fast-changing world of Muslims today. Its outcome will determine the future of Saudi Arabia, and quite possibly the future of Islam on this Earth. (Viviano 2003a, oma painotus.)

Kuningaskunnassa unelmoidaan uudesta kultakaudesta, jossa löytyy yhteisymmärrys menneen ja tulevan, mutawaeenin ja matkapuhelimen, profeetta Muhammadin 600-luvun ja nykyajan muuttuvan maailman välillä. Sen lopputulos määrittää Saudi-Arabian ja ehkä koko islamin tulevaisuuden. (Viviano 2003b, oma painotus.)

Artikkelissa on aiemmin tehty selväksi maan merkitys Yhdysvalloille öljyntoimittajana. Tämän valossa vaatimus saa uhkaaviakin sävyjä.

Järjestelmän muutoksen toteutuminen ilmaistaan usein itseyden mahdollistamaksi. Itseyden rooli auttajana korostuu esimerkiksi kehitysavun, turismin työllistävän vaikutuksen ja sotilaallisen avun tärkeyttä korostavissa tekstiosuuksissa. Toiseusjärjestelmän kykenemättömyys, passiivisuus ja epäluotettavuus sen sijaan korostuvat muun muassa esitettäessä siihen kohdistuvia korruptioväitteitä. Seuraavassa Girardetin (2003a, 2003b) artikkelista peräisin olevassa esimerkissä perustellaan amerikkalaisten läsnäoloa Afganistanissa nimenomaan muutostarpeen ja toiseusjärjestelmän kykenemättömyyden kautta.

The U.S. and others have argued that peacekeeping should eventually be handled by the Afghan armed forces, but neither the army nor the police has sufficient training or funding for salaries. While Afghan security forces operate throughout the country, many are beholden to warlords and not seen as acting in the interests of ordinary Afghans. The police, many of whom haven’t been paid for months, are regarded as increasingly corrupt. (Girardet 2003b.)

USA ja muut tahot ovat todenneet, että rauhanturvaamistehtävät pitäisi jossakin vaiheessa antaa afgaaniarmeijan hoidettavaksi, mutta sen paremmin armeijalla kuin poliisillakaan ei ole tähän tarvittavaa koulutusta tai rahaa palkkoihin. Vaikka afgaanien omia turvallisuusjoukkoja toimiikin joka puolella maata, monet ovat sidoksissa sotapäälliköihin eikä niiden katsota ajavan tavallisten afgaanien etuja. Poliisit, joista monet eivät ole saaneet palkkaa kuukausiin, ovat monien mielestä korruptoitumassa yhä pahemmin. (Girardet 2003a.)

Passiivisena representoitua toiseutta vaaditaan muuttumaan aktiivisemmaksi ja ottamaan vastuu muutoksesta. Ristiriitaiseksi vaatimukset tekee se, että niiden ilmentämä epäluottamus entisestään korostaa toiseuden toimijuuden epäaktiivisuutta. Edellisen esimerkin ulkopuolisten sekaantumista oikeuttavaa kohtaa seuraa myöhemmin vaatimus vastuun siirtämisestä afganistanilaisille.

Seuraavakin esimerkki osoittaa, että onnistuminen esitetään epävarmana.

If the warlords and other factions continue to undermine the central government, it's only a matter of time before the rest of the world gives up on Afghanistan, and the country sinks again into conflict. [...] The question now is whether Afghans can, by force of will, make their own peace and make it last. (Girardet 2003b.)

Mikäli suuret sotapäälliköt ja muut ryhmittymät jatkavat keskushallinnon väheksymistä, on vain ajan kysymys, missä vaiheessa muu maailma luovuttaa ja antaa Afganistanin vajota taas konfliktien suohon. [...] Mutta kykenevätkö afgaanit itse rakentamaan rauhansa, ja saavatko he sen kestäväksi? (Girardet 2003a.)

Tekstin perusteella ei voikaan olla varma, onko vastuun siirtämisessä kyse afganistanilaisten vaikutusmahdollisuuksien parantamisesta vai pyrkiikö teksti lisäämään ulkovaltojen vaikutusvaltaa entisestään vaatimalla lisää kuuliaisuutta.

4.3.2 Toiseusjärjestelmän piirteet

Toiseusjärjestelmään kohdistetuista muutosvaatimuksista huolimatta suhtautuminen on ajoin ihannoivaa. Eritoten Mongolian paimenten nykytilaa käsittelevässä artikkelissa nostalgian muodon saava ihannointi ilmaistaan hyvin selvästi. Tultuaan ylipuhutuksi muutoksen välttämättömyydestä kertoja kuvaa suhtautumistaan seuraavalla, yhä menneen kaipuuta välittävällä tavalla:

But when I think back to the night Lhagwaanaa sang to me in Batnasan's ger, I'm glad she hasn't grown out of her nomadic spirit just yet. Before bedtime that night I pulled out a bar of Russian "Titanic" chocolate that I got at a local shop. Lhagwaanaa looked at the wrapper, covered with misty-eyed portraits of the movie's famous lovers, and asked if she could have it. [Kappaleen vaihto] She wanted to cut it into shapes of goats and sheep. (Hodges 2003a.)

Kun ajattelin iltaa, jolloin Lhagwaanaa lauloi minulle Batnasanin gerissä, olen kuitenkin iloinen siitä, ettei pieni tyttö ollut vielä vartunut ulos paimentolaisten hengestä. Tuona iltana vedin esiin paikallisesta kaupasta ostamani venäläisen Titanic-suklaapatukan. Lhagwaanaa katseli patukan käärettä, jota koristivat elokuvan kuuluisien rakastavien utukatseiset muotokuvat, ja kysyi saisiko hän sen. Hän halusi leikata paperista vuohia ja lampaita. (Hodges 2003b.)

Ihannointi on sekin toiseuttamista, koska ihannointikin perustuu ihannoinnin kohteen erilaisuuteen. Toiseusjärjestelmän ihannoinnissakin huomio kiinnittyy toiseusjärjestelmän, usein kansan, yhteisiksi ominaisuuksiksi yleistettyihin piirteisiin. Aiemman esimerkin artikkelissa toiseuden keskeinen ominaisuus on eläminen luonnonvoimien armoilla – piirre, joka ihailusta huolimatta

myös tukee muutoksen tarvetta. Artikkelissa vieraan äänen kautta elämä toiseusjärjestelmässä kuvastuu niin sanotuksi *eläinorjuudeksi* (*animal slave*) (Hodges 2003b, 2003a), mikä entisestään korostaa luonnonvoimien vaikutuksen armoilla elämisen erilaisuutta suhteessa itseeseen.

Toiseusjärjestelmä on usein vanha sosialistinen järjestelmä, kuten Hodgesin (2003a, 2003b) ja Gorneyn (2012a, 2012b) artikkeleissa. Myös Christyn (2012a, 2012b) ja Girardetin (2003a, 2003b) artikkeleissa viitataan sosialismiin. Seuraava esimerkki kuvaa oloja sosialistisessa järjestelmässä:

The currency in which he is paid as a doctor will buy Dr. M the very kind of 1960s ascetic nationalism Che Guevara liked to espouse – in other words, as long as Señora M uses only the poor-quality peso soap, the M family brews only the peso coffee that comes with fillers ground in, and nobody ever buys deodorant. (Gorney 2012a.)

Tohtori M pystyy ylläpitämään palkaksi saamallaan pesoilla juuri sellaista 1960-luvun askeettista nationalismia, josta Che Guevara intoili – kunhan vain señora M muistaa käyttää vain heikkolaatuista pesosaiippuaa, perhe keittelee vain korvikkeella höystettyä pesokahvia eikä kukaan perheestä osta deodorantia. (Gorney 2012b.)

Järjestelmädiskurssissa ei kuitenkaan aina viitata suoranaisesti poliittisiin tai taloudellisiin järjestelmiin. Toisinaan kyse on kulttuurin luonteesta, kuten Pringlen (2012a, 2012b) artikkelissa, jossa representaatio keskittyy viikinkien kuvaamiseen pelottomina seikkailijoina, sankareina ja löytöretkeilijöinä. Viikingit eivät kuitenkaan muodosta toiseutta – he vertautuvat itseeseen arvojen ja ihailun kautta. Väitänkin, että artikkelin viikinkirepresentaatio tukee kolonialistista diskurssia ihannoimalla sitä. Viikingit ovat *explorers par excellence*, suomeksi *huikkeimpia löytöretkeilijöitä* (Pringle 2012b, 2012a) ja löytöretkeilyn *pioneereja*. Ominaisuudet, kuten häikäilemättömyys ja kaupallisen edun tavoitteilu, esitetään vain ja ainoastaan myönteisessä valossa. Mielenkiintoinen seikka on lisäksi, että vaikka teksti kuvaa alkuperäiskansan asuinseuduilla tehtävää tutkimustyötä, se sisällöllisesti keskittyy viikinkidiskurssin rakentamiseen: viikinkien representaatio syrjäyttää alkuperäiskansan representaation, jonka vähäisyydestä, jopa puuttumisesta, syntyy vähäpätöinen ja merkityksetön kuva harmittomista, viikinkejä hyödyttävästä kansasta. Seuraava esimerkki havainnollistaa juuri tätä:

They had few weapons for fighting, but they excelled at hunting walruses and at trapping fur-bearing animals, whose soft hair could be spun into luxurious yarn. [...] With little to fear from local inhabitants, Viking seafarers evidently constructed a seasonal camp in Tanfield Valley, perhaps for hunting as well as trading. (Pringle 2012b.)

Heillä oli vain vähän taisteluaseita, mutta he osasivat mainiosti metsästää mursuja ja pyytää turkiseläimiä, joiden pehmeästä karvasta saattoi kehrätä ylläistä lankaa. [...] Koska viikinkien ei tarvinnut juuri pelätä paikallisia asukkaita, he ilmeisesti rakensivat kausileirin Tanfieldlaaksoon kenties metsästystä ja kaupankäyntiä varten. (Pringle 2012a.)

Sekä Godwinin (2000, 2003) että Pringlen (2012a, 2012b) artikkelit ilmaisevat implisiittisesti ihailunsa ja hyväksyntänsä kolonialismia kohtaan. Siinä missä Pringle unohtaa mainita viikinkien väkivaltaisuuden, Godwin ilmaisussaan suhtautuu kolonialistisiin toimiin neutraalisti. Tekstissä brittiläisen imperiumin leviämisyrityksiä kuvataan tavalla, jonka syypääksi, varsinkin käänöksessä, zulut esitetään.

Britain had decided it was time to take up the claim to Zululand by bringing the rigning king, Cetshwayo, under imperial sway. So Lord Chelmsford was sent at the head of a mighty column to break the spine of the Zulu army. [---] For even as the Zulus humbled the imperial British at Isandlwana, so they spent themselves. Their finest hour was shortly followed by their military destruction, as British reinforcements crushed the independent Zulu nation. (Godwin 2000.)

Britannia oli päättänyt vaatia Zulumaan itselleen, ja hallitseva kuningas Cetshwayo oli tarkoitus alistaa siirtomaavallan käskyläiseksi. Lordi Chelmsfordin johtama mahtava kolonna lähetettiin murtamaan zuluarmeijan selkäranka. [---] Vaikka zulut nöyryyttivätkin brittiläisen imperiumin joukkoja Isandlwanan taistelussa, he aiheuttivat samalla oman tuhonsa. Tähtihetkeä seurasi pian sotilaallinen loppu, kun brittien täydennysjoukot murskasivat itsenäisen zuluvaltion. (Godwin 2003, oma painotus.)

Sen sijaan toiseusjärjestelmän vallanhankintayritykset määritetään suoranaisten kielteisiksi yksinkertaisia sananvalintoja käyttämällä.

He is trying to draw together the Zulu diaspora, the waves of refugees who fled King Shaka's violent nation-building efforts [---]. (Godwin 2000, oma painotus.)

Hän yrittää yhdistää zulut, joita pakeni joukottain *mfecane*-aikana, kun kuningas Shaka yritti väkisin rakentaa zuluvaltiota. (Godwin 2003, oma painotus.)

Esimerkissä zulujen väkivaltaisuutta korostetaan, vaikka aiemmin brittiarmeijan väkivaltaisuutta ei näin ilmeisin sananvalinnoin ilmaistu.

4.3.3 Toiseus on uskonnon ja konfliktien vaikutuspiiri

Uskontojärjestelmän vierauden kautta toiseuttaminen tapahtuu erityisen vahvasti Christyn (2012a, 2012b) norsunluukauppaa käsittelevässä artikkelissa. Niinpä esimerkiksi filippiiniläisten kuvauksessa uskonto ja uskonnolliset rituaalit esitetään syinä norsunluukaupan jatkumiselle. Esimerkki on kohdasta, jossa teksti rakentaa uskonnon värittämää filippiiniläistä toiseutta.

”The Philippines is a favorite destination of these smuggled elephant tusks, maybe because Filipino Catholics are fond of images of saints that are made of ivory.” On Cebu the link between ivory and the church is so strong that the word for ivory, *garing*, has a second meaning: “religious statue.” (Christy 2003a.)

”Filippiinit ovat salakuljetettujen syöksyhampaiden suosikkikohte kenties siksi, että Filippiinien katolilaiset pitävät norsunluuisista pyhimyspatsaista. [Kappaleen vaihto] Cebussa norsunluun ja kirkon

välinen yhteys on niin vahva, että norsunluuta tarkoittavalla *garing*-sanalla on täällä toinenkin merkitys: ”uskonnollinen patsas”. (Christy 2003b.)

Uskonto yhdistetään monesti, varsinkin Christyn (2003a, 2003b) artikkelissa, kielteisiin ilmiöihin, kuten lasten hyväksikäyttöön, korruptioon, lakien rikkomiseen ja ahneuteen. Usein uskonnollisuus esitetään kulkevaksi käsi kädessä aliehkityksen ja taikauskon kanssa. Erityisen silmiinpistäviä ovat satunnaiset viittaukset muslimeihin. Viittaukset välittävät kielteistä suhtautumista luomalla yhteyden norsunluukaupan jatkumisen ja muslimien välille. Christy puhuu yleisestikin kuvaamiensa maiden uskonnoista ongelmien aiheuttajina. Hän on kuitenkin nimennyt yhden alaluvun nimellä ”The Catholic-Muslim Underground”, suomeksi ”katolilaisten ja muslimien yhteys” siitä huolimatta, että muslimit mainitaan luvussa vain kerran ilman, että viittauksella on suurta merkitystä luvun sisällölle.

Toiseus kuvastuu erityisen väkivaltaisena ja sotaisena Godwinin (2000, 2003) artikkelissa. Konfliktitila välitetään lukijalle osana zulujen kulttuuriperinnettä:

They are also its [South-Africa’s] most martial nation: In the past 20 years as many as 20,000 Zulus have died in factional fighting. To have any hope of understanding who the Zulus are today, one has to know their flamboyant and gory history, a history with which Zulus remain obsessed and from which they draw strength. (Godwin 2000, oma tarkennus.)

Se on myös maan [Etelä-Afrikan] sotaisin kansa: 20 viime vuoden aikana jopa 20 000 zuluja on kuollut eri ryhmien välisissä yhteenotoissa. Jotta zulujen nykyistä tilannetta voisi ymmärtää, pitää tuntea heidän värikäs ja verinen historiansa, joka herättää zuluissa yhä kiihkeitä tunteita ja joista he ammentavat voimaa. (Godwin 2003, oma tarkennus.)

Luontainen konflikti määrittää toiseusjärjestelmiä myös kehittymistä hidastavana tekijänä. Silti pyrkimys kehittymiseen on sekin auttamatta epäsuopaa aiheuttava asia, jota kansan hajaannus entisestään hankaloittaa. Niinpä esimerkiksi afganistanilaisten kansallistunteen puuttuminen on tekijä, joka esitetään maan takapajuisuutta lisäävänä ja muutosta hankaloittavana ilmiönä.

Investment in such projects as the laying of a natural gas pipeline from Turkmenistan across Afghanistan to the Indian subcontinent is also expected to contribute to the recovery. But progress has been slowed by funding delays and Afghanistan’s internal volatility. [Kappaleen vaihto] The task is made all the more difficult because Afghanistan is a nation in name alone. (Girardet 2003b.)

Elpymisen odotetaan vauhdittuvan myös investoinneilla hankkeisiin, joista esimerkkinä voidaan mainita Turkmenistanista Afganistanin kautta Intiaan kulkeva maakaasuputki. Edistystä ovat kuitenkin hidastaneet sekä rahoituksen viivästymiset että Afganistanin sisäiset levottomuudet. [Kappaleen vaihto] Tehtävää vaikeuttaa entisestään se, että Afganistanin kansakuntaa yhdistää vain nimi. (Girardet 2003a.)

Seuraavassa esimerkissä myös zulukansan jakautuminen kahteen leiriin esitetään ongelmallisena jopa vieraan äänessä, ja muutoksen epäonnistuminen on syy kansan nykyiselle rappiolle.

”[---] Now we are nowhere – we are not in the West yet, but we have already left our own world behind. We can’t reach the modern world, and we can’t go back – we are nowhere.” (Godwin 2000.)

”[---] Nyt emme ole missään. Emme ole vielä lännessä, mutta olemme jo jättäneet taakse oman maailmamme. Emme saa kiinni modernin maailman etumatkaa emmekä voi palata takaisin – emme ole missään.” (Godwin 2003.)

Zulujen toiseusjärjestelmän väkivaltaisuutta ja keskinäisen yhtenäisyyden puutetta vahvistaa entisestään seuraava tilannekuva.

”But even as he called for peace, the warriors were psyching themselves into the battle mode. “We look to the barrel of the gun,” went their war chants. [---] Then the men started the profoundly unsettling zee-zee-zee war chant, and they bellowed “uSuthu!” the Zulu war cry. [Kappaleen vaihto] As James Zulu’s body slowly descended into the red earth, there were guns everywhere, pistols revolvers, old rifles; dozens of shots pierced the air, and a haze of cordite hung over the grave.” (Godwin 2000.)

”Soturit aloittivat pahaenteisen *zii-zii-zii*-taistelaulunsa, jonka katkaisi vain väliin mylväisty sotahuuto “*uSuthu!*” [Kappaleen vaihto] Kun James Zulun ruumis laskettiin punaiseen maahan, joka puolelta kuului laukauksia ja haudan yllä leijui ruudinsavupilvi.” (Godwin 2003.)

Kohta esittää kahtiajakautuneen kansan, josta toisen puolen edustaja muistuttaa länsimaista rauhanneuvottelijaa ja toisen puolen edustajat sotaan lähtevää alkuasukaskansaa.

Saudi-Arabiaa (Viviano 2003a, 2003b) ja Afganistania (Girardet 2003a, 2003b) käsittelevissä artikkeleissa toiseuden väkivaltaisuutta välitetään terrorismidiskursseissa. Terrorismista puhuttaessa keskeinen argumentti on yleistyksiä ja stereotyyppioita vastaan: yhteisöä ei pitäisi leimata yksilöiden perusteella. Terrorismidiskurssin läsnäolo on kuitenkin ylipäätään kyseenalaista, sillä onko välttämätöntä luoda puheessa yhteys terrorismiin, jos tarkoitus on välttää leimaamista? Paikoin terrorismidiskurssia käytetäänkin osoittamaan järjestelmän epäonnistuminen, kuten seuraavassa vieraan äänellä välitetyssä väitteessä:

”The hijackers were a direct product of our social failures [---]”. (Viviano 2003a.)

”Lentokonekaapparit olivat suoraa seurausta yhteiskuntamme epäonnistumisista[---].” (Viviano 2003b.)

Edellä esittämissäni esimerkeissä toiseudesta luodaan ryhmää yhdistävä yleistys, toiseusjärjestelmä, joka esitetään itseystään erilaisena. Suhteessa toiseuteen itseys kuvastuu usein kuvatuista toiseuden piirteistä vastakohtaisena: kehittyneenä, kansallisesti yhtenäisenä ja kulttuurisesti ylivertaisena auttajana. Itseys representoidaan myös eksplisiittisenä. Seuraavassa esimerkissä itseys representoidaan oudoksuttavan vieraana.

The U.S. soldiers – with their heavy gear, body armor, and high-tech equipment – looked as if they'd come from another planet. Local Afghans told me that the Americans have little contact with them and rarely patrol their villages on foot. (Girardet 2003b.)

Raskaasti varustetut, panssaroidut ja nykyaikaisia laitteita mukanaan kuljettavat amerikkalaisjoukot olivat kuin toiselta planeetalta. Paikalliset afgaanit kertoivat, että amerikkalaiset eivät juuri ole heidän kanssaan tekemisissä eivätkä tapaa partioida kylissä jalan. (Girardet 2003a.)

Itseyden kuvaaminen tällä tavoin rakentaa yhä itseyden ja toiseuden erilaisuutta: itseys ei istu vieraan toiseuden keskelle luontevasti.

4.3.4 Järjestelmädiskurssikin muuttuu – joskus

Pääsääntöisesti KT-aineistot noudattelevat LT-aineistoa hyvin tarkkaan sekä lause- että merkitystasolla. Käännettäessä merkitys muuttuukin vähän ja sama koskee toiseusjärjestelmiä. Keskeisimmät muutoksia aiheuttavat ilmiöt ovat jälleen kerran poistot ja tiivistykset, joita artikkeleissa ilmenee vaihtelevissa määrin. Poistot ja tiivistykset johtuvat ainakin osaksi tiivistystarpeesta. Paikoin tiivistyminen kohdistuu yksittäisiin sanoihin ja merkityksiin, toisinaan kyse on pitkien tekstikatkelmien, esimerkiksi kokonaisten kappaleiden, poistoista ja tiivistymisestä. Alla on yleisluontoinen esimerkki tiivistymisestä.

The finds here in the countryside are much different from those at extravagant cities like Chichén Itzá and Dzibilchaltún, said Terrazas. (Vesilind 2003b, oma korostus.)

Tällaisista maaseutukohteista paljastuvat löydöt poikkeavat aika lailla vauraiden kaupunkien, esimerkiksi Chichén Itzán ja Dzibilchaltúnin löydöistä. (Vesilind 2003a.)

Alla puolestaan on esimerkki pidemmästä poistosta, joka on tehty kappaleen lopussa.

If I was caught, I was told to lie and say “resin” to U.S. Customs. During one visit a dealer said Monsignor Garcia had just called and suggested that since I'd mentioned that my family had a funeral business, I might take her new, 20-pound Santo Niño home by hiding it in the bottom of a casket. I said he must have been joking, but she didn't think so. (Christy 2003a, oma korostus.)

Jos jäisin kiinni, minun pitäisi valehdella ja sanoa Yhdysvaltain tullissa, että patsas on pihkaa. (Christy 2003b.)

Se, että käännökset noudattelevat vahvasti lähtötekstejä, näyttäisi tukevan lähtötekstin ja käännöksen yhteistä funktiota eli toiseuden esittämistä. Vaikka poistot ja tiivistykset ovat varmasti ajoittain puhtaasti tiivistystarpeen seurausta, niistä seuraa kuitenkin usein tekstien välittämien representaatioiden laimentumista. Edellinen esimerkki osoitti, miten toiseuteen yhdistetty

rikollisuus voi kadota. Toiseusjärjestelmä ja sen välittämä toiseus säilyvät kuitenkin tekstin muissa osissa, joten kyse on paikallisista poistoista.

Samassa aineistossa uskonnollinen latautuneisuus ja ennakkoluulot vähenevät myös toisella mielenkiintoisella tavalla, nimittäin liittyen islamkuvaukseen. Esimerkki alla havainnollistaa, miten pienestäkin tiivistymisestä voi seurata leimaamisen vähentyminen, jolloin tekstuaalinen vallankäyttökin vähenee.

In January 2012 a hundred raiders on horseback charged out of Chad into Cameroon's Bouba Ndjidah national park, slaughtering hundreds of elephants – entire families – in one of the worst concentrated killings since a global ivory trade ban was adopted in 1989. Carryin AK-47s and rocket-propelled grenades, they dispatched the elephants with a military precision reminiscent of a 2006 butchering outside Chad's Zakouma National Park. And then some stopped to pray to Allah. Seen from the ground [---]. (Christy 2003a, oma painotus.)

Sata ratsastajaa laukkasi tammikuussa 2012 Tšadista kamerunilaiseen Bouba Ndjidahin kansallispuistoon ja tappoi satoja norsuja. Isku oli yksi pahimmista sen jälkeen, kun norsunluukauppa kiellettiin kansainvälisellä sopimuksella vuonna 1989. Rynnäkkökiväärein ja singoin varustautunut ratsujoukko teki norsuista selvää. Maan tasalta katsottuna [---]. (Christy 2003b.)

Myös seuraava viittaus Kiinan kommunistisen järjestelmän rappiotilaan on poistettu.

Carvings made from forest elephant ivory sell out so quickly that customers have been commissioning them. The only carved image he has left to show me is an old one of Chairman Mao with a crack in it. (Christy 2003a, oma painotus.)

Vielä arvokkaampaa on pienempien metsänorsujen kellertävä norsunluu. (Christy 2003b.)

Seurauksena on se, että tekstin suhtautuminen toiseusjärjestelmään näyttäytyy vähemmän piikittelevänä. Kuten seuraava esimerkki osoittaa, myös osa terrorismisyytöksistä katoaa.

Several days later armed men hijacked a humanitarian convoy near the city, executing the only foreigner in the group, a Salvadoran water engineer with the international Red Cross. The militants allegedly included representatives of the Taliba. (Girardet 2003b, oma painotus.)

Muutamaa päivää myöhemmin joukko aseistautuneita miehiä kaappasi humanitaarisen saattueen Kandaharin lähistöllä ja teloitti saattueen ainoan ulkomaalaisen, salvadorilaisen vesi-insinöörin. (Girardet 2003a.)

Talibaneihin kohdistuvan terrorismiviittauksen poistaminen ei muuta tekstin sanomaa, mutta tekee tekstistä paikallisesti vähemmän ennakkoluuloja välittävän. Ehkä kääntäjät olettavat suomalaisten lukijoiden suhtautuvan representoituun toiseuteen vähemmän ennakkoluuloisesti tai ylipäättään näiden hyväksyvän ennakkoluulot nihkeämmin. Koska tekstiosuuksia on muutoin muokattu melko vähän, tulkinta ei kuitenkaan vakuuta.

Yhdestä näkökulmasta poistojen voitaisiin nähdä ilmaisevan Yhdysvaltojen suhdekuvauksen kärsimistä ja tekstisisällön tiivistymistä: asenteellisuuden vähentymisen seurauksena suomalaiselle lukijalle välitetyt ennakkoluulot vähentyvät ja itseyskin näyttäytyy vähemmän ennakkoluuloisena. Voihan olla, että tarkoitus on suojella lukijan omakuva. Toisaalta ehkä kääntäjät kokevat syytökset epäsopiviksi suomenkielisiin teksteihin. Käännöksissä järjestelmädiskurssi muuttuu kuitenkin melko paikallisesti eivätkä muutokset vaikuta kokonaisuuteen merkittävästi.

Esimerkiksi Christyn (2003a, 2003b) artikkelissa kielteisten ilmiöiden yhteydessä välitetty islamkuvaus ei rajoitu vain poistettuihin kohtiin. Muiden kohtien välittyminen käännöksessä tuottaa samaa diskurssia, vaikkei yhtä vahvana. Ehkäpä tiivistymisessä on puhtaasti kyse tehokeinona toimivan toiston vähentymisestä. Alla on esimerkki järjestelmädiskurssia rakentavan representaation välittymisestä käännöksessä. Kohdassa vakuutellaan lukijaa norsunluukaupan ja uskonnon yhteydestä sekä kiinalaisten uskonnollisuudesta. Väittämistä tekee ongelmallisen se, että niihin jää tulkinnan mahdollisuus, jonka mukaan kitkemällä toiseusjärjestelmän uskonnollisuus voidaan myönteisesti vaikuttaa norsunluukaupan kehitykseen.

No matter where I find ivory, religion is close at hand. "Chinese people believe in the concepts these figures represent," the head of Daxin Ivory Carving Factory in Guangzhou tells me. (Christy 2003a.)

Joka liikkeessä ja tehtaassa, jossa käyn Kiinassa, merkittävä osa esineistä on uskonnollisia. (Christy 2003b.)

Toisinaan tiivistymistä ja poistoja on kompensoitu muualla tekstiin lisätyillä korvauksilla. Vivianon (2003a) artikkelin käännös on päätynyt esimerkiksi alla esitetyllä tavalla korvaamaan diskurssin yksinkertaistumista muualla lisäämällä eksotisoiva viittaus seuraavaan kohtaan.

But the flirting, with its paper-wad blizzards and cell phone dates, has a distinctive Saudi twist: The girls are still covered from head-to-foot in the black gown known as the abaya, their faces hidden behind veils. (Viviano 2003a, oma painotus.)

Paperipallojen ja kännykkänumeroiden kautta käytävässä flirttailussa on kuitenkin saudilainen mauste: tytöt ovat yhä pukeutuneet päästä varpasiin ylettyvään mustaan abajaan, ja heidän kasvonsa ovat hunnun peitossa. (Viviano 2003a, oma painotus.)

Merkitysten tiivistyminen ei kuitenkaan tarkoita toiseusjärjestelmän poistumista eikä karsittuja kohtia kompensoida automaattisesti muualla. Muutokset eivät ole yksiselitteisiä eivätkä poistot kohdistu vain toiseutta kielteisesti rakentaviin kohtiin. Esimerkki alla osoittaa, miten representaatio, joka välittää representoidun usein vähemmälle huomiolle jääviä, myönteisiä ominaisuuksia, voi

sekin karsiutua. Esimerkki muodostaa lähtötekstissä oman kappaleen, joka puuttuu käännöksestä täysin. Kappaleen tarkoitus on välittää myönteinen representaatio kuvattavasta uskonnosta.

There were as many women as men in that crowd, marching forward to the Prophet's tomb in the great egalitarian pageant that is Muhammad's chief legacy. Islam is a religion without an institutionalized church, without a Vatican, without a formal priesthood; its animating principle is a direct relationship between believers and God, a personal relationship that transcends race, class, and gender. (Viviano 2003a.)

Poistojen ja tiivistysten epäjohdonmukaisuudesta samassa aineistossa kertoo seuraavan naisten aseman kritiikkiä välittävän tekstiosuuden tiivistyminen melko pitkästä kuvauksesta suhteellisen lyhyeksi katkelmaksi.

She cannot travel abroad without a mahram, a male guardian from her immediate family. [Kappaleen vaihto] Like the overwhelming presence of foreign workers in the kingdom's streets, the overwhelming absence of women in public can be jarring to outsiders, no matter how prepared they are to encounter Saudi misogyny. It is as though the traveler enters a half-populated landscape, in which 50 percent of the human race has been relegated to faceless shadows that flit discreetly along the margins of activity, or black-veiled wraiths who toss numbered paper wads to teenage boys in hope of a disembodied flirtation by cell phone. [Kappaleen vaihto] The chief enforcer of constraints on Saudi women, in the simple caricature of Saudi society, is the domineering husband, a staunch ally of the religious police who stalk the streets in search of "immodest" women. [Kappaleen vaihto] But real life is seldom so simple: it was Wafa's husband, Saad, who organized my surreptitious meeting with his wife in [---]. (Viviano 2003a, oma painotus.)

Hän ei voi matkustaa ulkomaille ilman *mahramia* eli miespuolista lähisukulaista saattajanaan. [Kappaleen vaihto] Kuitenkin juuri Wafan aviomies Saad järjestää salamyhkäisen tapaamiseni vaimonsa kanssa [---]. (Viviano 2003b.)

Poistojen seurauksena edellisen esimerkin tekstikohtaa on jopa hankala tulkita. Mihin *kuitenkin* käännöksessä oikein viittaa? Poiston pituudesta johtuen on hyvin mahdollista, että se on tehty toimituksessa kääntämisen jälkeen, ehkä jopa kääntäjän tietämättä.

Mitä tekstin representaation tuottamaan itseyyteen tulee, siihen kohdistuvan kuvauksen on tapana hämärtyä käännöksessä. Niinpä esimerkiksi kohta, jossa puhutaan Yhdysvaltojen osallistumisesta norsunluutavaran hyödyntämiseen, katoaa, vaikka Yhdysvallat ei enää poistojen jälkeen muodosta selkeästi tekstin itseyyttä. Lähtötekstin näkökulmasta itsekkriittisyyskin toisinaan vähenee.

Käännöksen näkökulmasta kuvattavat suhteet yksinkertaistuvat, koska tekstiosuudet eivät käytä alkuperäistä itseyyttä lähtökohtanaan. Myös suomalaiselle lukijalle välitetty Yhdysvaltoihin kohdistuva kritiikki vähentyy esimerkiksi siten, että kääntäjä poistaa viittaukset, jotka esittävät Yhdysvallat kielteisessä asiayhteydessä. Näin on tapahtunut seuraavalle katkelmalle.

In 2007 Philippine President Gloria Macapagal-Arroyo gave an ivory Santo Niño to Pope Benedict XVI. For Christmas in 1987 President Ronald Reagan and Nancy Reagan bought an ivory Madonna originally presented to them as a state gift by Pope John Paul II. All these gifts made international headlines. (Christy 2003a, oma painotus.)

Samainen paavi sai vuonna 2007 Filippiinien presidentiltä Gloria Macapagal-Arroyolta lahjaksi norsunluisen Santo Niñon. Näistä tapauksista uutisoitiin laajasti. (Christy 2003b.)

Tiivistykset ja poistot luovatkin sävyeroja lähtötekstin ja käännöksen välille. Ratkaisujen yleinen epäjohdonmukaisuus aiheuttaa suomalaiselle lukijalle päänvaivaa, ja hänen on vaikeampi arvioida näkökulmaa, josta teksti on tuotettu. Samoin tekstissä kuvattu valtasuhde hämärtyy ja lipuu etualalta tekstin taka-alalle. Ajoittain kuitenkin näyttää siltä, että käännökset on tuotettu myötäilemään ja tukemaan Yhdysvaltojen näkökulmia. Esimerkiksi seuraava Gorneyn artikkeliin tehty poisto kohdistuu elementtiin, johon suomalainen lukija yhdysvaltalaisista lukijaa ehkä helpommin samaistuisi.

The cynical will tell you it means the government shall countenance no threat, no real business competition, to the bureaucracies and personal fiefdoms of government companies. The less cynical will tell you that it means Cuba must manage this move towards privatization carefully, while trying to protect the services Cubans have come to expect – that there remains some genuine conviction in Cuba, no matter how exhausted the SOCIALISM OR DEATH! slogans may now appear to the young, that it's deeply wrong for certain citizens of a nation to make themselves thousands of times wealthier than others. (Gorney 2003a, oma painotus.)

Kyynisempien mukaan [se tarkoittaa] sitä, ettei valtio aio suvaita mitään, mikä uhkasi sen omia liiketoimia. Vähemmän kyynisten mielestä se tarkoittaa sitä, että Kuuba etenee kohti yksityistämistä varovasti pyrkien suojaamaan palvelut, joihin kuubalaiset ovat tottuneet. (Gorney 2003b, oma tarkennus.)

Saattaa olla, etteivät kääntäjät ole kaikissa kohdissa kokeneet alkutekstien välittämiä merkityksiä tarpeeksi tärkeiksi välittääkseen niitä. Poistojen satunnainen kompensointi kuitenkin osoittaa, että kääntäjät ovat toisinaan tietoisesti tai tiedostamatta korvanneet tekemiään tiivistyksiä ja poistoja. Järjestelmädiskurssin muutoksista ei niiden epäjohdonmukaisuuden takia voida kuitenkaan tehdä yksiselitteisiä päätelmiä. Asiaa hankaloittaa entisestään se, että suuri osa poistoista ja tiivistyksestä on varmasti tehty tilanpuutteen vuoksi. Kääntäjät ei kuitenkaan ole olettaneet representoitua toiseutta, itseyttä tai niiden suhdetta käännösten vastaanottajien näkökulmasta ongelmallisiksi niitä selittääkseen tai eksplikoidakseen. Toisaalta ei kuitenkaan näytä, että nämä täysin samaistaisivat suomalaiset lukijat tekstien tarjoamiin itseysiin tai yhdysvaltalaisiin lukijoihin. Tilannetta valottaisi, jos kääntäjiä olisi ollut mahdollista haastatella tutkimusta varten.

5. TOISEUSDISKURSSIEN MUUTOKSET JA VALTASUHTEET

Tässä luvussa siirryn analyysin tulosten raportoimisesta esittämään pohdintani siitä, miten tulokset vastaavat tutkimuskysymyksiini. Teen ensin lyhyen yhteenvedon, minkä jälkeen siirryn tarkastelemaan tutkimuskysymyksiä. Pohdin samalla, miten tuloksia voidaan tulkita teoriataustan valossa. Viimeiseksi pohdin valitsemani menetelmän sopivuutta, muiden menetelmien hyödyntämismahdollisuuksia, tutkimuskysymysten mahdollisia sovelluksia ja ideoin uusia tutkimusaiheita.

5.1 Toiseus valtasuhteiden peilinä

Analyysissa jaoin toiseutta (myös itseyyttä) rakentavat toiseusdiskurssit kolmeen aladiskurssiin. Nämä diskurssit – kertojadiskurssi, merkityksenannondiskurssi ja järjestelmädiskurssi – tuottavat merkityksiä erilaisuudesta. Kertojadiskurssi tuottaa kertojan ja lukijan samaistamisen kautta tekstin lukijalle tarjoaman itseyden, joka representoidaan toiseudesta erilaisena ja vertausten lähtökohtana. Kertojadiskurssi lisäksi mahdollistaa ja tukee muita diskursseja. Tämä lisää tarvetta esittää kertojadiskurssi luottamusta herättävällä tavalla, muun muassa rakentamalla tämän ympärille asiantuntijarooli.

Kertojadiskurssi ilmenee kerronnassa selkeimmin kertojan läsnäolossa minä-kerronnassa. Koska kertojan näkyvyys muuttuu käännettäessä vähemmän näkyväksi – pääasiassa kohdekielen tavoista ja konventioista johtuen – käännöksen tuottama kertojadiskurssi on vähemmän esillä tekstissä ja siksi myös vaikeampi havaita. Käännöksen lukija saa tekstistä häilyvyyden vuoksi vähemmän viitteitä, joiden perusteella arvioida kirjoittajan taustan vaikutusta tekstin välittämään informaatioon ja valtasuhteeseen – nämä saattavat siksi kyseenalaistamatta siirtyä kohdekulttuuriin. Ajoittain kääntäjät eivät ole noudattaneet LT-aineistojen kertojanäkökulmien tehokeinoja, mikä toisaalta saattaa tehdä kertojadiskurssista epäluotettavamman oloisen. Tulokset eivät kuitenkaan ole johdonmukaisia ja myös päinvastaista tapahtuu.

Toisin kuin kertojadiskurssia merkityksenannondiskurssia tuotetaan tarkoituksella usein persoonattomassa kerronnassa molemmissa aineistoissa, ja se perustuu ennen kaikkea objektiivisuuden harhaan. Merkityksenannondiskurssissa on kyse merkitysten tuottamisesta määrittelyn kautta. Merkitysten tuottamisessa keskeistä ovat erilaiset painotukset ja näkökulmat,

jotka varsinkin LT-aineistossa tukevat itseyttä ja paljastavat tekstin asenteellisuuden. Merkityksenannondiskurssissa itseys tuotetaan usein aktiivisena, toiseus passiivisena.

Myös merkityksenannondiskurssin kääntämisessä vallalla näyttäisivät olevan epäjohdonmukaiset ratkaisut: toisinaan merkitykset tuotetaan LT-aineistoa mukailleen ja LT-aineiston valtaa tukien; toisinaan sitä taas kritisoidaan. Keskeinen tekijä merkityksenannon kannalta on näkökulman muuttuminen ja kohdeyleisöorientaatio. Koska näkökulma sumentuu kertojadiskurssia käännettäessä, myös merkityksenanto muuttuu eri tavoin tulkittavaksi. Esimerkiksi sarkastisiksikin tarkoitetut merkitykset voivat muuttua lähtökulttuurin kritiikiksi. Kohdeyleisöorientaatio on seikka, joka usein näyttäisi vaikuttavan muutoksiin, mutta se ei koske suoranaisesti valtasuhteita ja niiden välittämistä – toisin sanoen nämä eivät välttämättä ole muutoksiin keskeisimmin vaikuttaneet tekijät. Vaikka käännettäessä muutokset osoittavat epäjohdonmukaisuutta, eivätkä tekstien merkitykset muutu merkittävästi, kyse näyttäisi olevan muihin näkökulmiin liittyvistä sävyeroista. En uskokaan, että kääntäjät ovat merkittävästi kiinnittäneet valtasuhteisiin huomiota tutkimusaineiston artikkeleita kääntäessään.

Viimeinen käsittelemäni toiseusdiskurssi oli järjestelmädiskurssi. Sen avulla rakennetaan toiseus, joka perustuu poliittisten, taloudellisten ja uskonnollisten järjestelmien erilaisuuteen. Toiseudesta tulee erityisen yhteisöllistä yleistämisen seurauksena: teksteissä ei tarkastella, miten yksittäiset ihmiset ilmentävät oman yhteisönsä toiseutta, vaan miten järjestelmät poikkeavat toisistaan. Varsinkin järjestelmädiskurssiin liittyy paikoin itseysjärjestelmän rakentuminen normiksi, jota vasten toiseuden erilaisuutta tarkastellaan ja arvioidaan. Järjestelmädiskurssissa välitetään länsimaistumis- ja kansainvälistymisvaatimusten lisäksi itseyyden inhimillisyyden sanomaa, jolla myös perustellaan vaatimukset, joiden mukaan toiseusjärjestelmän on muututtava enemmän itseysjärjestelmän normeja mukailevaksi.

Järjestelmädiskurssin muutokset muistuttavat aiemmista diskurssista saatuja tuloksia: kääntämällä tuotetaan sävyeroja, jotka eivät kuitenkaan vaikuta johdonmukaisilta valtasuhteiden representointiin liittyviltä ratkaisuilta. Pyrkinessään tasoittamaan välitettyjä merkityksiä, kääntäjät tekevät muutoksia vain paikallisesti, joten tulokset voivat olla seurausta myös monista muista tekijöistä. Paikoin kyse on todennäköisesti tilarajoitteista, toisinaan kyse taas on suomen kielen konventioista. Koska muutokset ovat paikallisia, satunnaisia ja epäjohdonmukaisia, kääntäjät ovat saattaneet perustella ratkaisujaan myös tekstien funktioiden kautta: valtasuhteen siirtyessä entistä näkymättömämpään

asemaan, tekstin perusfunktio (kulttuurin, maan tai kansan esittelemine) ehkä toteutuu näennäisesti paremmin.

Tuloksista voitaisiinkin yleisellä tasolla todeta, etteivät ne osoita minkäänlaista johdonmukaista suhtautumista valtasuhteiden kääntämiseen. Käännösratkaisujen seurauksena LT-aineistoissa muodostuva itseys hämärtyy ja muuttuu vähemmän spesifiksi. Samalla itseys muuttuu kohdeyleisölle helpommaksi samaistua, toisaalta vaikeammaksi paikallistaa ja arvioida. Kääntäjien ratkaisut osoittavat vain osittaista samaistumista LT-aineistojen tarjoamaan itseyyteen: vaikka kaikkea ei tarvitse silottaa tai muuttaa, jotakin täytyy. Voi olla, että monet ratkaisuista ovat seurausta kääntäjien halusta vaimentaa lähtökulttuuriin tai representoituun kohdistuvia ennakkoluuloja. LT-kulttuurin hämärtyessä KT-kulttuurin on mahdollista kuitenkin ottaa tämän paikka tekstissä: ajoittain kääntäminen siis mahdollistaa tekstuaalisen, siten myös yleisen valta-aseman siirtämisen kääntävään kulttuuriin, joka samalla kuitenkin tukee käännettävää kulttuuria välittämällä tämän väittämiä. Lopulta muutokset johtuvat varmasti halusta niin sanotusti kotouttaa ei-suomalaiset elementit. Kotouttamisen osittaisuus johtunee ehkä siitä, että globalisaation seurauksena osa lähtökulttuurin elementeistä on tuttuja suomalaisille.

Miten analyysin perusteella sitten voidaan vastata tutkimuskysymyksiin? Ensimmäinen tutkimuskysymykseni oli, välittääkö KT-aineisto LT-aineiston näkökulman toiseudesta? Analyysin mukaan KT-aineisto välittää LT-aineiston näkökulman toiseuteen. Näkökulma tosin muuttuu matkalla yleisemmäksi ja vähemmän tunnistettavaksi. Toiseen kysymykseen, eli siihen mitä tämän seurauksena muuuttuu, on vaikeampi vastata, koska analyysi ei selitä asiaa yksiselitteisesti. Toisinaan toiseusdiskurssit laimenevat, mutta kokonaisuudessa ne eivät juuri muutu. Selvää on, että merkittävimmät muutokset liittyvät poistoihin ja tiivistymiseen. Niiden seurauksena tekstien välittämien diskurssien tulkitseminen muuttuu tulkinnanvaraisemmaksi.

Sitten vielä kolmas tutkimuskysymys, joka liittyi siihen, miten kääntäminen ilmentää valtasuhteita. Käännökset selvästi välittävät Suomeen tekstin, joka ilmentää jotakin valtasuhdetta. Valtasuhde muuttuu vähemmän huomattavaksi eikä kääntävän ja käännettävän kulttuurin valtasuhde ole sekään keskiössä. Kääntäminen ilmentääkin kääntävän ja käännettävän kulttuurin suhdetta, mutta tämä jää lähinnä implisiittiseksi siitä huolimatta, että suomalaisesta kulttuurista alkaa muodostua tekstin tarjoama itseys. Osassa aineiston kohdissa vaikuttaakin siltä, että lähtö- ja kohdekulttuuri samaistetaan samaan valta-asemaan (ehkä globalisaation luomaan konstruktion lännestä), josta

representoitua tarkastellaan ylhäältä. Tätä tukee esimerkiksi objektiivisuuden harha. Muutokset johtuvat varmasti suureksi osaksi tilanpuutteesta, jopa huomionpuutteesta. Tämä ei kuitenkaan poista sitä, että itseyden muuttuminen yleisemmäksi samaistaa kääntävän kulttuurin representaation tarjoaman itseyden valta-asemaan.

Valtasuhteen siirtyminen tekstin taka-alalle voi heijastella kääntävän ja käännettävän kulttuurin välistä valtasuhdetta monin tavoin. Toisaalta kääntäessään lähtökulttuuria kohdekulttuuri näyttäisi ottavan osaa lähtökulttuurissa tuotettuihin valtakulttuurisiin, joita toiseuden representaatiossa tuotetaan. Kääntäessään kohdekulttuuri palvelee siten suureksi osaksi lähdekulttuurin etua tukemalla tämän valta-asemaa, samalla lisäten omaa osallisuuttaan sen valta-asemaan. Analyysihan osoitti, että valtasuhde myös toistettiin, ehkä jopa luonnollistettiin, kohdekulttuurissa. Koska välitettävä diskurssi on kuitenkin muuttunut vähemmän selkeäksi, valtasuhdediskurssin välittyminen ei ole itsestäänselvää. Tekstin taustalla häällyvä LT-kulttuurin valta on kuitenkin läsnä ja tulkittavissa tekstistä, joten tästä näkökulmasta käänös palvelee myös LT-kulttuuria, vaikka myös KT-kulttuuri hyötyy, koska samaistumalla valtasuhteen hallitsevaan osapuoleen, LT-kulttuuri tuottaa itselleen vähemmän alisteisen aseman kuin representoidun valta-asema. Mitä taloudelliseen hyötyyn tulee, hyöty on osittain molemmiin puolista, mutta tutkittavan lehden luonteesta johtuen ehkä ennen kaikkea LT-kulttuuri hyötyy.

Vaikka esitän, että kääntäminen näyttäisi olevan osallistumista valtasuhteita tuottavan hallitsevan kulttuurin diskursseihin, mielestäni ei ole perusteltua väittää, että kääntäjät strategioissaan tietoisesti tukisivat kääntämällä valtakulttuurien näkökulmia. Ei nimittäin näytä siltä, että kääntäjien ratkaisut valtasuhteiden osalta olisivat tietoisia. Uskon kuitenkin, että samaistaessaan kohdekulttuurin lähtökulttuuriin kääntäjät osittain hyväksyvät lähtökulttuurin vallan. Ehkä kääntäjät eivät olleet tietoisia tästä.

Analyysin perusteella on mielestäni mahdollista esittää, että kääntäminen on sekin osallistumista valtasuhteiden verkostoon. Aineisto osoittaa, että globalisaatioprosessi, josta tämänkin aineiston kääntäminen varmaankin kumpuaa, tekee tietyistä hallitsevista kulttuureista tunnetumpia. Vaikka englanninkieliset artikkelit mielenkiintoisella tavalla kertovat Yhdysvaltojen suhtautumisesta muihin maihin ja kulttuureihin, kääntämisen tarkoitus ei ole ollut kuvata Yhdysvaltoja vaan tarjota suomalaiselle lukijalle Yhdysvaltojen näkökulma asioihin. Aineisto osoittaa globalisaatioprosessin

voiman välittää merkityksiä sekä sen, että kääntäminen voi olla kolonialistista osallisuutta, osallistuuhan kääntävä kulttuuri alkuperäisten diskurssien levittämiseen selvästi.

Analyysi osoittaa myös, minkälaista valtaa kääntäjä käsissään pitää. Epäjohdonmukaisetkin muutokset osoittavat, että kääntäjän on mahdollista käänösratkaisuillaan vaikuttaa välittämiinsä diskursseihin. Jotta vaikuttaminen olisi johdonmukaista, pitäisi myös ratkaisuja soveltaa tiedostetusti ja johdonmukaisesti. Tutkimukseni tukee Niranjanan (1992) väitettä siitä, että kääntämällä on mahdollista tuottaa subjektipositioita. Aineiston valossa ei silti ole järkevää tehdä jyrkkiä väittämiä tuotetun position luonteesta. Mitä jälkikolonialistisen teorian tavoitteisiin tulee, en sen sijaan usko, että tekstien funktioiden korostumisesta huolimatta kumpikaan tutkimusaineiston osa tarjoaa lukijoilleen etnosentrismistä purettuja diskursseja. Aineisto ei siis täytä jälkikolonialistisen kääntämisen pyrkimyksiä.

Tarkastelemieni aiempien tutkimusten näkökulmasta voidaan sanoa, että tulokset tukevat niitä osittain. Zhirinkin (2001) raportoimat poistot ja tiivistykset sekä näkökulman muuttuminen ovat havaittavissa omasta aineistostanikin. Sen sijaan Oregon (2005) esittämää väittämää siitä, että kääntämällä tuetaan kääntävän kulttuurin poliittisia kantoja, tulokset eivät suoranaisesti tue. Tutkimukseni johtopäätelmä on, ettei aineiston kohdalla kääntämisestä voida vetää yksiselitteisiä johtopäätöksiä siitä, millaiseksi kääntävän ja käännettävän kulttuurin valtasuhteet kääntämisen seurauksena muodostuvat.

5.2 Menetelmän ja tutkimuksen arviointi

Olen tutkimuksessani käyttänyt diskurssianalyysia tutkiakseni, miten valtasuhteita käännetään ja mitä kääntäminen kertoo valtasuhteista. Vaikka tulokset eivät täysin vastaa tutkimukselle asettamiani odotuksia, tutkimuksella on tarjota jotain tutkimusalalle: vähintään uusi näkökulma. Tulosten tarkentamiseksi olisi valaisevaa haastatella kääntäjiä ja selvittää, miten paljon tiivistystarve vaikutti heidän työhönsä ja millä perusteilla he poistoja tekivät. Asiaan voitaisiin perehtyä esimerkiksi haastattelututkimuksen avulla. Samalla voitaisiin selventää muita kysymyksiä, joita tutkimuksen aikana ilmeni: Miettivätkö kääntäjät valtasuhteita? Vaikuttavatko valtasuhdepohtinnat kääntäjien ratkaisuihin?

Valtasuhteiden kääntämistä voitaisiin tutkia muistakin lähtökohdista. Vaikka aiheeni ei suoraan liity tekstien funktioihin, jouduin ottamaan asiaan kantaa. Olisi siksi mielenkiintoista tutkia valtasuhteiden ja tekstityyppien, jopa skopoksen, vaikutuksia kääntämiseen. Kiinnostava mutta vähän tutkittu valtasuhteisiin liittyvä aihe on myös käännettävien tekstien valitseminen. Tutkimusta suunnitellessani ja pitkään tutkimuksen aloittamisen jälkeenkin toivoin voivani yhdistää tutkimukseni toiseksi tarkastelukohteeksi sen, mitä artikkeleita julkaisuja varten päätettiin kääntää, mitä ei ja miksi. Luulen, että tällaisen tutkimusasetelman yhdistäminen tutkimukseeni olisi voinut kertoa lisää käännosten funktioista ja siitä, millaiselle lukijalle lehden pohjoismainen toimitus artikkeleja käännettää. Asiaa voitaisiin lähestyä myös haastattelemalla asiasta päättäviä henkilöitä. Käännettävien tekstien valintaa voitaisiin tutkia esimerkiksi sisällönanalyysin avulla englanninkielisiä ja suomenkielisiä lehtijulkaisuja vertailemalla sekä haastattelumenetelmiä hyödyntäen.

Tutkimukseni suurin heikkous on se, että jouduin rajaamaan multimodaalisen aineiston tutkimuksen ulkopuolelle. Osan aineistoon sisältyvistä kuvista nähneenä koen, että kuvien ja tekstisisältöjen ainakin näennäinen kontrasti kaipaisi selvennystä. Kuvien, kuvatekstien, karttojen ja tilastoaukeamien sisällyttäminen olisi antanut myös kokonaisvaltaisemman kuvan artikkeleista. Onkin valitettavaa, että jouduin keskittymään tekstiosuuksiin. Koen lisäksi, että tekemäni aineistonrajaus olisi kaivannut tehostusta ja että suppeamman aineiston tarkastelu olisi sekin tuottanut kokonaisvaltaisempia tuloksia. Tutkimusasetelma on myös haasteellinen siksi, ettei valitsemani tekstiaineiston sijoittuminen kääntämisikonteksteihin ole yksiselitteinen, koska kyseessä on monikansallinen lehtikonserni.

Mitä käyttämäni teoriataustaan tulee, se on otos suuresta valikoimasta lähteitä. Olen viitannut muun muassa André Lefevereeseen, Edward Saidiin, Maria Tymoczoon sekä Tarek Shammaan siitä huolimatta, että näiden tutkimus usein rajoittuu kaunokirjallisuuden kääntämisen tutkimukseen. Uskon, että heidän esittämänsä ajatukset ja tutkimustulokset ovat sovellettavissa muissakin tutkimuspiireissä erityisesti, koska ne tarjoavat uusia näkökulmia tekstien tarkasteluun. Olen tietoisesti jättänyt sellaiset merkkihenkilöt kuin Gayatri Spivakin ja Homi Bhabhan mainitsematta. En jättänyt heitä käsittelemättä siksi, etten koe heidän teorioitaan soveltuviksi näkökulmiksi; päinvastoin olen jättänyt heidät sivuun, koska heidän yhteytensä jälkikolonialistiseen tutkimukseen on melko ilmiselvä ja olen teoriataustassa pyrkinyt pohtimaan kääntämistä toisesta, sijaintien näkökulmasta.

Tutkimusta tehdessäni olen joutunut tekemään useita rajoituksia. Niinpä teoriataustasta puuttuu monia teorioita ja ajatuksia, joiden uskon toimivan tämän kaltaisen tutkimuksen innoittajina tai muutoin hyvinä lähtökohtina. Esimerkiksi Mona Bakerin (2006) ehdotus, että kääntämistä pitäisi tarkastella konflikteina, tarjoaisi erittäin mielenkiintoisen näkökulman toiseuteen ja valtasuhteisiin. Bakerin tapa ymmärtää narratiivit soveltuisi tutkimuksen lähtökohdaksi aivan yhtä hyvin kuin käyttämäni diskurssin käsite.

Tehdessäni tulkintoja olen pyrkinyt lähtemään liikkeelle mahdollisimman avoimin ja ennakkoluulottomin mielin. Ymmärrän silti, että tekemäni tulkinnat ovat osin seurausta omasta kontekstistani, omista kokemuksistani ja omista tiedoistani. Tätä silmällä pitäen olen analyysissä pyrkinyt esimerkein havainnollistamaan analyysin etenemistä. Vaikka uskon, että samasta aineistosta on mahdollista tehdä erilaisia tulkintoja, toivon että tulkintani voivat valottaa aineistoa uudella, lukijaa kiinnostavalla tavalla.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Christy, Bryan 2012a. Ivory Worship. *National Geographic*, 222(4). 28–61. Saatavilla verkossa: Academic Search Premier. Luettu 8.1.2014.

Christy, Bryan 2012b. Jumaloitu norsunluu. Laiton Norsunluukauppa. *National Geographic Suomi*, 10. 26–49.

Girardet, Edward 2003a. Afganistan. Sodan ja rauhan välissä. *National Geographic Suomi*, 12. 36–57.

Girardet, Edward 2003b. Afghanistan. *National Geographic*, 204(5). 30–51. Saatavilla verkossa: Academic Search Premier. Luettu 8.1.2014.

Godwin, Peter 2000. People of Heaven. *National Geographic*, 198(2). 26. Saatavilla verkossa: Academic Search Premier. Luettu 8.1.2014.

Godwin, Peter 2003. Zulut. Taivaan kansa. *National Geographic Suomi*, 11. 94–111.

Gorney, Cynthia 2012a. Cuba's New Now. *National Geographic*, 222(5). 28–59.

Gorney, Cynthia 2012b. Uusi Kuuba. *National Geographic Suomi*, 11. 62–87.

Hodges, Glenn 2003a. Mongolian Crossing: Is Time Running Out on a Timeless Migration? *National Geographic*, 204(4). 102–121. Saatavilla verkossa: Academic Search Premier. Luettu 8.1.2014.

Hodges, Glenn 2003b. Mongolian paimenet. Kestääkö perinne nykyajan paineen? *National Geographic Suomi*, 10. 80–99.

Pringle, Heather 2012a. Viking Discovery. *National Geographic*, 222(5). 80–93.

Pringle, Heather 2012b. Viikingit ja intiaanit kohtasivat toisensa. *National Geographic Suomi*, 11. 88–101.

Vesilind, Priit J. 2003a. Mayat. Vetisten hautojen uhrin. *National Geographic Suomi*, 11. 112–130.

Vesilind, Priit J. 2003b. Water Graves of the Maya. *National Geographic*, 204(4). 82–101.

Saatavilla verkossa: Academic Search Premier. Luettu 8.1.2014.

Viviano, Frank 2003a. Kingdom on Edge: Saudi-Arabia. *National Geographic*, 204(4). 2–41.

Saatavilla verkossa: Academic Search Premier. Luettu 8.1.2014.

Viviano, Frank 2003b. Saudi-Arabia. Kansakunta kriisissä. *National Geographic Suomi*, 10. 12–43.

Viitteet

Agnew, John 2005. *Hegemony. The New Shape of Global Power*. Temple University Press, Philadelphia.

Al-Dabbagh, Abdulla 2009. *Literary Orientalism, Postcolonialism, and Universalism*. Peter Land, New York.

Althusser, Louis 1984. *Essays on Ideology*. Verso, Lontoo.

Álvarez, Román & Vidal, Carmen-Africa M. 1996. Translating: A Political Act. Teoksessa:

Álvarez, Román & Vidal, Carmen-Africa M. (toim.), *Translation, Power, Subversion*. Multilingual Matters Ltd, Clevedon. 1–9.

Baker, Mona 2006. *Translation and Conflict. A Narrative Account*. Routledge, Lontoo.

Bassnett, Susan & Lefevere, André 1992. General Editors' Preface. Teoksessa: Lefevere, André, *Translation, Rewriting & the Manipulation of Literary Fame*. Routledge, Lontoo.

Carbonell, Ovidio 1996. The Exotic Space of Cultural Translation. Teoksessa: Román Álvarez, Roman & Vidal, Carmen-Africa M. (toim.), *Translation, Power, Subversion*. Multilingual Matters Ltd, Clevedon. 79–98.

Chesterman, Andrew 2008. Finnish Tradition. Teoksessa: Baker, Mona & Saldanha, Gabriella (toim.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge, Lontoo. 398–404.

- Cronin, Michael 2005. Burning the House Down. Translation in a Global Setting. Teoksessa: Bassnett, Susan (toim.), *Global News Translation*. Multilingual Matters Ltd, Clevedon. 108–119.
- Cronin, Michael (2008) Globalization. Teoksessa: Baker, Mona & Saldanha, Gabriela (toim.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge, Lontoo. 126–129.
- ElShiekh, Ahmed Abdel Azim 2012. Translation: Bridging the Gap, or Creating a Cap to Bridge? Reflections on the Role of Translation in Bridging and/or Widening the Gap between Different Cultures with Particular Reference to Religion and Politics. *International Journal of English Linguistics*, 2(1). 28–34.
- Fairclough, Norman 2006. *Language and Globalization*. Routledge, Lontoo.
- Fawcett, Peter & Munday, Jeremy 2008. Ideology. Teoksessa: Baker, Mona & Saldanha, Gabriela (toim.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge, Lontoo. 137–141.
- Fiske, John 1993. *Power Plays, Power Works*. Verso, Lontoo.
- Fiske, John 2003. Toimi maailmanlaajuisesti, ajattele paikallisesti. Suomentanut Juha Herkman. Teoksessa: Lehtonen Mikko & Löytty, Olli (toim.), *Erilaisuus*. Vastapaino, Tampere. 131–153.
- von Flotow, Luise 2001. Translation in the Politics of Culture. Teoksessa Blumenfeld-Kosinski, Renate, von Flotow, Luise & Russell, Daniel (toim.), *The Politics of Translation in the Middle Ages and the Renaissance*. University of Ottawa Press, Ottawa. 9–15.
- Hall, Stuart 1992. The Question of Cultural Identity. Teoksessa: Hall, Stuart, Held, David & McGrew, Tony (toim.), *Modernity and Its Futures*. Polity Press & Open University. 274–316.
- Hall, Stuart 1997a. The Spectacle of the ‘Other’. Teoksessa: Hall, Stuart (toim.), *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. Sage, Lontoo. 223–290.
- Hall, Stuart 1997b. The Work of Representation. Teoksessa: Hall, Stuart (toim.), *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. Sage, Lontoo. 13–74.
- Hall, Stuart 2003. Kulttuuri, paikka, identiteetti. Suomentanut Juha Koivisto. Teoksessa: Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.), *Erilaisuus*. Vastapaino, Tampere. 85–128.

Hatim, Basil & Mason, Ian 1997. *The Translator as Communicator*. Routledge, Lontoo.

Hui, Wang 2008. Postcolonial Approaches. Teoksessa Baker, Mona & Saldanha, Gabriela (toim.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge: Lontoo. 200–204.

Jacquemond, Richard 1992. Translation and cultural hegemony: the case of French-arabic translation. Teoksessa: Venuti, Lawrence (toim.), *Rethinking Translation. Discourse, Subjectivity, Ideology*. Routledge, Lontoo. 139–158.

Keskinen, Suvi 2009. ‘Honour-related Violence’ and Nordic Nation-Building. Teoksessa: Keskinen, Suvi, Tuori, Salla, Irni, Sari & Mulari, Diana (toim.), *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Ashgate, Farnham. 257–272.

Keskinen, Suvi, Tuori, Salla, Irni, Sari & Mulari, Diana (toim.) 2009. *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Ashgate, Farnham.

Kuortti, Joel 2007. Jälkikoloniaalisia käännöksiä. Teoksessa Kuortti, Joel, Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.), *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Gaudeamus & Helsinki University Press, Helsinki. 11–26.

Lambert, José 1995/2006. Literatures, Translation and (De)Colonization. Teoksessa: Delabastita, Dirk, D’hulst, Lieven & Meylaerts, Reine (toim.), *Functional Approaches to Culture and Translation: Selected Papers by José Lambert*. John Benjamin Publishing, Amsterdam. 87–103.

Lefevere, André 1992. *Translation, Rewriting & the Manipulation of Literary Fame*. Routledge, Lontoo.

Lehtonen, Mikko 1998. *Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. Vastapaino, Tampere.

Lehtonen, Mikko 2004. Suomi rajamaana. Teoksessa: Lehtonen, Mikko, Löytty, Olli & Ruuska, Petri (toim.), *Suomi toisin sanoen*. Vastapaino, Tampere. 173–201.

Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli 2007. Suomiko toista maata? Teoksessa: Kuortti, Joel, Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.), *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Gaudeamus, Helsinki. 105–118.

Lopez, David A. 2001. Translation and Tradition: Reading the Consolation of Philosophy Through King Alfred's Boethius. Teoksessa: Blumenfeld-Kosinski, Renate, von Flotow, Luise & Russell, Daniel (toim.), *The Politics of Translation in the Middle Ages and the Renaissance*. University of Ottawa Press, Ottawa. 69–84.

Löytty, Olli 2006. *Ambomaamme. Suomalaisen lähetyskirjallisuuden me ja muut*. Vastapaino, Tampere.

Löytty, Olli 1997. *Valkoinen pimeys. Afrikka kolonialistisessa kirjallisuudessa*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 35. Jyväskylän yliopisto.

Niranjana, Tejaswini 1992. *Siting Translation. History, Post-structuralism, and the Colonial Context*. University of California Press, Los Angeles.

Oxford English Dictionary 2013, s.v. "representation". Oxford University Press, Oxford. Saatavilla verkossa: <http://www.oed.com/>. Luettu 8.1.2014.

Orengo, Alberto 2005. Localising News: Translation and the 'Global-National' Dichotomy. Teoksessa: Bassnett, Susan (toim.), *Global News Translation*. Multilingual Matters Ltd, Clevedon. 168–187.

Robinson, Douglas 1997. *Translation and Empire. Postcolonial Theories Explained*. St. Jerome Publishing, Manchester.

Ruuska, Petri 2004. Toisen nahoissa ja vähän sanoissakin. Teoksessa: Lehtonen, Mikko Löytty, Olli & Ruuska, Petri (toim.), *Suomi toisin sanoen*. Vastapaino, Tampere. 203–220.

Said, Edward, W. 2011. *Orientalismi*. Suomentanut Kati Pitkänen. Gaudeamus, Helsinki.

Said, Edward, W. 2001 *Reflections on Exile and Other Literary and Cultural Essays*. Granta Books, Lontoo.

- Schäffner, Christina 2003. Third Ways and New Centres. Ideological Unity of Difference? Teoksessa: Pérez, María Calzada (toim.), *Apropos of Ideology. Translation Studies on Ideology – Ideologies in Translation Studies*. St. Jerome Publishing, Manchester. 23–41.
- Shamma, Tarek 2009. *Translation and the Manipulation of Difference. Arabic Literature in Nineteenth-century England*. St. Jerome Publishing, Manchester.
- Tiffin, Chris & Lawson, Alan 1994. Introduction. Teoksessa: Tiffin, Chris & Lawson, Alan (toim.), *De-scribing Empire. Post-colonialism and Textuality*. Routledge, Lontoo.
- Tymoczko, Maria 2003. Ideology and the Position of the Translator. In What Sense is a Translator ‘in Between’. Teoksessa: Pérez, María Calzada (toim.), *Apropos of Ideology. Translation Studies on Ideology – Ideologies in Translation Studies*. St. Jerome Publishing, Manchester. 181–201.
- Tymoczko, Maria 2006. Reconceptualizing Translation Theory. Intergrating Non-western Thought about Translation. Teoksessa: Hermans, Theo (toim.), *Translating Others, Volume I*. St. Jerome Publishing, Manchester. 13–32.
- Tymoczko, Maria 1999. *Translation in a Postcolonial Context*. St. Jerome Publishing, Manchester.
- Venuti, Lawrence 2008. American Tradition. Teoksessa: Baker, Mona & Saldanha, Gabriela (toim.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge, Lontoo. 320–328.
- Venuti, Lawrence 1998. *The Scandals of Translation. Towards an Ethics of Difference*. Routledge, Lontoo.
- Vuorela, Ulla 2009. Colonial Complicity: the ‘Postcolonial’ in a Nordic Context. Teoksessa: Keskinen Suvi, Tuori, Salla, Irni, Sari & Mulari, Diana (toim.), *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Ashgate, Farnham. 19–33.
- Vuori, Jaana 2009. Guiding Migrants to the Realm of Gender Equality. Teoksessa: Keskinen, Suvi, Tuori, Salla, Irni, Sari & Mulari, Diana (toim.), *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Ashgate, Farnham. (207-223)

Väliverronen, Esa 1998. Mediatekstistä tulkintaan. Teoksessa: Kantola, Anu Moring, Inka & Väliverronen, Esa (toim.), *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. 13–39.

Zhiri, Oumelbanine 2001. Leo Africanus, Translated and Betrayed. Teoksessa: Blumenfeld-Kosinski, Renate, von Flotow, Luise & Russell, Daniel (toim.), *The Politics of Translation in the Middle Ages and the Renaissance*. University of Ottawa Press, Ottawa. 161–174.

ENGLISH SUMMARY

Introduction

Language is the means by which meanings are transferred – thus it is power. And since translation also conveys meanings and ideas from one language and culture to another language and culture, it too is a means of establishing and renewing, even dissolving, power. Hence, it is important to study how translating power and translation as power work to produce yet more power.

A number of researchers have studied power. Also, a number of translation scholars have studied power and translation together and thus attempted to explain through theoretical discussion and empirical research how translation relates to such a subject. Some translation studies scholars have even discussed how translation transfers representations of cultural Others. However, the issue many have failed to investigate is how translating the so-called Other already embedded in a text relates to the power relation between the translating culture and the culture that is being translated. So far, most scholars have focused on the relationship between colonial rulers and their colonial subjects. In other words, they have elaborated on how power plays between dominant cultures and their subordinates but not the power difference between cultures whose power difference is less obvious. This gap is what I focus on in my MA thesis. My aim is to understand what happens to a textual Other in translation and to explain what happens in the same process to the text that already had established a power relation between a Self and an Other. I also hope to observe what this type of transfer reveals of the power relationship between the two cultures. Does the receiving culture take the position of the Self, the Other, or does translation offer a third position for the target language reader?

Power relations

My research belongs in the field of postcolonial translation studies. Douglas Robinson (1997: 13) has argued that the target of postcolonial theorizing can be divided into three categories. While two of the categories relate to colonial power relations – in other words, the outcomes of colonialism – the third relates to power relations in general. The context of my research material is not colonialism. Hence, it is the third category, power relations without particular connection to colonialism, that I investigate. I therefore maintain that postcolonial research may not only

investigate how cultures, nations, and people manage relations of power before or after colonialism but rather examine power relations at any given time.

Power does not exist without ideologies, for an ideological backdrop or subtext is the driving force behind pursuits of power. As such, ideology is also what the representation of the Other rests upon. In other words, ideology is the force that results in hegemonic power. Ideology is the uniting, also excluding, factor in social relations and interaction (Althusser 1984: 44–48). As a consequence, ideology is manifested in language and in all texts. Therefore, ideology is an important factor that contributes to how texts, including translations, are produced and transferred. Yet, translation may both relocate ideological statements in and dislocate the ideological function of texts. While some argue that translation facilitates the spread of hegemonic power, such as the predominance of Anglo-American culture (Venuti 1998: 159–165), to less hegemonic cultures, others claim that the ideological orientation of the target text reader and the target culture are, overall, what matters the most in translation (Lefevere 1992: 87–89). In any case, most theoretical discussions seem to agree that translation is power.

Even though ideology is present in power relations and struggles for power, social relations are not merely twofold. Instead, they are manifold as is demonstrated by globalization. On the surface it appears that globalization simply unites people and forces nations to conform to global processes, and yet it also enhances difference through localization (Cronin 2008: 126–128). Translation has similar effects. While the local is affected by the global – in other words, by global streams of knowledge (Fairclough 2006: 2–3) – it also resists the global by demanding it to be translated on its terms (Cronin 2008: 127–128). As a result, the importance of translation is further highlighted as a factor that both facilitates communication and is necessitated by it. Thus, translation is in the center of globalization processes and partakes in the distribution of global stories to global audiences.

The increased circulation of products and ideas entails the enhanced distribution of implications of power. What then affects how power is translated? Is there any way of predicting it? As the theoretical starting point, I contemplate on the concepts of periphery of the center (Lehtonen & Löytty 2007) and colonial complicity (Keskinen et al. 2009). I agree with other scholars that the location and context of the target culture of my study, Finland, is that of a peripheral part of the (globalizing) center. This explains Finland's exceptional position as a translating country; it does

not share the peripheral premise of the textual Other, yet it neither truly shares the Self's position of power.

What I use to explain this particular offset as well as to demonstrate its effects is the concept of colonial complicity. Colonial complicity suggests a certain attitude to power relations, that of complicity, and explains why a seemingly outsider country (not part of the center nor the periphery) partakes in hegemonic power production in the first place. The concept is used to assert that a periphery of the center supports the center by sharing and absorbing its discourses in order to be accepted by the center as an accomplice who shares its position of power (Keskinen et al. 2009: 1–5). Therefore, the compliant context and stance abolish and dissolve the external position making the periphery of the center yet more an active participant in colonial projects. From translation's point of view, the concepts suggest that Finland may disseminate and adopt colonial discourses and dominant power positions in order to gain access to hegemonic power.

In the center of my theoretical framework is a hypothesis of the Other. The Other, for example the Orient (Said 2011), is a construct, a product, and a result of representation. Similar to all representations, the Other does not exist outside the discourse in which it is produced since as a representation it relates more to the person or culture that produced it than to what it represents. The Self is also a result of representation, and all representations of the Other also produce a Self based on a shared culture or knowledge. The Self is thus an identity-producing construct that works through discourse and representations of the Self and the Other (Hall 1992, 1997a, 1997b) – the aim of the Self is to forge an illusionary unity among people, and representations of the Other are used to confirm this uniting construct of the Self. The advantage of the representation of the Other as alien and different from the Self is therefore that it demonstrates the superiority of the Self. As a consequence, the Other may often be presented in negative terms, for example in stereotypical portrayals. As translation includes the transferring of representations and discourses, sometimes even construction of them, it too contains a possibility of reinforcing the Other and the Self, thus promoting the cultural hegemony of the representing culture.

Some translation scholars, such as Tejaswini Niranjana (1992: 2–3, 11), have argued that translation exploits the Other to the advantage of the translating culture. Others have argued that translation supports the economic dominance of hegemonies (Venuti 1998: 158–159). However, most studies have focus on either translation flows or translating power as a historical phenomenon that

supported European colonialism. As a consequence, the results may not be applicable when the focus is on power relations in general. Some previous studies on the issues of ideology and politics have indicated that translators may at times modify the ideological points of view or meanings offered in the source texts to suit the target audience's needs and wishes. In addition, Zhiri (2001) has argued that translator's and publisher's modifications to the source text may also result in shifts in representation and discourses. These shifts can have a significant effect on the relationship that the text establishes between the culture that is represented in the text and the translation's target culture.

Research material and method

Traditionally questions of power have been studied using qualitative research methods, particularly discourse analysis and critical discourse analysis. This study follows this line of established tradition by using discourse analysis as its main method. The advantage of discourse analysis is that it examines the particular aspect of textuality where representations become meaningful, discourses. Despite of this, there are also some well-known drawbacks. The main disadvantage is that in comparison to quantitative methods the analysis is more subject to criticism since the analysis more clearly stems from the researcher's subjective reading of the research material. However, I do not claim my findings to be representative or to apply to any other research material, nor do I wish to make any generalizations based on the results. Although this too might appear as a drawback, I believe that the results may yet be used in other ways, for example to raise awareness of the issue of power relations in translation. In addition, to increase the transparency of my analysis and to enable the reader's critical evaluation of my conclusions I have presented as many examples as possible in my research paper.

The research material of my study comprises of 16 articles in total. Of the articles eight are written in English whereas the remaining eight are Finnish translations of them. Thus, the articles form eight article pairs. The original source text magazine in which the English articles were published in is the U.S. version of the magazine called *National Geographic*. The Finnish articles were published in the Finnish version of the same magazine, *National Geographic Suomi* (translated as 'National Geographic Finland'). The research material was extracted from two volumes of the Finnish magazine and three volumes of the English magazine. Three of the Finnish articles were

published in 2012 and five in 2003. Three of the English articles were published in a 2012 edition, four in a 2003 edition, and one in a 2000 edition of the U.S. magazine.

The articles were chosen on the basis of their subject. All articles describe a country, nation, culture, or people other than the source culture, United States. In other words, I chose articles whose main objective was not to discuss or describe North America, its culture, or its people. In this way, I hoped to compile a research material so that I did not need to influence which particular articles were chosen and thus intentionally ensure that the material even included representations of the Other. While some of the articles resemble travel journals, some are feature or cover stories. In most articles, the aim is to present a culture, nation, people, or a study (of a nation or people). Less often the focus is on a particular issue (such as ivory trade). Yet, even when the story is focused on a particular issue the story elaborates on other locations than North America. The themes and styles of the articles fit the objective of the magazine which is a popular scientific exploration of the world and its people.

The research questions were the following:

- 1) Does translation carry the source text's perspective on the Other to the target text?
- 2) Does something change in the process, for example the representation, the Other, or the perspective itself? How?
- 3) What can be said of the relationship between the source culture and the target culture based on the finding?

By answering these research questions I wish to gain more insight into the question of how power and translation are connected. In addition, I hope to be able to draw conclusions on translators' agency or at least to be able to highlight the type of agency and power translators possess.

I started my analysis by analyzing the English articles. I focused on how the texts represent the culture and people that are being described in them. Next, I progressed to analyze the Finnish articles focusing on similar questions as in the analysis of the English articles. Then, I compared the two language versions of the articles to each other. After the actual analysis, I divided the findings into groups according to how they affect the representation and discourses of the Other. I call the three main categories that I elicited in the analysis the narrator discourse, the meanings discourse, and the systems discourse.

The Other is constructed in discourses

The results of my analysis can be summarized into three discourses that all function to create the textual Other. The representational resources that were used for the representation of the Other varied from polarization to generalization.

The first discourse, the narrator discourse, is probably the most crucial discourse in the representation of the Other. The narrator discourse establishes the basis of the Self, in other words the narrators and their affiliations to North American culture and readers. The narrator itself is an implicit structure located within the text. As a result, the narrator becomes more transparent in the course of translation as the affiliations and references to the narrator's North-American background are removed or condensed. Another important element of the narrator is their reliability; the fact that the reader may identify with them without the untrustworthiness of their arguments interfering and causing problems. The trustworthiness is created by a narrative that presents the narrator as an expert in one way or another. For example, the reader is made aware of how well the narrator knows the culture or the people they describe. This expertise then entitles the narrator to make judgements on the state of the Other and even justifies their statements as being made on behalf of the Other. Furthermore, another feature that advances the narrator's predominance is that the explicitness of the narrative shifts throughout the text. Hence, the first-person narrative changes to a less personal narrative to create an illusion of objectiveness in segments that would be less plausible if stated from a clearly subjective point of view. Translation into Finnish further increases the illusion by erasing a great deal of the first-person narrative and other elements that make the reader aware of the fact that there is a subject who controls the text and the knowledge it provides.

The meanings discourse is a discourse through which the narrator and/or the (implicit) author share their opinions, in other words create meanings. Consequently, the meanings discourse is where the Other is oftentimes represented in the Self's terms. For example, the meanings discourse includes great many instances of historical signification in which the historical relevance of the Other is judged by the Self according to the standards of the Self. Thus, the elements of the Other are valued as significant only if they are considered to be so by the Self. For example, locations that belong to the realm of the Other are described as meaningful because they are well-known – yet the famousness of the locations are due to their touristic value and not to their importance to the locals. Another manifestation of how meanings of the Other are produced to support the Self is in the

discourses of foreign policy. In these discourses the Other is represented as an inactive and incapable, divided nation that relies on the help of the Self. Through the same discourses the Self also constructs itself as an active, important, and capable helper who is irreplaceable in supporting the Other's transition from a domain of violence and religiousness towards more active agency.

The last discourse of the Other relates the most to the actual representation of the Other. In these discourses, the systems discourses, the Other is represented as a nation or people governed by a dysfunctioning system or regime. Thus, the Other is generalized into and represented as the system in which it is embedded in. The systems or regimes that are focal in the representation of the Other include social, political, economic, and religious systems. Also, the system of the Other is represented as a polar opposite to the system of the Self. Furthermore, the differences in the systems are described as inherently causing the dominance of the Western tradition since it is the underdeveloped, violent, and brutal state of the system of the Other that makes it inferior. The system of the Self is also a normative structure according to which the system of the Other is judged. For example, the state of the Other is evaluated against the modern development of the Self. In other words, while the Self is represented as being developed and secular, the Other is in a lower level of development since it has not been able to erase its religious affiliations to become a secular system. Likewise, socialism is a similar dysfunctioning system from which there is only one way out – democracy and capitalism, that is. Yet, the Other is still different, alien, and unapproved of if it exceeds the level of modernity imposed by the Self as the norm. Thus, the systems discourse is, as a matter of fact, a question of setting norms and promoting the Self. On that account, the Other who is represented as being in a state of dysfunction and progressing towards the secular, capitalist, and democratic modernity of the Self will always be different and broken. For that reason, even a modern capitalistic society is depicted as contradictory and problematic if it has not also become secular.

The changes in the second and third discourse resemble those of the first. Most changes result from deletions or condensing made in the process of translation and/or editing. In most cases, the translations follow the originals to a great degree, and rarely do the translators deviate from following the discourses and representations presented in the source texts. However, as a result of the eliminations and condensations the context and viewpoint of the articles becomes more obscure and difficult to assess. Still, since the changes rarely differ from the original significantly they do not cause the representation, discourses, or power positions to alter altogether. Even though

meanings do change occasionally, the prevalent messages that the texts communicate are unaffected. Furthermore, the changes are so inconsistent that they seem to suggest that they were either made unconsciously or were result of translation strategies aimed to manage other issues.

The comparative analysis thus suggests that while all three main discourses that produced the textual Other are susceptible to change in the process of translation the changes may be accounted for by factors that do not relate to the translators at all. The conventions of Finnish language and writing explain some of the changes. For example, the increased illusion of objectivity may be caused by the relatively common practice of using the passive voice in Finnish. Similarly, the need to condense text surely has, to some extent, had similar effects. It is possible that the translators have altered the texts to protect the source culture or to benefit the source culture. Although some instances imply complicity in sharing the source culture's power position, they may as well be yet another demonstration of how translators tend to treat source texts as sacred.

The translated Other as a reflection of power relations

There are several possible explanations for the findings, and none of them unquestionably indicate that translators manipulate source texts mainly to serve the ideological affiliations of the target culture. As a matter of fact, the findings do not unequivocally indicate the opposite either. In other words, the results do not suggest that translators seek to promote the source culture by presenting it in an explicitly dominant position. On the other hand, nor do they challenge the power position of the source culture by opposing to its discourses or representation of the Other. Therefore, it can be deduced that translators do not seem to pay particular attention to or have strategies for translating power relations. Similarly, the findings seem to indicate that translators do not contemplate on the consequences of translating power. Regardless of this, the study confirms that since translations transfer discourses and representations of the Other translation may be used as a medium to disseminate ideological positions. However, the study was unable to demonstrate how the context and location of the translating culture exactly affect translation. This is mainly due to the fact that the changes could not be read as straightforward translation strategies because of their inconsistency.

Further research is needed to clarify on what basis translators make changes to the source texts. It would be enlightening to investigate translators' own ideas and attitudes on translating power. In

interviews and surveys translators could also be asked to explain how they decided which elements to omit and which parts of text to compress. Another interesting matter would be to analyze which articles were translated in the first place and to what purpose. For this type of research, it would be wise to also contact people who are in charge of publishing decisions.

Finally, a number of important limitations need to be considered. First, the analysis did not cover the images, maps, captions, and other similar multimodal elements alongside which the articles were published. Secondly, the research material was rather extensive for this type of a study. A different outlining might have produced more in-depth results. The third and most important limitation is that the effects of text type and function were not discussed extensively.

Notwithstanding these limitations, I believe it is fair to say that translators possess a great deal of power that they consciously or unconsciously use. There are strategies that could, if consistently applied, change the meanings the source texts communicate. For example, if translators left the narrators' and authors' contexts, backgrounds, and affiliations in the target text the target readers would have a better opportunity to assess and evaluate where, when, and why the text were written and to whom. I advocate for this type of foreignization although I do recognize that original authors' and source texts' sacredness in the eyes of translators still complicates the matter.